

UNIVERSITÉ D'OTTAWA ÉCOLE DES GRADUES

LANGUAGE AND STYLE
OF OLHA KOBYLIANSKA

by

ALEXANDRA KOPACH

Thesis presented to the Faculty of
Arts, the University of Ottawa, through the
Department of Slavic Studies as partial ful-
fillment of the requirements for the degree
of Doctor of Philosophy.

*Degree granted
October 13, 1967
M. Beauchamp, uni. sec.*

Ottawa, Canada, 1967

UMI Number: DC53849

INFORMATION TO USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted. Broken or indistinct print, colored or poor quality illustrations and photographs, print bleed-through, substandard margins, and improper alignment can adversely affect reproduction.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if unauthorized copyright material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI Microform DC53849
Copyright 2011 by ProQuest LLC
All rights reserved. This microform edition is protected against
unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

МОВО - СТИЛЬ
ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Александра Копач

Праця предложена на Славістичний Відділ
Філологічного Факультету Оттавського
Університету, як частина вимог до досягнення
ступеня Ph. D. /Doctor of Philosophy/

Торонто, Канада, 1967

ACKNOWLEDGMENTS

This thesis was prepared under the guidance of the Head of the Department of Slavic Studies, Professor Constantine Bida, Ph. D., to whom deep gratitude and appreciation are here-by expressed.

Ця теза була приготовлена під керівництвом
Професора Д-ра Константина Біді.

На цьому місці складаю Професорові Д-рові
Константинові Біді вислови моєї подяки за Його вказівки
і поміч у підготовці цієї праці.

Теж дякую всім, що в якійсь формі допомагали
мені в опрацюванні цієї тези.

ВСТУП

Праця про мово-стиль Ольги Кобилянської - це перша спроба дослідити творчість цієї письменниці в мовностилістичному аспекті.

Ольга Кобилянська - одна з перших започаткувала модернізм в українській літературі. Захоплена творами модерністів в західноєвропейських літературах, створила ряд повістей, новель, нарисів у цьому новому напрямку.

Її літературна творчість знайшла чи не всестороннє висвітлення в літературознавстві. Однак майже немає дослідів з обсягу мови і стилю письменниці, крім праці С. І. Діхтяра, "Словесно-образне осмислення етичного ідеалу в творчості О. Ю. Кобилянської", в якій автор дуже цікаво проводить розгляд етичного ідеалу двох перших повістей Людина і Царівна, в мовному зображенні.

Ця праця має завдання розглянути художнє слово письменниці у зв'язку з процесом розвитку української літературної мови під кінець 19-го століття, виявити особливі елементи в мові авторки, дослідити новотвори, як типові риси індивідуального стилю письменниці та вказати місце Ольги Кобилянської в еволюції літературної мови.

У першому розділі подається огляд розвитку української літературної мови в історичному аспекті, вказуючи на вклад важливіших письменників у розбудову мови. Вказується

ВСТУП

теж на нові тематичні і сюжетні елементи, що їх внесе О. Кобилянська в літературу і як вони заважать на мові і стилі прози.

Еволюцію мови молодой О. Кобилянської розглядається в другому розділі. Береться до уваги мовні труднощі на початках письменницької діяльності і наростання художніх засобів.

Третій розділ тези дає розгляд фольклорних елементів у мовній системі творів О. Кобилянської. В ньому вказується теж на паралельні явища в творах інших письменників, відзначаючи новаторське застосування фольклору в мово-стилі письменниці.

В окремих підрозділах четвертого розділу розглядається лексика зорового зображення, звукового, та зображення духового життя. Цитовані приклади вказують на багатство лексики, фразеології, у тісній сполучі з ідейно-тематичною спрямованістю творів письменниці. Три слідуєчі підрозділи виявляють мовностилістичну систему граматичних категорій: іменника, дієслова, прикметника. Особливу увагу звертається на специфічний характер цих граматичних категорій і на їх функцію у художньому слові письменниці. Завданням розділу є виявити новаторські досягнення в обсягу багатства художньої мови письменниці.

Індивідуалізація мови героїв у творах О. Кобилянської досліджується в п'ятому розділі тези. У двох підрозділах,

про мову інтелігенції і мову селян, слідується за засобами і способом мовної індивідуалізації персонажів, і вказується на оригінальну майстерність слова на цьому, до того часу, мало розробленому відтинку літературної мови. Нові досягнення письменниці унагляднюється фактичним матеріалом з творів авторки.

Кожний розділ має вступ, аналізу фактичного матеріалу та висновки.

TABLE OF CONTENTS

Chapter	page
INTRODUCTION	111
1. UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE AT THE END OF THE 19th CENTURY ... AND OLHA KOBYLIANSKA	1
II. EVOLUTION OF YOUNG OLHA KOBYLIANSKA'S LANGUAGE	66
1. Linguistic bases of Olha Kobylianska	66
2. Development of her language ...	74
III. ELEMENTS OF FOLKLORE AND POPULAR SPEECH	93
1. Elements of folklore	94
2. Phraseology of spoken language	109
IV. VOCABULARY	134
1. Vocabulary of visual images ..	136
2. Vocabulary of audio images ...	151
3. Vocabulary of spiritual life ..	165
4. Nouns in the language of Olha Kobylianska	190
5. Verbs - their character and function	200
6. Function and character of adjectives	217
V. INDIVIDUALIZATION OF THE LANGUAGE .	237
1. Stylistic devices of the elite	239
2. Stylistic devices of the peasants	262
CONCLUSIONS	285
BIBLIOGRAPHY	287
ABSTRACT	298

ЗМІСТ

Розділ	Сторінка
ВСТУП	III
I. УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ. і ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА	1
II. ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ	66
1. Мовні основи Ольги Кобилянської .	66
2. Праця над мовою	74
III. ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ	93
1. Фольклорний елемент	94
2. Фразеологія народно-розмовної мови	109
IV. ЛЕКСИКА	134
1. Лексика зорового зображення	136
2. Лексика звукового зображення ...	151
3. Лексика духового життя	165
4. Іменник у мові	190
Ольги Кобилянської	
5. Дієслово, його характер і функція	200
6. Функція і характер прикметника .	217
У. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ	237
1. Мово-стиль	239
2. Мово-стиль селян	262
ЗАКІНЧЕННЯ	285
БІБЛІОГРАФІЯ	287
РЕЗЮМЕ	298

РОЗДІЛ I

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ. І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Українська літературна мова під кінець 19-го століття мала за собою майже тисячолітню історію, в якій були часи великого розвитку і великого упадку.

При колисці української літературної мови стояла новоприйнята християнська віра та могутня держава - Русь. Християнство внесло церковнослов'янську мову, що в Україні доповнювалась елементами живої мови. В сучасній науці висувається тезу, що основою літературної мови була не церковнослов'янська мова, а жива розговірна¹ і що книги, писані "руськими письмени", попереджували церковнослов'янські книжки.²

Староруська, чи за термінологією Митрополита Іларіона, староукраїнська мова, мала широке поле діяння та застосування в державно-політичному житті, суспільному, економічному, релігійному, культурному. Літературні пам'ятки засвідчують величезне багатство жанрів, високий і нижчий стилі,

1. Курс історії української літературної мови, Вид. Академії Наук Української РСР, Київ 1958, стор. 25

2. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 60

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

монументальний спосіб викладу в XI-му столітті та багатство засобів художнього слова в XII-му столітті. Про найкращий твір світського характеру - Слово о полку Ігоревім, Михайло Грушевський пише, що воно "визначається експресією і безпосередністю свого ліризму, одягненого безконечним багатством епічних засобів."¹

Староукраїнська мова, попри свого далекого віддалення, виявляється зрозумілою в сьогочасній транскрипції. Особливо яким викладом характеризується мова Несторового літопису:

"І приде ігумен і братія ко Антоню і рекоша ему:
"Отче! умножилося братії, а не може ся вмістити в пещеру; да Бог повелі і твоя молитва, да бихом поставили церковцю вні пещери." І повелі їм Антоній."²

Багатий розвиток мови не продовжував свого існування на цьому високому рівні, що його здобув у середовіччі. Катастрофічні зломи історичного життя України заважали на єдності мовного процесу. Особливо потерпіла на цьому Галичина та південні окраїни України. Вони відірвані були від головного масиву української території, де мова продовжувала свої традиції в новій Українсько - Литовській

1. Михайло Грушевський: Історія української літератури, Вид. "Книгоспілка" Нью-Йорк 1959, Т. 2, стор. 225

2. Повість временних лет, часть І, Издательство Академии Наук СССР, Москва-Ленинград 1950, стор. 106

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

державі.¹ В той час, аж по кінець ХУ-го ст., українська мова має великий вплив на польську, а володарі польської держави видають у ній свої державні акти та документи. Тоді то в канцелярійну мову актів втискався струмінь живої мови, з прикметами північно-західніх говірок. Ця північно-західня основа літературної мови втрималася аж до кінця 18-го ст., до приходу в літературу Івана Котляревського. Також до того самого часу, українська мова була офіційною мовою Молдавії та Володини.²

Зібрані грамоти ХУ-го століття вказують на те, як поєднуються староукраїнські мовні елементи з елементами тогочасної живої мови. Свідчить про це грамота князя Семена Олександровича, написана в Києві 1465 року:

"Ми князь Семен Александрович дали єсми слугі нашєму князю Юрію Борисовичю селище на імя Серако/в/ со всем с тим і то по тому, как і перві так к тому селищу прислухало, а то єсми єму дали сей наш лист із нашею печатю. Дан в Києво марта в літо 6973, індікта 13."³

Не без впливу гуманізму та реформації широким

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 47

2. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 208

3. Українські грамоти ХУ ст., Вид. "Наукова думка" Київ 1965, стор. 29

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

струменем входить жива мова в церковні книги, переклади Євангелій, а рівночасно зарисовуються польські та німецькі мовні впливи.

Іншим шляхом пішов розвиток мови від половини XVI-го ст., від Любинської унії. Зі зміною політичної ситуації українська літературна мова втратила своє державне місце та разом з православною церквою зазнала переслідувань. Оборона й увага до церкви видвигнула церковнослов'янську мову, яку стали називати славеноруською, або слав'яноруською мовою.¹ Вона стала мовою українських шкіл, мовою науки. Закріпив її Малентій Смотрицький своєю граматикою з 1619 р., що мала велике, впливове значення не тільки в Україні, але й поза її кордонами, в Росії, Болгарії, Олначе розбіжність поміж слов'яноруською мовою, а живою була така велика, що виникла потреба словників. Таким був Лексис Лаврентія Зизанія з 1596 р. і ще кращий Лексикон Памви Беринди з 1627 р., де церковнослов'янські слова пояснені доброю живою українською мовою.²

Слав'яноруською мовою писала група письменників, як Лазор Баранович, Симеон Полоцький, Епифаній Славинецький, В той же час другою літературною мовою була українська

1. П. Житецький: Нарис літературної історії української мови в XVII віці, Українське видав. Львів 1941, стор. 5

2. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 99

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

книжна мова, що продовжує традиції староукраїнської мови та канцелярської мови Українсько-Литовської держави, з основою живої мови, але із значним компонентом латинських і польських слів. Ця книжна мова особливо розвивається в час української козацької держави, збагачується щораз більше живими елементами. В ній написані твори Йоанікія Галятовського, Андрія Радивиловського, літописи Самовидця, Величка, твори Саковича.

Українська літературна мова досягла великого розвитку в усіх жанрах барокового стилю. Друга половина 17-го ст. і початок 18-го ст. - це час великої експансії української, слов'яноруської мови на північ до Росії, де вона започаткувала російську літературну мову, а багато українців стало тоді російськими письменниками.¹

Чиста жива мова того часу збережена найкраще в думах, в принагідних записах народніх пісень, в інтермедіях.

З упадком української козацької держави літературна мова зазнала великих ударів, а першим з них було примусове заведення гражданки, що перервало єдність традиційного правопису. Вслід за тим Петро І заборонив друкувати книжки в Україні крім церковних, що мусіли бути виправлені

1. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 126, 151

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

під московський лад. "Дабы особливаго наречія не было".¹
Ця строга заборона дуже заважила на розвитку мови. Твори
ширились у рукописах, а письменники писали не одною мовою
а різно, залежно від змісту твору. Прикладом цього явища
може послужити творчість Григорія Сковороди. Філософічні
його твори писані книжною літературною мовою, а ліричні жи-
вою мовою, як це проілюструють уривки з Етики, та з одного
вірша:

"Начальная дверь ко христіанському доброкравію.
Преддверіє Благодаєніє блаженному богу о том, что нуж-
ное зділал нетрудним, а трудное ненужным.

Ніт слажее для человека и ніт нужнее, как щастіе;
ніт же нічого і легоче сего. Благодареніє блаженному
богу.

Царствіє божіє внутр нас. Щастіє в сердці, сердце
в любви, любовь же в законі вічнаго."²

Пісня третя із Збірника "Сад божественных пісней":

"Весна любя, ах, пришла! Зима люта, ах, прошла!
Уже сады расцвели и соловьев навели."³

Роз'єднання літературної мови з причини вищого і
нижчого стилю не було самотнім. Продовжувало своє існуван-
ня і географічне розділення мовного процесу, бо Галичина,
Буковина, Закарпаття, навіть з упадком Польщі під кінець
18-го ст., оставали надаліше відірвані від цілої української

1. Митрополит Іларіон: Історія української літе-
ратурної мови, Вінніпег 1950, стор. 121

2. Григорій Сковорода: Твори в двох томах, Видав.
Академії Наук УРСР, Київ 1961, Т. 1, стор. 15

3. Там же, Т. 2, стор. 11

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

території, включені в державу австрійської монархії. Однак й тоді не спинювалась полонізація Галичини. Вона, забравши вже до того часу українську панську верству, поширювалась на інтелігенцію, втискалась у церковне життя. Слабеньку іскру національної свідомості притемнював ще один ворожий рух, москвофільство з початком 19-го ст. Все це дошкульно відбилося на розвитку мови.

Українська жива мова була тільки між простолюддям, а за літературну мову вважали так зване "язичіє", що пошло з старолітературної мови, канцелярської, польонізмів, діалектизмів, врешті москалізмів.¹ Таким "язичієм" писали й говорили також на Закарпатті, з тією різницею, що там були впливи мадярські. Про це згадує Олександр Духнович, у листі до Якова Головацького з 20, 5, 1860 р. Лист написаний літературною мовою, що її вживали в той час у Галичині, Закарпатті, Буковині:

"Любезніший Друг!
Во-первых благодарю Вам за сімена цвітов, вони мні придалися.

Желаю получить одно евангеліє із печатні, не знаю ціну, посилаю 16 ФЛ., если більше нужно будет, то прошу доплатить на мой шот, если же менше, то прошу послать ілі порто оплатить.

У нас мадяризм растет і розпространяється голосно, всі убираються по - мадярськи і черкають острогами

1. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 201-207

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

слова не слішать іного, кромі мадярського.

На еше суть і благовірнії русини, но тих хотя немного, однако ж таких, що за ребро дадуться повісити за русчину."¹

Радикальна зміна в розвитку мови зайшла з приходом в літературу І. Котляревського. З його Енеїдою жива мова стала літературною, з полтавським діалектом у своїй основі. "Котляревський міцно поєднав українську мову з українською літературою - після нього справді українською літературною мовою остаточно, уже без хитання, стала жива народня мова."² Рік 1798-ий, рік появи Енеїди став "наріжним каменем" у розвитку мови.³ Словниковий і фразеологічний діапазон Енеїди - величезний. Він обіймає побутове життя, історичне минуле, фольклорну творчість, літературні стилі - макаронічний, бурлескний, бароковий, класичний. В ньому знайшли своє місце мовні елементи староукраїнські, книжні, діалектизми. Дослідники мови стверджують в Енеїді близько сім тисяч слів різних семантичних груп.⁴

1. Письменники західної України 30-50-х років XIX-го ст. Вид. Художньої літератури, Київ 1965, стор. 548

2. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 139

3. Там же, стор. 138

4. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 149

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Не бракує в Енеїді варваризмів, фонетичних та морфологічних недоліків, але гумор, радісний настрій, добросердечність пластичне зображення подій створило ту силу той чар, що діє з цієї вічноживої книжки.¹

Вслід за І. Котляревським письменники розбудовували мову в різних жанрах прози, поезії, сатири. Великі заслуги має Григорій Квітка-Основ'яненко, що свідомо працював над прозою. Його повісті, серйозного характеру, це - новий здобуток для літератури та для літературної мови. Г. Квітка - предтеча романтизму, збагатив і розширив мову в двох напрямках: докладного відтворення життя в спокійному, зрівноваженому тоні, з моралізарською тенденцією та в напрямку емоційно-сентиментальному.²

Вслід за цим збільшилась лексика з синонімічним значенням із щоденного селянського життя і широким струменем вплились фольклорні поетичні засоби на зображення емоцій. Особливо багато в його мові здрібнених слів на предмети з оточення - цвіточки, рушничок і под., на змальовання емоцій:

Марусенько моя, лебідочко, зірочко моя, рибочко, перепілочко! - приговорював Василь, обнімаючи свою Марусю. Я ж землі під собою не чую - я мов у раю!З

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 162

2. Там же, стор. 164

3. Григорій Квітка-Основ'яненко: Вибрані твори, Держав. видав. Художньої літератури, Київ 1949, стор. 52

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Не бракує в мові Г. Квітки й діалектизмів /ськати, скиндячки/, церковнослов'янізмів /созданіє, презрю/, вульгарних слів /пашековати/.

Дослідник творчості Григорія Квітки-Основ'яненка Дмитро Чалий, вказує¹ на спільність стилістичних засобів Г. Квітки та вертепної драми в оксюморонізмах "...а личком біленька, як чумацька сорочка ..." "Зростом собі невеличка; хоч у яку хату ввійде, то головою стелі достане." а крім цього в удаваних припущеннях. Один з персонажів, Кость, іде до війська і плаче: "Кажуть, що хтось то підглядив, що як голили Костеві лоб, так буцімто в нього покотилися з очей дві слізки... мабуть бритва була не так гостра, так трошки скубнула... Може і так!"²

Творчість Г. Квітки виявляє органічний зв'язок з попередніми літературними надбаннями, з фольклорними багатствами, з елементами розмовної мови, та з новим європейським напрямком. З творчістю Г. Квітки українська літературна мова закріпилась у прозі, з діалектичними особливостями Харківщини.

В той час, на початку 19-го століття, на розвиток

1. Дмитро Чалий: Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, Держ. видав. Художньої літератури, Київ 1962, стор. 123

2. Там же, стор. 122-123

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

літературної мови впливали збірники пісень, що їх видали Михайло Максимович "Малоросійські пісні" 1827, 1834, 1849, та Ізмаїл Срезневський "Запорожська Старина" 11834.¹ М. Максимович перший доказав тисячолітню безпереривність української мови, і в цьому його велика заслуга.²

Наукове обґрунтування з граматичної точки знайшла нова літературна мова в граматиці О. Павловського з 1818 року. Її важливість і заслуги широко наświetлюються в Курсі української літературної мови, за редакцією І. К. Білодіда.³

Літературна діяльність романтиків даліше розширювала та збагачувала мову новими засобами, відповідно до романтичного напрямку, і новими сюжетами. Великий романтичний напрямок мав благородний вплив на відірвані від материка західно-південні українські землі. Національне відродження Галичини здійснює "Руська трійця" - Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевич. Маленький їх збірник Русалка Дністровна з 1838 року, приєднує Галичину до напрямку літературної мови, що вже витворилася на східних землях України.

На жаль, по причині мови постала завзята боротьба

1. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 143

2. Там же, стор. 147

3. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 143

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

в Галичині підсилювана чужими, головню російськими чинниками, а це болючо заважило на розвитку літератури.

Не ліпше виглядає справа мови на Закарпатті, де панує "язичіє", а москвофільство творить великі шкоди. Але поволі національне відродження підготовляється збірниками пісень, етнографічних матеріалів та граматиками. Вкінці, около 60-тих років, літературна праця письменників О. Духновича, О. Павловича вводить в літературу живу мову з орієнтацією на загальноукраїнську мову, оформовану на Придніпрянщині.¹

Дослідники мови підносять велике значення Тараса Шевченка в еволюції літературної мови. Митрополит Іларіон називає Шевченкову мову "наріжною підвалиною літературної мови."² Про "Виключне місце в історичному процесі формування й розвитку" української літературної мови Тараса Шевченка, говорить І. К. Білодід.³

Тарас Шевченко, геніяльний поет, створив синтезу української літературної мови. Він вибрав те, що найкраще створили попередні віки, що дала народня творчість і жива

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 192

2. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 153

3. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 211

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

розмовна мова. Він добре знав українську книжну мову з її всім багатством, захоплювався Сковородою, вивчав народню творчість, особливо добре знав пісні, живу мову вивчав, не зіпсувши її чужою школою. Засвоїв собі знання з різних галузей науки, мистецтва, філософії, археології, етнографії, педагогіки, літератури, малярства, різьбарства, архітектури. Його велике знання обіймало історичні епохи різних народів.¹ Тарас Шевченко своєю геніяльністю, зумів весь цей багатий матеріал перетопити в одну монолітну цілість своєї літературної мови.

Вслід за цим Тарас Шевченко вніс в літературу величезне багатство різномірної лексики і фразеології. У лексичі уникнув щасливо непотрібних варваризмів, діалектизмів, та архаїзмів, уживаючи їх дуже ошадно, тільки для створення певних мовних стилів. Наприклад архаїчні слова та форми відповідають змістові та тонації вірша "Пророк":

Неначе праведних дітей
Господь, люб'я отих людей
Послав на землю їм пророка
Свою любов благовістить,
Святую правду возвістить!²

1. І. К. Білодід: Т. Г. Шевченко в історії української літературної мови, Видав. "Наукова Думка" Київ 1964 стор. 27-31

2. Тарас Шевченко: Кобзар, Видав. "Тризуб" Вінніпег 1954, стор. 244

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

З лексикою сполучується синонімне багатство слова та фразеології, топонімічні назви з України та з цілого світу.

...З Чигирину
По всій славній Україні
Заревли великі дзвони... /Хустина/1

Тоді вже сходила зоря
Над Віфліємом: правди слово /Неофіти/2

Використовуючи народню фразеологію, літературні звороти, поет сам створив багато зворотів і крилатих висловів, "Все йде, все минає й краю немає," "Встане Україна, світ правди засвітить!" "Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість була би своя..." "Борітеся - поборете" та под. Як "Діапазон Шевченкового слова неосяжний"³ так само величезне є емоціональне насичення його слова, і різноманітні засоби інтимізації. В тому Тарас Шевченко з великим тактом уживає здрібнілі слова, пестливі слова: "зоренько моя, доленько моя, серденько", а частіше почуття вкладає у звертаннях: "друже єдиний, орле сизий, моя Україно", "Душе моя! Душе моя убогая!" У звертаннях є почуття обурення, осудження: "Кати! Кати! людоїди!" /Сон/ "Схаменіть, недолюдки,

1. Тарас Шевченко: Кобзар, Вінніпег 1954, Т. ІУ, стор. 182

2. Там же, стор. 111

3. І. К. Білодід: Т. Г. Шевченко в історії української літературної мови, Київ 1964, стор. 34

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

Діти юродиві!"

З інтимним ліризмом звертається поет й до предметів, і до рослин.¹ Для Шевченкової мови характеристичні також діалоги:

"Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних звичаю не вчила?
Молилася, турбувалася,
День і ніч не спала," /Розрита могила/,

що вносять в мову розмовний струмінь так, як й повтори прийменників, наприклад: "за" - "За Києвом, та за Дніпром" /Катерина/ повторення сполучників "і, а" - "І рада ти, й весела" /Неофіти/. Повторення часток підносить експресію мови.²

Своєю літературною творчістю Тарас Шевченко закріпив норми української літературної мови по лінії фонетики, морфології, синтакси.³

Велике багатство поетичного стилю, алітерації, асонансів, внутрішніх рим, різnorodність жанрів - збагатили і розбудували українську літературну мову та визначили напрямок дальшого розвитку.

1. Леонід Булаховський: Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка. Тарас Шевченко, Твори, Видав. Миколи Денисюка, Чікаго 1963, Т. 13, стор. 202-236

2. Курс історії української літератури, Київ 1958, стор. 251

3. Там же, стор. 251

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Велике значення Тараса Шевченка відчували й його сучасники. Пантелеймон Куліш писав про великий розум Т. Шевченка, що йде від самого Бога:

"Усе то, бач, народ, або судовий, або воєнний, або дуже розумний з книжної науки, а такого, щоб розум брав від самого Бога, як ти, мій брате, і нема коло мене."¹

Пантелеймон Куліш, великий ерудит і знавець української мови, знав вагу рідного слова. У статті "Чого стоїть Шевченко, як поет народній" розкриває величезну вагу рідної мови для дальшого життя і розвитку нації.

"Слово, не що інше як рідне слово вернуло нам повагу між народами і нову підвалину під нашу жизнь історичну підкинуло."²

Захоплений великою місією рідної мови, він ціле своє життя свідомо працює над тим, щоб піднести рівень української літературної мови. Для того рішає перекласти найкращі твори світового письменництва. Це своє рішення переводив з великою послідовністю. Він переклав Біблію, драми Шекспіра, твори Байрона, Гете, Шіллера, Гайне.³ Цими перекладами поширив він обрії української літературної мови, збагатив її

1. Листи до Т. Г. Шевченка, Видав. Академії Наук Української РСР Київ 1962, стор. 116

2. Т. Шевченко Твори, Видав. Миколи Денисюка, Чикаго 1963, Т. 13, стор. 18

3. Енциклопедія Українознавства, Словникова частина Т. 4, стор. 1232, Видав. "Молоде життя", Париж-Нью Йорк

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

новотворами.¹

Сучасники цінили Куліша за його неперевершене знання української мови. Пантелеймон Куліш, розуміючи потреби нашої мови, впровадив новий, фонетичний правопис так звану "кулішівку" і цим дуже прислужився розвитку мови.² Той правопис швидко поширився по всій Україні і став основою сучасного правопису.

Знаючи потребу і вагу словника, Куліш збирав матеріал, що пізніше був видрукований у словнику Б. Грінченка.

Великі заслуги Пантелеймона Куліша у розвитку мови і слушно Митрополит Іларіон називає його ідеологом і будівничим української літературної мови.³

За новим напрямком, що його визначили Тарас Шевченко та Пантелеймон Куліш, ішла українська літературна мова у прозі і то ще під доглядом Куліша та схваленням Т. Шевченка. Це була мова знаменитої прози Марка Вовчка.

Марко Вовчок свідомо і наполегливо працювала над своєю мовою, добираючи з фольклорного багатства те, що найбільше відповідало поодиноким сюжетам, постатям, настроєві.

1. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 168

2. Там же, стор. 171

3. Там же, стор. 165

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Свідчить про те наприклад, добір здрібнених слів. Як Григорій Квітка-Основ'яненко ставить здрібнені слова скрізь і всюди до людей, звірят, явищ природи, то Марко Вовчок робить вибірку селекцію у цьому фольклорному засобі вислову.¹ Наприклад в портретах мужчин немає здрібнених слів:

"Грицько був парубок високий, чорнявий, кароокий, парубок, як орел." /Чумак/²

зате в жіночих портретах інколи нагромаджується багато пестливих, здрібнених слів:

"Славна була то жіночка, - звали Катрею; білявенька собі, трошки кирпатенька, очиці голубоцвітові, ясненькі, а сама кругленька і свіжв, як яблучко."³

Емоціональними засобами посьменниця продовжує існуючу традицію, зате внесла у мову динамізм своїми діями і масовими сценами. Наприклад маленька картина повна руху, гамору і веселости:

"...гукає, збирає Катря дівчат:
-Дівчатонька! Ходімо ми на могилу!
-Ні, ходім у гай по суніці! -Ні, краще вже
пологи, в степ! -Ні, в садок! -Там краще!
-А там краще! -А там веселіше!
І там, і там! І всюди гарно, і всюди весело,
і всюди красно! І весела юрма дівчат жене,
і пісня і регіт несеться."⁴

1. Курс історії української літературної мови, Том 1, стор. 396

2. Марко Вовчок, Твори, Державне видав. Художньої літератури, Київ 1955, Том 1, стор. 37

3. Там же, стор. 124

4. Там же, стор. 183

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Марко Вовчок впровадила типізацію персонажів і виявила мелодійність української мови у прозі. Своєю творчістю письменниця розбудувала літературну мову прози і піднесла її на вищий рівень.

Творчість Марка Вовчка переходить вже у другу половину 19го століття, в якому український літературний процес робить великий поступ збагачуючися щораз у нові літературні жанри. З тим розбудовується й літературна мова. Вона стає також мовою науки і мовою преси. Позначається стремління до уніфікації граматичної системи і правопису.¹

Однак кілька важливих чинників спинювали витворити одну літературну мову. По-перше, політично-територіальний поділ України, наслідком якого Галичина, Буковина, Закарпаття постійно були відділені від материка. Вслід за тим тільки з трудом проходив там процес розвитку нової літературної мови. Другий чинник - це були жорстокі укази російського уряду, що зупинили ріст художньої творчости, будь-яке друковане українське слово. Роки - 1863, 1876, 1892 - принесли тяжкі удари по новій літературній мові. Був ще й третій чинник, що затримував розвиток літератури, а саме брак свідомости в самих українців, брак твердого переконання про

1. Митрополит Іларіон: стор. 188-200, Історія української літературної мови. Вінніпег 1950

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

конечність літературної мови у всіх ділянках життя.¹ Наприклад Драгоманів, продовжувач поглядів М. Костомарова, висунув теорію, що українська мова добра для "домашньої" потреби а наукових праць писати по українськи не потрібно.

Помимо цих всіх перешкод літературна мова продовжувала іти в перед і здобувати нові цінності. Велике слово сказали тоді письменники - реалісти: А. Свидницький, О. Ко- ниський, Б. Грінченко, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, І. Франко і група визначних драматургів.

Реалісти розбудували передусім прозу. Широко і докладно зображуючи дійсність вони створили великі епічні твори. Їхня тематика обіймає переломові часи після знесення кріпацтва, висвітлює важливі проблеми - денационалізацію через чужі школи, брак освіти та наслідки того, несправедливість і забриханість урядових чинників, економічне зубожіння і соціальну проблематику. В літературі появились нові персонажі - інтелігенти та робітники.

З новою тематикою в літературі постали нові жанри роман, новеля. Прийшла й зміна способу розповіді. Письменники закинули давню суб'єктивну розповідну манеру а впровадили об'єктивно-повістевий спосіб.² В наслідок того

1. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 181

2. Курс історії української літературної мови, Київ. 1958, стор. 280

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

до художнього стилю залучено компоненти різних стилів, наукового, публіцистичного, епістолярного,¹ чого до того часу не було. Вслід за тим розширюється лексичний фонд літературної мови.

Першим з реалістів Анатолій Свидницький дав велику побутово-реалістичну повість – Люборацькі, повість з життя вищої, не селянської верстви. У центрі твору проблема винародовлення молодого покоління внаслідок науки в чужих школах. Поставлену проблему автор старається роз'яснити, вказуючи на психологічні переживання героїв. Вслід за цим Свидницький вніс в літературу нову лексику, нову фразеологію.²

Однак в Анатолія Свидницького багато ще елементів прози Марка Вовчка, наприклад початок повісті написаний у старій манері:

"Коло Умані, чи лучче-в Уманщині, і було і є сільце – хоч би й Солодьками його назвати. Солодьки село подолянське. Славний то край, і люди там славні, і Солодьке дуже хороше село, тільки невеличке; так попід убіч хати пообгороджувані, коло кожної хати городець, садок. І церква в селі, як квіточка вбрана;"³

З попереднього, суб'єктивного способу писання лишається багато звертань до читача. Зате розбудовується діалог

1. Курс історії української літературної мови, стор. 280

2. Там же, стор. 280

3. А. Свидницький: Люборацькі, Держ. Видав. Художньої літератури, Київ 1955, стор. 3

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

і в ньому багато чужих слів і зворотів, польських та російських, як вислід реалістичного зображення дійсности.

Високу оцінку знайшла мова Свидницького у Курсі історії української літературної мови.¹

Дальшим і вищим етапом у розвитку літературної мови було художнє слово Івана Нечуя-Левицького. У його творчості описова мова досягла високого рівня, якого не було до того часу в українській літературі.

У своїй великій літературній спадщині Іван Нечуй-Левицький обхопив усі важливіші події того часу і майже на всьому просторі України. Іван Франко назвав його "всевидючим оком України." На сторінках його творів виступають люди старої і нової генерації, люди різних верств, різних професій, свої і чужі. Він змалював села з їхніми садами, міста з парками та архітектурою. Природа України - степова, морська, лісова, з птахами, звірятами ожила в художніх пейзажах.

В наслідок того збільшилась лексика і фразеологія літературної мови. Лексичне багатство І. Нечуя-Левицького помітне тим, що воно поєднує елементи - книжкові, фольклорні, літературні, народно-живі, словництво промисловости, рибальства і нової цукрової продукції. І сам письменник впроваджує

1. Курс історії української літературної мови, Київ. 1938, стор. 423

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

новотвори свої і багато з них увійшло у залізний фонд літературної мови.¹

Нагромаджуючи в своїй об'єктивно-описовій манері зорові зображення, письменник впровадив порівняння з реального щоденного побуту, наприклад: "Олена кругла, як цибулька", або "на полі з'явився ніби птиця панський баский кінь." І. Нечуй-Левицький розширив засоби гумору "Баба Палажка і баба Параска", розробив діалог з авторськими ремарками і один з перших починає індивідуалізувати мову персонажів. У синтаксі ввів дієприкметникові і дієприслівникові конструкції.² Значна також й граматична діяльність І. Нечуя-Левицького. Його праці: Граматика українського язика /1914/, Сьогочасна часописна мова на Україні /1907/, Криве дзеркало української мови /1912/, мали вплив на творення літературної мови.³

Вклад Нечуя-Левицького у розбудову літературної мови - дуже великий. Професор Огієнко називає його великим письменником "з широким мовним розмахом європейського зразку"⁴

1. Курс історії української літературної мови, Том 1, стор. 449

2. Там же.

3. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, стор. 189

4. Там же.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Розбудову української літературної мови у прозі продовжує Панас Мирний. Він дуже любив і високо цинив мову називаючи її "живою схованкою людського духа", скарбницею, "в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, дослід, почування."¹ Він мріяв про це, щоб українську літературну мову піднеести на вищий рівень. У листі до М. Старицького з 26 березня 1882 року пише:

"У мене одна думка: як би нам нашу красну мову так високо піднести, як підняв її Шевченко у пісні,"²

Панас Мирний збагачує літературу новими жанрами, це соціально-психологічний роман, соціальна повість, новеля, філософський нарис, п'єса-казка, поема в прозі. У великих творах впроваджує багато-планову композицію, з глибоким висвітленням історичних подій. У його творах багато індивідуалізованих персонажів, біля 170, важніших і понад сто епізодичних.³

У лексиці, крім побутово-сільської, доповнюється виробнича термінологія, лексика інтелігенції у зв'язку з канцелярською мовою судів, земств, розбудовується лексика купців, вояків. Зображуючи життя інтелігенції, вводить лексику

1. М. П. Пивоваров: Панас Мирний, Видав. Художньої літератури "Дніпро" Київ 1965, стор. 316

2. Там же, стор. 316

3. Там же, стор. 315

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

абстрактну, філософську, наукову.¹

У системі мовних засобів Панаса Мирного велике значення має емоціональна лексика. Нею зображує автор душевні переживання героїв. Значний компонент емоціональної лексики творять здрібнілі слова, особливо в портретах дітей. Переживання людей зображує автор уриваними реченнями, наприклад з повісті "Лихі Люди", побачення матері зі сином у в'язниці:

"Що ти хочеш від мене? ... У мене все забрали, все Були в мене хороші думки, широкі надії... Нема тепер їх! Чуєш?.... по очах бачу, що ти добра людина ..."
"Ти нікому не скажеш, що я тобі зараз скажу? Кажи не скажеш?... Ні ... Ні.... я бачу..."²

Панас Мирний далі веде індивідуалізацію мови персонажів, розробляє діалоги з авторськими примітками, застосовує "невласну пряму мову" внутрішнього діалога, розробляє психологізацію а синтакса прибирає емоційно експресійний характер.³ Панас Мирний один з перших починає відтворювати в літературній мові, музику і звучання пісні.⁴

1. Курс історії української літературної мови, Том 1, стор. 464

2. Панас Мирний: Твори, Видав. "Молодь" Київ 1965, стор. 80

3. Курс Історії української літературної мови, стор. 456-475

4. Там же.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Дальший розвиток української літературної мови продовжує Іван Франко "Велетень праці." Він свідомо і наполегливо підносить рівень мови у Галичині орієнтуючись на мову, вироблену на Наддніпрянщині. На шляху до уніфікації мови він подолує тяжкі перешкоди, що існували в Галичині - політичні, традицію книжної мови і сильний вплив діалекту.

У висліді творчої праці довгих років Іван Франко збагатив літературу новими жанрами - лірична поема, етюд, памфлет, гумореска, фейлетон. Розбудував мову поезії, прози, драми. У художні твори ввів мовні елементи науки і публіцистики і це особливе його новаторство.¹

У великому лексичному складі Івана Франка об'єдналися мовні елементи староукраїнські, народно-фольклорні, книжні, розмовні, наукова термінологія, робітнича лексика, промислово-робітничої продукції, означення на абстрактні поняття у мові інтелігенції, загальноєвропейські слова, словництво народів Азії і діалектизми. Дослідник мови Івана Франка, др. В. Лев вважає, що лексика Івана Франка, це найбільший вклад письменника у творенні літературної мови.²

"І саме його словництво найважливіше для творби і

1. Курс історії української літературної мови, Т. 1, стор. 486

2. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, Т. 166, стор. 125-132 Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто 1957

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

збагачення української літературної мови в другій половині XIX ст."¹

З літературних прийомів у мові Франка збагачуються діалоги емоційним елементом, у типізації мови персонажів входять чужі слова і звороти - німецькі, жидівські, польські, галицькі діалектизми. Індивідуалізація мови краще проведена у драматичних творах.²

Існуючі вже картини природи доповнює індустріальний пейзаж з новим "оціночним характером."³ У творах впроваджується змінливу настроєвість, кольорит різних країв, різноманітний спосіб зображування подій людей, природи - романтичний, реалістичний, символічний.

Велика поетична спадщина Івана Франка внесла в літературу-лірику громадську, пейзажну, інтимну, філософську. Поетична мова Франка багата на фігури і тропи - звертання, анафора, символи, алегорії, епітети, синоніміку, афоризми. І. К. Білодід називає творчість Івана Франка "багатобарвною і поліфонічною."⁴

Художня, наукова, перекладна і публіцистична творчість Івана Франка - це величезний вклад у розбудову літера-

1. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, Т. 166, стор. 127

2. Курс історії української літературної мови, Т. I, стор. 486-487

3. Там же.

4. Там же, стор. 499

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

турної мови. І. К. Білодід, дослідник мови Франка, визнає за ним визначне місце у процесі творення літературної мови:

"Мова Франка - це велике досягнення в історії української літературної мови. Розширивши тематичні і жанрові обрії української літератури, Франко збагатив її новими образно-стилістичними прийомами, багато зробив для розробки усіх стилів літературної мови, розширення семантичних і генетичних меж її лексичного складу."¹

У слід за І. Франком писала ціла плеяда письменників Галицької землі, К. Гриневич, Ю. Опільський, В. Будзановський, Т. Бордуляк, А. Чайківський, О. Маковей і багато інших, орієнтуючись у своїй мовній творчості на єдину українську літературну мову.²

На розвиток мови в другій половині 19-го століття помітний вплив мали переклади. З чужих мов перекладали: Степан Руданський, Петро Ніщинський, Олександр Потебня, Євген Тимченко, Михайло Старицький, Іван Франко. Між перекладами були твори світової літератури, Іліяда та Одисея, Антигона, Калевала, твори Шекспіра, Гете, Байрона, Данте; були ліричні твори та пісні з різних слов'янських мов.³

Дуже повільно і з великими перешкодами йшов розвиток

1. Курс історії української літературної мови, Т. 1, стор. 517

2. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, стор. 228

3. Курс історії української літературної мови, Т. 1, стор. 517

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА

мови по лінії науки. Російські укази і брак однозгідного погляду на потребу наукової української мови стримував її розвиток. Праця все таки велась, хоч і не велика.

У 80-тих роках праця зосереджувалась у Києві, в Географічному Товаристві, що видало сім томів фольклорного матеріалу, а це мало великий вплив на розвиток літературної мови.¹ Велика наукова праця при співучасті всіх українських учених розгорнулася в останній чверті 19-го ст. у Львові, в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка. Це товариство перебрало на себе видання "Руської Історичної Бібліотеки", що виходила у Львові від 1886 року.² Сотні видань наукових праць цієї неофіційної Академії Наук, під проводом Михайла Грушевського, поклали величезні заслуги в розбудові літературної мови по лінії науки.

У другій половині 19-го століття проводилась також праця над словниками. В 50-70тих роках вийшли друком "Словарь малороссійського наречія" О. Афанасьєва-Чужбинського, "Словарь малороссійських ідіомов" Н. Закревського, "Словниця української мови" Ф. Пискунова, "Опыт русско-українського словаря" М. Левченка. В кінці 19-го ст. вийшов

1. Митрополит Іларіон: Історія української літературної мови, Вінніпег 1950, стор. 181

2. Там же, стор. 198

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

"Словарь російсько-український" М. Уманця.¹ С. Тимченко видав "Русько-малоросійський словарь" /1899/ і підготовляв: "Історичний словник українського язика". Словникова праця велася також в південно-західній частині України. На Закарпатті Л. Чопей видав "Русько-мадярський словар" /1883/ в Галичині три роки пізніше вийшов "Малоруско-німецький словар" Євгена Желеховського, термінологічні словнички Івана Верхратського. Найбільшим досягненням у словництві є "Словар української мови" Бориса Грінченка, що вийшов з початку ХХго століття.

Словникова праця мала велике значення для вивчення лексичного скарбу мови і для її літературного розвитку.

Наукове вивчення літературної мови і спрямування її до уніфікації продовжувались у працях граматичних А. Кримського, Б. Тимченка, С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера.²

Незадовільно розвивалася мова преси, у другій половині 19-го ст. на Наддніпрянщині, через "укази" українська преса не існувала. Вся пресова діяльність сконцентрувалась у Львові, де виходили -- "Зоря", "Житє і слово", "Правда", "Народ", "Хлібороб", а від 1898 року "Літературно-науковий вісник". У Чернівцях друкувалась "Буковина", а на Закарпатті

1. Курс історії української літературної мови, стор. 311

2. Там же, стор. 316

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА"Наука".¹

Сконцентровання публіцистичної, наукової і видавничої праці у Галичині виявило свій відємний вплив на розвиток літературної мови. Галицький діалект, давно відірваний від великого масиву української мови, задержав значну кількість архаїчних елементів у лексиці, фонетиці, морфології. Тяжко приходилось українським письменникам з Галичини працювати над мовою та підтягати її до рівня вже виробленої літературної мови. Живий галицький діалект широкою струєю проходив у літературні та наукові твори, писані в Галичині. Щобільше, діалект втискався навіть у твори наддніпрянських письменників, що друкувались у Львові - І. Нечуя-Левицького, Бориса Грінченка, Лесі Українки, Володимира Самійленка, Степана Васильченка, Панаса Мирного, Олени Пчілки.

Заіснування такого стану у друкованому українському слові дало причину до мовної дискусії, яка в кінцевому висліді виявилась дуже корисною для українського мовного процесу.

Першим, що розпочав цю дискусію був Борис Грінченко, "великий сторож чистої мови". В 1891 році помістив він у "Правді" ч. 8-10 свою статтю: "Галицькі вірші" і "Додаток до замітки: "Галицькі вірші". /"Зоря" ч.24/, та "Кілька

1. Курс історії української літературної мови, Т. 1, стор. 316

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКАслів про нашу літературну мову" /"Зоря" ч. 15-16, 1892/¹

Предметом критики Бориса Грінченка була лексика письменників з Галичини, такого типу: "верем'я, скала, їдло, стон, пристанище". Б. Грінченко критикував нові ковані слова на означення, що вже давно існували в літературній мові, наприклад: "вбачливо" замість обачно, "провіди" замість одвідини, "світище" замість світило та багато інших. Він критикував і висміював морфологічні форми типу: "тихов водов, тобой", підкреслював невідповідні лексеми у різних зворотах. Дуже гостро виступав проти такої термінології, як "галицько-руський язик". Як немає "київсько-руського" або "буковинсько-руського" язика, так не може бути й "галицько-руського язика". Існує тільки одна українська мова, спільна для всіх українців. Він постійно вказував на konieczність дбати про єдність літературної мови:

"Прийшов час, коли мусимо дбати про єдність, про один духовий напрям, а значить і про одну літературну мову."²

Слідом за Борисом Грінченком, багато письменників включилося в мовну дискусію: Агатангел Кримський написав "Наша язикова скрута та спосіб зарадити лихові." Володимир Самійленко з причини дискусії писав про красу мови, про чужу лексику в мові: "Дбаймо про фонетичну красу мови", "Чужомовні слова в українській мові". І. Нечуй-Левицький упоблі-

1. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови, Видав. "Радянська школа" Київ 1961, Т. 2, стор. 125-126

2. Там же, Т. 2, Стор. 148

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

кував "Сьогочасне літературне прямування". На мовні теми писала Леся Українка, Павло Грабовський, Степан Васильченко.

Іван Франко видрукував цілий ряд полемічних писань, як: "Говоримо про вовка - скажімо і за вовка", "Етимологія і фонетика в южноруській літературі", "Літературна мова і діалекти", "Азбучна війна в Галичині", "Щирість тону і щирість переконань". Крім того Іван Франко насвітлював мову поодиноких письменників, як В. Самійленка, М. Старицького, та писав про мовні проблеми у листах до різних письменників.¹ Він вияснював причини, які вплинули на розвиток української мови в Галичині. Вказував на те, що Галичина довгі століття, в наслідок історичних подій, жила відокремленим життям від усіх земель України. Заперечував закиди Б. Грінченка щодо лексики. Інколи з сатирою та іронією доказував, що багато слів які на думку Б. Грінченка, є ніби то московські, насправді - старовинні українські слова, що збереглися тільки серед широких верств селянства у Галичині. При тому поет покликався на Тараса Шевченка й на словник Желіховського. Також доказував, що письменники з Галичини радо вивчають свою мову, засвоюють її багатства, бо йдеться не про роздвоєння, навіть не про перевагу галицького діалекту в літературній мові, але тільки і виключно про одність і одноцільність української

1. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови, стор. 8-55, Т. 2

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

літературної мови, чого ще, на його думку, в дійсності не було:

"Мені бажалось би своїми увагами докинути цеглинку до взаємного порозуміння між українцями і галичанами на полі язиковім і ж таким способом причинитися до полагодження одного дуже важного питання - будучої єдності нашої літературної мови."¹

На мовні теми, крім Івана Франка, писав Іван Верхратський - природознавець і лінгвіст. З великим розумінням справи закликав усіх письменників, як з Галичини, так з Придніпрянщини, вивчати докладніше свою мову, бо властиво ніхто ще досконало не знав її. Менше значними полемістами були Іван Кокорудз і Володимир Гнатюк.

Ця дискусія тривала кілька років /1891-1893/ і викликала велику увагу до мови, настороженість за її правильний розвиток, збудила свідомість великого мовного багатства у творчості народу, свідомість великої краси мови. Рівночасно виявилась konieczність вибору лексики, відповідної для літературного вжитку. У висліді, мовної дискусії закріпилась головна лінія розвитку літературної мови та піднісся її рівень, особливо в Галичині.

Дещо пізніше з причини української літературної мови почалась ще одна дискусія. Цього разу провадили її учені славісти. Причину до цієї дискусії дав XI Археологічний

1. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови, Т. 2, стор. 18

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

з'їзд у Києві в жовтні 1899 року. На цьому з'їзді російські урядові чинники не допустили українців виступати з доповідями українською мовою. Російський славіст Т. Д. Флорінський писав, що українська літературна мова, якщо вона вже виникла, повинна виконувати тільки другорядну роль, нарівні з народними танцями, піснями та одягом, "але вона не може і не повинна брати на себе всіх функцій, які виконують загально-руська література." Той же славіст уважав навіть за відповідне накреслити зміст українській літературі, обмежуючи той зміст до народного, себто селянського життя:

"Зміст її повинен вичерпуватися художніми поетичними творами, що змальовують народне життя малорусів, виданням пам'яток малоруської народної творчості та простонародними книгами що мають за мету поширення освіти в малоруському селі."¹

Цей славіст не завагався також виявити мету такого обмеження української літератури: якнайскорший перехід до російської мови і літератури. Подібні погляди висловлював С. К. Булич, А. С. Будилович.²

Реагуючи на ці атаки в обороні української мови й літератури виступив Константин Михальчук. У своїй статті "Що таки малоруська /южноруська/ мова?", надрукованій у "Київській старині" за серпень 1899 р., К. Михальчук заперечує

1. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови, Т. 2, стор. 82

2. Там же, стор. 80-81

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

"наукові" докази Булича і Флорінського та покликається на критичні уваги В. Ягіча. В. Ягіч твердив, що коли визнається право за маленькими літературами словацького і словінського народу, то тим самим належить це право й українському народові. З нагоди XI Археологічного з'їзду в Києві він писав:

"Я не можу зрозуміти, чому багато із славістів буває звичайно в захопленні, наприклад, від успіхів словаків, і в той же час українцям не бажає й мінімального."¹

Ці погляди В. Ягіча стосувались особливо до Флорінського і його протиукраїнських виступів у лінгвістиці. У цій дискусії забирали голос ще й інші вчені, як Ф. Корш,² Я. Бодуен де Куртине,³ заявляючи про своє позитивне ставлення до української мови й літератури.

У такому virі внутрішніх полемічних писань і лінгвістичної дискусії славістів закріплювалась позиція української літературної мови. Одначе круг її вияву був усе ще обмежений сільською тематикою, побутом, етнографізмом.

Не можна сказати, що в літературі зовсім не було

1. Хрестоматія матеріялів з історії української літературної мови, Том 2, стор. 88

2. Там же, стор. 232

3. Там же, стор. 240-241

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

творів з життя інтелігенції. Навпаки, великі реалісти створили романи й повісті з життя вищої верстви. Нові типи інтелігенції, деякі їхні проблеми в історичному наświetленні, зображені у творах І. Нечуя-Левицького /"Хмари", "Причепи"./ Нові течії, зв'язані з діяльністю ідейного молодшого покоління інтелігенції, змальовані в повістях Олександра Кониського /"Юрій Горovenko", "Семен Жук і його родичі"./ Про інтелігенцію та її працю серед народу писав у своїх романах Борис Грінченко /"Сонячний промінь", "На розпутьті"./ В оповіданнях наświetлювала Наталія Кобринська життя інтелігентного жіноцтва /"Дух часу", "Задля кусника хліба"./ Розкривав позитивні та негативні сторінки життя цієї верстви Іван Франко /"Петрії й Довбушки", "Перехресні стежки", "Основи суспільности"./ Однак це була невелика частина літератури. Не всі прояви життя знайшли своє віддзеркалення. Бракувало інтелектуальної тематики та філософських проблем.

Михайло Коцюбинський скаржився на надмірний етнографізм у літературі, на "обмеження сфери творчості". Писав, що український читач, вихований на європейській літературі, має певні вищі вимоги й до своєї літератури:

"наш інтелігентний читач має право сподіватися й од рідної літератури ширшого поля обсервації, вірного малюнку різних сторін життя всіх, а не одної верстви суспільства, бажав би зустрітись у творах красного письменства нашого з обробкою тем філософських, соціальних, психологічних, історичних і інших".¹

1. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови, Тт. 2, стор. 117

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Деякі письменники еволюціювали від старих тем до нових психологічних від реалістичної манери до нової, модерної. Таку еволюцію спостерігається особливо в творчості Михайла Коцюбинського. Перший його твір : "Для народу. Андрій Соловейко, або вченіє світ, а невченіє тьма" - вже самою назвою промовисто говорить про себе і про початкову тематику та мову автора повісти "Тіні забутих предків". Далекий це був шлях розвитку від утертих тем в описовій манері до розкриття внутрішнього світу людини у новій формі, новими художніми засобами слова.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

У той час, під кінець 19-го століття, коли ще творили великі реалісти, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Іван Франко, а в слід за ними, в реалістичній манері, почав писати М. Коцюбинський і вже своїми поезіями вславилася Леся Українка - входить в українську літературу Ольга Кобилянська, і як одна з перших започатковує новий літературний напрямок.

Дехто з критиків уважає, що "нове в історії української прози починається з М. Коцюбинського".¹ Іншої думки про те був Іван Франко. У статті "З останніх десятиліть ХХ в." він поставив на чолі нового напрямку Ольгу Кобилянську:

...сей новий напрям у нашій літературі позначився групою талановитих репрезентантів. На чолі їх треба поставити Ольгу Кобилянську.²

У цій же статті оцінюючи повість "Царівну" Іван Франко заявляє, що це перша психологічна повість в українській літературі:

В усякім разі "Царівна" - се перша у нас повість, основана не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей. Се майстерна, тонко гаптована тканина...³

1. Курс історії української літературної мови,
Т. 1, стор. 520

2. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, стор. 86

3. Там же, стор. 85

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Про новий напрямок в Ольги Кобилянської писала ще й Леся Українка в листі до Павлика з 16 березня 1891 року, прочитавши Царівну в манускрипті:

Перш усього маю сказати, що мені подобалась "Лорелей", щось в ній свіже, молоде та оригінальне ...П. Кобилянська письменка нової школи, неоромантичної...¹

Новий напрямок, що його стали називати модернізмом, в основному різнився від дотеперішньої реалістичної практики. Коли старші письменники, реалісти, зображували проблеми історичні, соціальні, економічні, події зовнішнього світу, то письменники нового напрямку ставили проблеми внутрішні, проблеми людської психіки. Душа, її емоції, її реакції на зовнішній світ, стали осередком найбільшої уваги. Розкрити цей великий, незнаний світ душі, зобразити його у людей різного соціального походження, світогляду, характеру - стало найважливішим завданням письменників.²

Зображувати психологію персонажів не було чимсь незнаним і зовсім новим в літературі. Воно мало свою гарну традицію у творах П. Мирного і недаремно Кобилянська

1. Леся Українка, Твори в десяти томах, Видав. Художньої літератури "Дніпро", Київ 1965, Т. 9, стор. 58

2. Н. Л. Калениченко: Українська проза початку XX ст., Видав. "Наукова Думка", Київ 1964, стор. 312-314

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

захоплювалася, що він "так чудово пише".¹ Одначе поглиблення і широке зображення внутрішнього життя вперше внесе в літературу О. Кобилянська.

Вихована на німецькій культурі² письменниця добре знала німецьку літературу та інші літератури західної Європи. Захопившись новими філософськими ідеями, новим способом зображування, сміло внесла в українську літературу нові надбання європейської думки. З першими своїми творами, Людина і Царівна О. Кобилянська виходить на шлях новаторства, що його розбудовує в дальшій своїй творчості.

Літературна спадщина письменниці - дуже велика. Зараз вона упорядкована в двох виданнях. Перше тритомове видання вийшло в Києві 1956 року, друге п'ятитомове появилось друком також у Києві 1963 року. У цій спадщині начислюється сім великих романів і повістей, сорок три менших і більших творів під загальною назвою - оповідання. Крім цього є ще статті і спогади у числі двадцять шість, три автобіографії та епістолярна спадщина двісті шістнадцять листів.³

1. Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Держ. Видав. Художньої літератури, Київ 1963, Т. 5, стор. 406

2. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 97

3. Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т. 5, стор. 663

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

По лінії жанрів письменниця продовжує традицію великих і малих форм, і вперше вносить в літературу твори ос-новані на психологічній аналізі та такі роди творів, як "по-езія у прозі" /Мої лілеї/, лист /Лист засудженого вояка/, фрагмент /Мелянхолійний вальс/, фантазія /Поети/.

Авторка Царівни вносить в літературу нову тематику, що має виразний етично-естетичний характер: свободний роз-виток людини, як такої, самодосконалення /Людина, Царівна, Через кладку/, обов'язок, питання спадковості, наслідки гріха /Через кладку, Ніоба, В неділю рано зілля копала, Земля/; зображення любови в різних аспектах - любов гордої, замкне-ної душі, любов батьківська і материнська, любов до землі, і зовсім нова в літературі - любов до краси. /Земля, В неділю рано зілля копала, Мелянхолійний вальс, Ніоба, Покора./ Те-матика поширюється зображуванням абстрактних понять, як час /Час/, вірність /Через море/, покора /Покора/, глибина /Там звідки пробивались./

Нове психологічне наświetлення знайдуть проблеми браку освіти, шкідливі наслідки чужого елемента на національному організмі /Земля, В неділю рано зілля копала, На по-лях/, та економічні /Битва/.

Вслід за давньою традицією О. Кобилянська введе постаті селян, однаке розширить при тому географічні межі літературної мови на Буковину, що майже не зображувалась в літературі того часу. У зв'язку з цим увійдуть в мову й

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

деякі буковинські діалектизми /вжорнити, хибувати, дєдьо бурдей, банно/, у стилістичному стосуванні.

Робітнича верства не знайде такого широкого зображення, як у Нечуя-Левицького, чи Івана Франка, і обмежившись до маленької групи лісорубів, все таки розширить лексичний фонд літературної мови по лінії продукції на лісопилні, трачка, трачиння, лати/ і под.

Особлива увага звернеться на інтелігенцію, у двох великих групах, професіоналістів і мистців. Письменниця, одна з перших, впроваджує в літературу постаті письменників, малярів, музиків. Вслід за цим розширюється лексика літературної мови на рахунок "мистецької" термінології.

Не бракуватиме в творах О. Кобилянської іншо-національних постатей з характеристичними мовними репліками та з психологічними рисами своєї національної приналежності. Збагачується сономастична лексика по лінії європейських і неєвропейських народів.

Нова тематика, нові сюжети вимагають іншого способу зображення. Українська проза 19-го століття знала розповідь від першої особи. Найкращою представницею цієї манери є Марко Вовчок.¹ З приходом в літературу І. Нечуя-Левицького прийнялася нова манера об'єктивної епічної розповіді найбільш відповідна для письменників -

1. Н. Л. Калениченко, Українська проза початку XX ст. Київ 1964, стор. 306

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

- реалістів.¹ З творами О. Кобилянської поширився в літературі новий спосіб писання - "об'єктивний суб'єктивізм".² у зв'язку з цією новою манерою "письменник відтворює дійсність крізь призму світосприймання, настроїв героїв".³

Згідно з цим наставленням, герої Ольги Кобилянської впроваджують читача в настрій інтимний, ліричний, інтригуючий. Дуже показові початок лінії є початки творів. Вони підготовляють дію, збуджують емоції, тривогу, смуток, зацікавлення.

Безпосередньо інтимний початок повісти Царівна:

Я народилася 29-го листопада ... Старі люди і сонники кажуть, що цей день - день недолі. Може. Однак мені не хочеться в те вірити. /І, 123/

Експресійно-емоційний початок твору Мої лілеї зображує почуття розпуки, якої ніхто не може втихомирити:

Пустині дайте мені!
Далекої, широкої пустині з пекучим сонцем ...
без гуку і життя - нехай я плачу. /2, 562/

Настрійно-емоційний початок нарису Мати Божа позначується смутком:

Осінь. Сумрак. Тиша.
Дощові краплі великі, немов сльози, ... /І, 432/

1. Н. Л. Калениченко, Українська проза початку XX ст. Київ 1964, стор. 306

2. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1964, стор. 110

3. Н. Л. Калениченко, Українська проза початку XX ст. Київ 1964, стор. 310

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

У ліричному початку в нарисі Думи старика відчувається гли-
боку ніжність, вирозуміння:

"Дітоньки!

Ви на мене не зважайте, а я вас заодно бачу"/2, 564/

Інтригуючий початок нарису Смерть "Я помер", викликає насто-
роженість, зацікавлення. Реторичним питанням, що нав'язує
читачеві нитку уваги починається новеля "Вовчиха": "Чому
саме Зоя Вергер".... /3, 465/

Нова манера розповіді - цікава своєю різноманіт-
тю. Вона не відкидає давній епічно-інформаційний спосіб,
але вносить в нього нотки психологізму, хочби словом "знео-
хочені". Так починається повість Земля:

Дві години від ріки Серета на Буковині лежить се-
ло Д. Його рівні поля пригадували б степ, якби не те,
що місцями вони западають, мов знеохочені своїм поло-
женням /2, 7/

Протокулярний характер позначається в нарисі Зій-
шов з розуму: "З 10 на 11 червня 1915 року". /3, 460/

З об'єктивного суб'єктивізму впливає елемент ро-
мантично-казковий. Такий характер мають зачинання творів,
що своїм змістом сполучуються з фольклором, з легендами, як
наприклад повість В неділю рано зілля копала:

Се було давно. Через те не знає навіть ніхто наз-
вати місцевість, де склалася подія, про яку розказує-
ться. Хіба те одно, що в горах. /2, 375/

або такий казково-епічний початок твору Смутно колишуться
сосни:

"Давно, кажуть, царювали по лісах і горах лісні
царі. А може, і тепер царюють." /2, 529/

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Зачинання творів в О. Кобилянської вносить у художню прозу велику різноманітність і оригінальність.

З творчістю Ольги Кобилянської увійде в українську літературу й нове зображування природи. Леся Українка захоплювалася пейзажами в творах авторки Битви:

"Які типи, які пейзажі! В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова я цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві." ¹

Письменники-реалісти, зображували природу радше як тло. Це так звані "традиційні пейзажі" ² з творів Г. Квітки і Марка Вовчка, почасти й в І. Нечуя-Левицького такого типу:

"Сонечко вже стояло на вечірньому пружі. Надворі тихо та тепло, як у вусі. Деся за Россю на болоті кракали жаби дрібно, неначе хто горохом сипав, а в лузі туркотала горлиця." ³

Згодом і в Нечуя-Левицького, а ще більше в Панаса Мирного художні картини природи входять органічно в описану дію і доповнюють настрій персонажів. У творах Панаса Мирного пейзажі пронизані психологічним елементом, як наприклад уривок з пейзажу в романі Хіба ревуть воли, як ясла повні:

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 75

2. Курс історії української літературної мови, Т. 1, стор. 440

3. Там же, стор. 440

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

"Легенький вітрець подихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку .. І ведуть вони між собою тиху, таємну розмову, чути тільки шелест жита, травиці ..."¹

О. Кобилянська продовжує і поглиблює психологізацію природи. Статистичних, описових картин в неї немає. Вже в першій повісті, Людина, природа урухомлена, в динаміці: "зорі блимали, хмари мчалися, осіннє червоно-жовте листя дрижало".

З наступними творами зростатимуть малярські і звукові елементи в зображуваннях природи. Поглиблюється її функція, як психологічного чинника, що попереджує душевні конфлікти та психічні злами персонажів, як наприклад пейзаж весь у червоному світлі, сповнений настроєм, підготовляє і включається в душевний конфлікт Наталки "бути чи не бути":

Безхмарне небо жевріло на заході, а сонячні промені обливали кривавим сльозом дахи, бані церкви і вікна.
/1, 363/

Окреме місце в зображуванні природи займають небесні пейзажі, величаві, спокійні, у персоніфікації: "Зорі миготіли на висоті і, здавалося, сипали всім своїм світлом у долину." /2, 219/ "Небо ніби срібними чічками засівалось." /2, 607/ "Зближалася ніч. Тихо, незаметно з легким, сумним сумерком відтак раптовим розцвітом цілої глибини

1. Панас Мирний, Твори, Видав. "Молодь" Київ 1965, стор. 89

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

небесної. У всю свою чудотворну красу прибралася тиха, небесна глибина." /2, 214/ Багаті та різноманітні картини, місяця з його магічним, тьмним, притягаючим світлом.

Кожна пора року знайде у творчості О. Кобилянської своє специфічне зображення. Літо у настрої спокою, та дрімучості смерек: "Днина така тиха, спокійна! Смереки дрімучі випарюються ліниво в літнім сонці, ніби аж розлінивили в нім." /2, 456/, зима зображується характеристично особливо в нарисі Під голим небом, вся в біло-чорній красці. У картині весни в горах смереки "вітаються шумом", "дзвінки колишуться коло скал". Осінь - кольорова, "червоно-жовте березове листя, золотавожовте змішане з зеленю", у звуках шелестів та в осінньому запаху відцвітаючих айстер.

Пори року, дня і ночі в різноманітних і тонких зображеннях важливим компонентом вплітаються в мовно-стилістичну канву творів.

Особливе місце займає гірська природа. Вона величава, могутня, горда, вся живе своїм життям. У новелі Некультурна словом вирізьблені стоять дві гори: Магура і Рунг, "стрімкі, горді, недоступні" і як живі істоти "перекликаються". Вершком зображування природи виявляється новела Битва¹ де головним персонажем є сама природа. Зображуючи її

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 64

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

О. Кобилянська нагромадила лексику з назвами дерев, цвітів, кущів. Це - праліс, смереки, столітні, молоді ялинки, дика рожа, плющ, зеленобрунатний мох і блідосивий мох, папороть, баговинні тростини; серед того світу - комахи, гаддя, горбаті павуки, мурашки, ящірки; над водою - стрикізки; у воді пструги, під деревами - гриби червоної краски, у траві - свєрщики, світлячки, з птахів - яструб і орел, пан Карпатських гір. Ця флора і фауна зображуваної природи доповнюється словами та зворотами, що вносять відповідний для пралісу в горах, настрій: темінь, тишина, живиця, шум, шелест, ламання зсохлого гілля, запах, темінь "дишїла неприязню", "папороть говорила пророчим шелестом", "яструби пролітали сумовито", "потік мчався у невиданій розпущі."

З великою ніжністю, тонко зображується фрагмент лісового пейзажу:

Вокруги хвилював жадібний шум. Тут і там ... золотили в зелені берега світлом крапельки, мов золоті сльози..../2, 532/

У творах Кобилянської багато квітів, а на першому місці - рожа. Рожа-дика, городова, звичайна, різних красок. Для них письменниця знайде особливе почуття, слова захоплення та ніжної любови:

"О, Як люблю я тіжні, чутливі, молоді істоти!... Як люблю я ті звичайні, білі, загартовані, в червні цвітучі, білі, не уколізовані рожі!.../3, 10/

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Вони й стануть головним персонажем у творі-картинці Рожі. В них глибока ніжність і людські зворушення: Темночервона - "упоювалась сама собою, ждала неспокійно", блідорожева - "повна поетичного прочуття", біла - "тонула в собі", матовожовтий пупянок - "сумний, прибитий незаспокоєною тугою".

На сторінках творів оживуть й інші квіти - лелеї, дзвінки, рожеві будяки, арніка, конюшина, цвіт яблуні, червоний мак, з яким сполучується й символічне значення, айстри, соняшник, орхідеї, шарітка, фіялки.

Багатство, різnorodність природи, величавість гірських пейзажів, навіть персонажність природи - стане новим і багатим вкладом Ольги Кобилянської в українську літературну мову.

Серед художніх засобів Ольги Кобилянської помітне місце займе - контрастність. Письменниця любить у контрастових зіставленнях у побудові портрету, і досягаючи так великої пластичності, залишає тривале враження в читача. Це не зовсім новий засіб, він має свою традицію в літературі, у зображуванні двох контрастових персонажів, по вдачі, по зовнішньому вигляді, поведінці і под. Любив його й Панаас Мирний і стосував у побудові героїв, у змалюванні настроїв в природі і людях.¹

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, стор. 473

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Ольга Кобилянська впровадить нову рису у цьому способі портретного зображення, застосувавши контрастність до портрету одної й тої самої особи. В повісті Земля два брати, Михайло і Сава, різняться в основному своєю натурою. Михайло - сильно-збудований, нижчого росту від брата, виявляє велику ніжність і соромливість. Навпаки Сава, делікатної будови, ніжного обличчя, вражає своєю жорстокістю, грубістю поведінки.¹ Другою рисою у портретуванні є зіставлення краски лиця та одєжі: біле лице, чорна хустка, чорна сукня. На контрастовому зіставленні побудований нарис Жебрачка: пишна, величава, гірська панорама і нужденна людська істота. Контрастове зіставлення позиції:

"Він - на високій, стрімкій скалі, а вона - глибоко на дні вогкої лісної глибини" у нарисі Сумно колишуться сосни. /2, 531/

Контрастове зіставлення впровадить письменниця поміж матеріальними та духовими багатствами. У фантазії Поети іде мова про те, що поети - це боги землі, вони творять, формують людські душі.... а в суспільності не знаходять відповідного їм місця. Контрастні зіставлення понять зустрічаються у зворотах та епітетах: прислухаючися очі, смутне щастя; зіставлення чуття: плакати і сміятись, вияв іронії і жалю над

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 133-137

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

собою, що відчувається в звороті "І я плакала тихим, гірким сміхом." /1, 303/

Ольга Кобилянська, новаторка у новій методі об'єктивного суб'єктивізму, змагатиме до всебічного розкриття внутрішнього життя персонажів, до вияву їхніх думок і почуттів. Вслід за цим у синтаксі Ольги Кобилянської виявиться велика експресивність та емоціональність.

Основи експресивної будови синтакси, але авторської мови, існували вже в мові творів Панаса Мирного.¹

Ольга Кобилянська знає цей спосіб синтаксичної будови, модифікує його, впровадивши коротку авторську ремарку перед внутрішньою мовою персонажа.

Поряд з цим письменниця творить пряму внутрішню мову в монологіях персонажів. Вони вкладаються в неспокійні короткі, окличні речення, що виявляють емоції, і в короткі питальні речення, що передають неспокійну думку, яка шукає розв'язки життєвої проблеми. Наталка Веркович в розпучі, відчуває свою самотність, безрадість положення:

"Чим утихомирить душу свою? Хто покаже мені, куди йти, я ж така сама, така сама, кругла сирота! Сила? Хто вчить мене бути сильною? Чи мені шукати підпори в других? Де ж єсть ті другі, хто вони?"
/1, 212/

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 471

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

По лінії розбудови внутрішньої мови О. Кобилянська впроваджує внутрішні діалоги багатоголосові з короткими авторськими вставками. Марія розпачає за сином Михайлом, в неї почуття вини, неказаний жаль до Сави. В душі її багатоголося та авторська ремарка в реченні "Щось боролось...":

Будемо годувати діти Савині та Рахирині ... а Михайликові уступилися нам навіки з дороги!" шепотіло щось із дна її душі до мозку.

"Савині та Рахирині ... Рахирині, Маріє!!"

"Савині!!" відповідало щось само із себе.

Сава вбив його, Сава!

Ніколи не буде годувати!

Скорше вже їй руки відніме ...

Ех!!.

Щось боролось тяжко, нечутно між собою, а вона терпіла під ним пекельні муки.

"За два роки було б вже тупцяло коло вас, було б уже бігало за бабунею!" обізвався голос білоголової старухи в її душі. /2, 245/

Нервові напруження і схильвання персонажів, зображує письменниця уриваними реченнями. Івоніка /Земля/ опановує свої почування, старається втихомирити Михайла різними аргументами, в деякі з них й сама не вірить:

Ти згадай лише, якби втратив тата та маму ... а так ти ще молодий і здоровий ... маєш тата і маму ... і служиш цісареві ... се ... гонор ... При тім слові йому голос урвався. /2, 100/

Почуття страху в Сави не дає йому спокійно відповісти на питання лікаря про кров на одязі, він затинається "-з...з...зайця....-" /2, 207/

В уриваних реченнях є ще й недосказування думки: Тетяна /В неділю рано зілля копала/ докоряє Грицеві: "Я утопилася в тобі, других вже не знаю, матір свою обманю..."

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

а ти.../2, 464/ "Щастя в тебе, але ..."/2, 495/ ворожить Мавра Грицеві і не досказує. Не докінчує Андронаті своєї думки у розмові з Грицем, як той запрошує його грати на весіллі: "Знаю тебе з дитини, а родичі твої були для чужого старця милостиві. Тому я рад би ... хоч бідний ... чужий циган ... рад би, і тут, урвавши, опустив нагло стару голову на груди і вмовк." /2, 457/

У мові письменниці не рідко стрічаються натяки, наприклад на походження персонажа. Гриць розмовляє з Андронаті про Тетяну. Андронаті впевняє його, що Тетяни не знає, а Гриць ущіпливо каже, що вона "з циганами не братається." - Ні, - каже покійрно старий, - лиш любиться". Андронаті натякає також на своє споріднення з Грицем, про що цей зовсім не знає і сприймає, як зворот розмовної мови: "Благословлю тебе, синочку, - промовив розжалобленим голосом, - благословлю з усім добром і щастям - а не забудь свого діда." /2, 458/

Інколи виявляється інверсійний порядок слів, для підкреслення найважливішого поняття: "Чи унаслідував ти, сину, по родичах своїх наклін /...../ зрікатись вигоди й безжурності в хосен прикмет шляхетних і ідей благородних?... /2, 566/

В обсягу синтаксичної будови письменниця впровадить безремаркові діалоги, живомовні, позначені психологією персонажів. Осбливим тоном музичности та експресії

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

позначаються вони, там де виявляється допитливість, неспокій божевілья. Ось мати Тетяни свідомо божевільного стану своєї дочки, переймає Грицеву роллю і мову:

- Я туркиня ...
- Туркиня моя пишна.
- Твоя одна на світі ...
- Моя одна на світі ...
- Твоя, -шепче Тетяна, як усипляюча дитина.
- Моя /2, 515/

Синтакса О. Кобилянської помітна дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами. Це компоненти книжної мови, знані також у творах Панаса Мирного.¹ Особливо багато тих зворотів у мові творів з життя інтелігенції. Дієприкметниками та дієприслівниками щедро переткана мова урядника Богдана Олеся, про що наглядно свідчить малий уривок:

Тому до вибуху дисгармонії між тими двома так близько моїй душі стоячими істотами, я в жоден спосіб не смів допустити. Обдумавши цю справу на всі сторони, я рішився, /3, 217/

і далі в тексті такі самі форми - "постанова слідуюча, зрозумівши, обнявши, висказавши, відчувши."

Велика наявність зворотів дієприкметникових і дієприслівникових вносить в мову свого роду тяжковість і не впливає на її красу.

Не так часто вживаються в синтаксі постпозитивні

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 469

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

відокремлення, що такі характеристичні для мови М. Коцюбинського.¹

"Гора біля гори стоять разом в німій величі, одягнені в смерикові ліси." /1, 449/ "А сонце буде їх все пити й пити ... жадібне сонце болю...." /2, 562/ "Десь не-десь лежали на землі дерева-великани, підриті й поборені віком, або й розколені громом." /1, 450/ "А за нею мати -- висока, строга ... в чорному одіта." /2, 451/

Мова Ольги Кобилянської знає різні синтаксичні конструкції. Побіч простих речень нерозвинених, розвинених, речень підрядно і сурядноскладених розповідного характеру, речення обірвані, психологічного вияву та речення довгі так звані "надфразні єдності".

Найбільшим досягненням Ольги Кобилянської у синтаксичній будові творів виявиться, як ритмомелодійність фрази. Розуміння ритму і свідому працю в О. Кобилянської по цій лінії викриває рецензія письменниці на книжку Залісся. Там вона говорить про музику речень і звертає увагу О. Маковея на цю важливу рису художнього слова:

"Знаєте - в складанні речень... прячеться також якогось роду музика. Мені видається, що ви в прозі не зважаєте дуже на тес, а прецінь лежить в тім також артизм. Прошу вас зверніть на те увагу." 2

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 547

2. Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т. V, стор. 158

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Початки ритмомелодики і музичного елементу в українській прозі заіснували раніше, у творах Марка Вовчка, Панааса Мирного.¹ О. Кобилянська розширила, розбудувала ці художні засоби ритмомелодики.

У творах письменниці закримічується постійне наростання музичного елементу, що досягло найвищого свого розвитку в повісті В неділю рано зілля копала в поезіях у прозі: Мої лелії, Там звізди пробивались та в новелях: Битва, Некультурна. Зрештою, немає твору у великій спадщині Ольги Кобилянської, де б не було ритмомелодійного елементу. Досягла цього вона звуковим зображенням, використанням елементу пісні.

У синтаксичній будові закримічується декілька способів² творення ритмомелодики в О. Кобилянської: симетрично розміщені речення одностороннього типу "Зачиніть двері, збийтесь у гурток, спиніть у собі віддих - і слухайте! Серена біжить лісом." /2, 563/, речення з однаковою кількістю складів, та з повторами слів:

"В ліс весною прийду"
"Як зазеленіє?...
"Як зазеленіє ...
Зеленійте сосни!..." /2, 452/

Широко застосовуються дієслівні рими: "-чорними

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 471

2. Там же, стор. 470-471

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

бровами відьмує, червоним цвітом манить, а очима перемагає." /2, 501/ Дієслівні рими вносять ритмізовану прозу і мелодійність слова. Особливо вони часті у мові персонажів з народу. Ось синьоока Настка жаліється на Тетяну:

"-Оця туркиня, діду, як у селі її звуть, вона чарівниця і прикувала Гриця. Мабуть, лихим зіллям серце відібрала, чорними бровами в дорозі нам стала." /2, 484/

Значне місце у творенні мовної мелодії припадає анафорі, що репрезентується різними частинами мови: сполучниками - і, а, прийменниками - через, дієсловами; складна анафора з двох, трьох частин мови: сполучника, дієслова та займенника. Анафора з прийменником - через: "А все через неї, через чорні брови, через лихе зілля, через її намови." /2, 484/ Анафора дієслівна з підряднозложеними реченнями, наприклад у мові Івоніки, після того, як примчався до нього сніговий стовп, в якому він відчув померлого сина Михайла. Анафоричні речення, продовжують молитовний стиль - "Господи милосердний, змилуйся над грішними" і виявляють "розпучливу покору"

"Він прийшов до тата, щоби відвідати його, прийшов, щоб розбити самоту його й жаль його. Прийшов до тата, до татової груді прилинув, прийшов пожалітися на тяжку, невеселу й почорнілу свою долю..." /2, 235/

Потрійна анафора - І чув я, розпочинає довгий ряд симетрично розміщених речень з дієслівними римами, з асонансами - о, а, з алітерацією - гр, рк, як наприклад вказує уривок з великого масиву мовного ритмомелодійної прози:

"І чув я, Туркине, що в тебе багатство, тож ти

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

хлопців найдеш і без того Гриця. Молода Грицева - знай
- на тебе плаче, жаль до тебе має, гірко проклинає"
/2, 502/

Ще іншим засобом ритмомелодіки у синтаксі є повто-
ри: повтори-слова і повтори-речення. Повтори слова творять-
ся через перенесення найважливіших слів з одного речення в
друге, що психологічно підкреслює важливість якогось поняття
і викликає мелодійність фрази:

- Він же мене любить!
- І ти його любиш?
- І я його люблю.
- І не з нашого села він?
- Не з нашого. /2, 447/

Співучість і мелодійність в мові постає фольклор-
ними засобами повторів прислівникових: тихо-ласкаво, ледве-
ледве, пусто-дурно; введенням прикладок: чарівниця-відьма,
бурдей-колиба, яром-пропасть, з жалем-покорою, дзвінки-цвіти.

Повтори - речення починають нові відступи, тоді вно-
сять настрій, тонацію, або кінчають їх, підсумовуючи сказане.
Нарис Імпровту Фантазії, весь у музичних зображеннях, заміт-
ний повтором-реченням: "торжественні, поважні звуки дзвонів
пригадують мені" у різних варіантах.

Повтори - речення вплетені часто у мовну тканину по-
вісті творять немов акомпаніамент дії, душевного зворушення.
У нарисі Жебрачка, повтор-речення "Змилуйтесь над нещасною,
а Бог заплатить вам!" творить акомпаніамент до наростаючого
роздрознення, обурення і неприємного почуття в душі героя.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

У психологічній повісті Нюба привертає до себе увагу повторення: "Моя далека, горем похмлена мамо!" Він творить ліричний рефрен у цій поемі, написаній прозою. В ньому й біль молодой нещасливої душі, шукання помочі і співчуття до матері, що глибоко переживала все горе своїх дітей і цілої родини.

Замітною рисою мови Ольги Кобилянської виявляються афоризми та афористичні вислови. Широкоznані є афоризми Лесі Українки,¹ Афоризми обох авторок мають ідейне, філософське спрямування. Афоризми Ольги Кобилянської поглиблюють та унагледнюють філософську думку письменниці по лінії етики, виявляють роздумування про знання, працю, щастя, любов.

Серед афоризмів етичного характеру звертає увагу: "Зломлюся, але не зігнуся ніколи" /1, 189/ і перекликається з афоризмом "Убий, не здамся!" Лесі Українки. "Само фахове знання не чинить ще впрочім з чоловіка чоловіка." /1,311/

Про одиницю і націю афористичні вислови великої етичної вартости, як наприклад: "Держись свого. Будь воно зле, будь добре, а на гріх не вийде." /2, 469/ "Згадуйте предків своїх, щоб історія перед вами не згасла ... і золоті нитки не згубить...!/2, 572/

Філософська думка про конечність духового розвитку,

1. Курс історії української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 560

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

про знання та добре відношення до людей виявляється у афоризмах: "Не лиш свій рід заховувати повинна людина, але й вгору рости" /2, 565/, "Знання без змоги вчинити щось, є якоюсь неплідною дурницею." /3, 351/, "Злі слова зародили не одне зло." /3, 491/, "Людам не слід над собою насміхатись, а лишень себе доповнювати." /1, 109/

Вічно цікаві для людини питання знаходять оформлення в афоризмах: "Любов таки найкраща з усього, що життя лише має!" /1, 119/, "Слово нещастя придумав якийсь безсильний чоловік." /1, 357/, "Сліпа ненависть - то звичайно доказ інтелектуальної немочі." /1, 262/, "В душу поклав тобі Бог твоє щастя, щоб не могло тебе ніколи покинути!" /1, 497/

Афоризми вносять в мову різноманітність вислову і філософське поглиблення змісту, збагачують індивідуальну мову письменниці, а з тим й літературу.

В мовостилі О. Кобилянської виявиться помітна риса схрещення літературних напрямків: неоромантизм, реалізм, символізм. Леся Українка писала до М. Павлика, що в О. Кобилянської "неоромантичний стиль".¹ Осип Маковей говорить, що "романтикою закрашені сцени йдуть в її творах /поряд/ сцен, писаних реалістично".² А. Назарієв добачував реалізм,

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 30

2. Там же, стор. 67

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

особливо в перших творах, і символізм.¹ Олег Бабишкін називає Землю вершиною реалістичної творчості,² не заперечуючи й романтичні пориви,³ натыкає на "імпресіоністичні поезії в прозі, символічні фантазії",⁴ але в основному називає письменницю реалісткою.⁵ До цих слушних, оправданих поглядів критиків літературних слід ще додати імпресіонізм. Немає тільки ніяких зауважень про натуралізм, що його письменниця відкинула поряд з реалізмом, як віджилі літературні напрямки: "Всякі реалізми і натуралізми відіграли вже свою роль і сповнили свою задачу в літературі,"⁶ писала О. Кобилянська до О. Маковея в листі з 15 грудня 1902 року.

Різноманітність стилістичних прийомів О. Кобилянської мала своє джерело в наявності різnorodних літературних напрямків під кінець минулого століття.⁷ Сама письменниця змагала до зображень сильних і надзвичайних та знаходила

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 161

2. Там же, стор. 239

3. Олег Бабишкін, Ольга Кобилянська, Книжково-журнальне видав. Львів 1963, стор. 182

4. Там же, стор. 83

5. Там же, стор. 86

6. Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т. 5, стор. 520

7. Н. Л. Калениченко, Українська проза початку XX-го ст. Київ 1964, стор. 70-72

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

їх вияв у різних літературних стилях. Типово романтичні зображення - "місячне сяйво, смуток, дивні казки, олицетворений сум," /1, 244/ "Місячна ніч, перенята чимсь демонічним," /1, 185/ надзвичайне зображення циганського табору, /В неділю рано зілля копала/, чергуються з символічним зображенням мряк, червоних маків та з реалістичним описом кімнати Нестора Обринського /Через кладку/, поряд з реалістичними деталями в новелях, з життя селян /Але Господь мовчить, Огривай сонце./ Імпресіонізм, із своєю специфічною рисою нотування вражень, виявляється в поезіях у прозі /Мої лілеї/, у зображеннях душевних переживань під впливом музики як наприклад в Богдана Олеса: "Вони бились, товклись до мого нараз чимось розболілого серця Мов благали бажали чогось. Так, цимбали ... так ... женіть мене звідсіля!" /3, 114/

Стилістична різноманітність зображень розширює багатство художніх засобів, підносить красу мови ... й художній синкретизм, як індивідуальна стилістична риса мови О. Кобилянської без значного впливу на розвиток прози та літературної мови, не остався.

Під кінець 19-го століття літературна мова відображує стан значного розвитку і постійного зростання художньо-естетичних засобів.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Перейшовши крізь блискучі періоди свого існування та часи упадку, літературна мова поборолала на своєму шляху великі перешкоди, що заіснували в наслідок історичних обставин, увібрала в себе всі найважливіші надбання попередніх віків.

У рядях її творців знайшлися мистці художнього слова, світової слави, як Тарас Шевченко, Марко Вовчок, Іван Франко.

Зміни, що зайшли в духовому житті Європи в останніх десятиліттях 19-го століття ставили перед літературою завдання нових зображень і вимогу нових засобів слова.

Назустріч цим завданням вийшла нова генерація письменників в останньому десятилітті минулого століття.

Одною з перших була Ольга Кобилянська. Її нова тематика відзеркаляє філософські ідеї того часу, зокрема по лінії духового росту людини. Вона одна з перших здобуває для української прози незнаний досі світ психічного життя людини, а ввслід за тим шукає нових художньо-естетичних засобів вислову думок і почувань.

Творчість О. Кобилянської та її мовні надбання органічно вливаються у процес розвитку літературної мови, як нове звено еволюції українського художнього слова.

До своїх мистецьких досягнень дійшла письменниця

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПІД КІНЕЦЬ 19-ГО СТ.
І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

почерез великі труднощі та працю, як вказує на те еволюція
мови молодой О. Кобилянської.

РОЗДІЛ II

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

а/ Мовні основи Ольги Кобилянської.

Мова Ольги Кобилянської перейшла велику еволюцію. Сергій Бфремов уважав, що її мова "важка" і "штучна". Редакція Зорі відкинула першу повість письменниці Людина, мотивуючи своє рішення тим, що твір написаний невиробленою, бідною мовою. Рівночасно редактори порадили авторці вивчити спершу мову, а опісля писати.

Василь Чапленко, у праці "Українська літературна мова",¹ слушно уважає, що Ольга Кобилянська, помимо всіх своїх труднощів у мові, зуміла створити своєрідний стиль, характеристичний для філософічних проблем, для різних верств нації, як інтелігенції, так і селянства. На його думку мовостилі Ольги Кобилянської були чимось новим в українській літературі і кроком вперед.²

О. Кобилянська наполегливо працювала над мовою, як може мало хто з українських письменників. Про це вона й сама пише в листі до Олександра Барвінського з дня 17 -го

1 Василь Чапленко, Українська літературна мова, Нью-Йорк, 1955, стор.302.

2 Там же.

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

грудня 1909 року:

А що до української мови, то рідко хто
з письменників працював так над собою,
щоб вивчитись як слід мови, як я 1

Правдивість цього твердження засвідчують сторінки
кореспонденції, як також самі твори письменниці.

Літературна критика, досліджуючи еволюцію худож-
нього слова будь-яких письменників, відкриває в авторських
лябораторіях цікаві сторінки постійної праці над мовою, над
її досконаленням, але не засвоєнням. Рідко коли буває, щоб
мистці слова виходили з іншомовної бази.

Але з таким явищем стрічаємося у творчості Ольги
Кобилянської. Вона зростала у тримовній атмосфері родинного
дому.

У тому відношенні батьківський дім письменниці
віддзеркалює історичні обставини, які склалися у цій части-
ні України, що носить назву - Буковина. В наслідок особли-
вого бігу історії, на території Буковини зібрались сусідні
і несусідні народи - румуни, німці, поляки, жиди. Урядові
чинники австрійської держави, що в її склад входила Букови-
на під кінець дев'ятнадцятого століття, сприяли, через

1 Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У.,
стор. 607.

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

адміністрацію та школу, посильному ростові німецького елементу. У південних околицях Буковини говорено здебільша по-румунськи і по-німецьки. До таких саме місцевостей належала Гура-Гумора, де 27-го листопада 1863 року народилася Ольга Кобилянська. Таким містом з чужими мовами був й Кімполонг, де пройшли юнацькі, шкільні роки письменниці.

В іншомовному оточенні, одинокою остоею рідного слова повинна бути батьківська хата. Але у родині Кобилянських говорили трьома мовами: українською, польською та німецькою.¹

Такого мовного оформлення були батьки письменниці. Тато, Юліян Кобилянський приїхав на Буковину з Галичини, звідкіля виводився його шляхетський рід. Він добре знав українську мову. Любив її і дбав, щоби діти рідну мову вчили і знали. Про це може свідчити і такий факт, що з причини браку української школи, посилав він свою дочку Ольгу на приватні лекції української мови до вчительки Процюкевич?² Вдома мав українську пресу - Слово, Червону Русь, а пізніше Діло. Також культурно-громадська діяльність Юліяна Коби-

1 Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У., стор.219.

2 Там же, стор.232

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

лянського вказує на його національну свідомість. За його саме стараннями побудовано українську церкву в Кімполюгу для релігійних та культурних потреб української громади цього ж міста.¹

Не з українського середовища походила його дружина - Марія Вернер. По батькові, вона була з німецької, осілої на Буковині, родини. По матері дістала домішку польської крові і знання польської мови. Марія Вернер виростала в польсько-німецькій мовній сфері. Українську мову знала від оточення в селі Димка, а ще більше, як можна припускати, вчив її у домі українського пароха, отця Николая Урицького в Глибоці, близько Димки.

Не без впливу матері, Ольга Кобилянська насамперед вивчила читати і писати у польській мові та опанувала цю мову досконало. І хоч, у листі до Степана Смаль-Стоцького вона писала, що польська мова згодом у хаті стала зникати, то ще у 1899 році, у час свого побуту в Києві, письменниця написала листа до батьків ... по-польськи. Про уживання трьох мов у домі Кобилянських свідчить також лист письменниці до Олександра Барвінського, 17 грудня 1909 р. де вона так пише: "Вправді у нас вдома говорилося по-руськи,

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор.232

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

/хоч немало також по-німецьки і по-польськи/"¹

Так отже рідний дім не став письменниці сильною остоею українського слова, як й не знайшла вона його в оточенні, у сусідніх домах і родинях. Лише коли було їй п'ять - шість років, а батьки переїхали до Сучави, вперше побувала вона у приватному українському домі, з українською мовою і піснями, як пише про те до Степана Смаль-Стоцького в своєму листі - автобіографії.² А був це дім знаного поета, отця Николая Устияновича. З тих пір впродовж цілого життя тривала також її сердечна приязнь з дочкою отця, Ольгою Устиянович.

З хвилиною, коли молоденька Ольга пішла до школи, попала під вплив німецької мови. Сприяла тому й присутність старших братів та сестер, що раніше перед Ольгою почали ходити до німецьких шкіл. Виучувані шкільні предмети вносили і скріплювали вдома німецьку мовну атмосферу. У цій, саме, мові почала творити перші свої письменницькі спроби тринадцять - чотирнадцятьлітня Ольга Кобилянська.

Загальнознаний перелом у житті Ольги Кобилянської,

1 Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор.607

2 Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1956, Т.3, стор.554

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

що повернув її в українську мовну сферу, стався через знайомство зі Софією Окуневською та Наталею Кобринською. Вісімнадцять-дев'ятнадцятилітня Ольга навчилася писати фонетикою, дістала до рук українські книжки, та стала зачитуватись в українській літературі. Згадуючи про ті часи у листі до Олександра Барвінського з 17 грудня, 1909 року, пише вона, що болісно відчувала своє незнання рідної мови і вказує на ті обставини, що цей стан спричинили:

Я сама знала і відчувала, що не володію матерньою мовою, як німецькою, та що ж могла я проти обставин вдіяти, котрі держали мене далеко від українців у глухім, гірським місці, де я годувалась хіба самою красою природи! ¹

Доволі довго приходилось авторці послуговуватись німецькою мовою навіть у кореспонденції з українцями зі Львова. Можна одначе замітити, що не одинока Ольга Кобилянська користувалась цією мовою. Писали по-німецьки й інші українські письменники. Чверть століття раніше, Іван Франко, студент університету в той час, написав також декілька листів до брата і сестри Рошкевичів, в 1875 р., а потім рішуче перейшов на українську мову, мову свого серця, за його висловом. ²

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор.609

² Іван Франко, Статті і матеріали, Збірник п'ятий, Вид. Львівського університету, 1956, стор.33

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

У своїх німецьких листах до Михайла Павлика з 1891 року О. Кобилянська не раз порушує справу своєї української мови. Признається, що писати по-українськи їй тяжко, і це почуття мовної недосконалости гнобить її та болить, як рана у серці.¹ З листів довідуємося, що підбираючи, при писанні, відповідні слова не раз втрачала письменниця саму думку. Тимто при більших творах приходилось їй намічувати головні точки в німецькій мові, а згодом опрацьовувати все по-українськи. Про це свідчать знайдені в архіві письменниці, нотатки до другої частини повісти Земля.²

Була ще й інша причина мовних труднощів Ольги Кобилянської. Письменниця мусіла створити собі таке мистецьке слово, яким вона могла би висловити всі нюанси думок, почувань, виявити психологічну глибину, зобразити нові філософські ідеї, згідно зі своїми ідейно-тематичними намірами, та новим способом писання, якого ще до неї не було в літературі.

В основному, Ольга Кобилянська писала мовою інтелігенції західних земель України, як Іван Франко, та інші

¹ Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ, 1963, стор.251.

² Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1962, Т.2, стор.450 - 472.

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

письменники з Галичини. Всі вони мали великі недотятнення у літературній мові. Тільки поволі і з трудом усували діалектизми, замінюючи їх літературною лексикою. Дослідник творчости Івана Франка, Я.В.Закревська, виявляє наполегливу мовну працю поета, яка тривала довгими роками. При кожному перевиданні твору, Іван Франко переводив мовну коректу, виправляючи діалектні форми і звороти на літературні.¹

Ольга Кобилянська не перевидавала сама і не корегувала своїх творів, але в її спадщині залишилось багате листування, і воно наглядно виявляє еволюцію мови. Спершу це мова повна діалектних форм і слів, потім у мові паралельно живуть побіч себе старі і нові елементи, вкінці перемагала мова літературна, яка позначається легкістю вислову, поетичним полетом та ясністю думки.

¹ Я.В. Закревська, Казки Івана Франка, Мовно-художній аналіз, Вид. "Наукова думка", Київ 1966 р., стор. 51.

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

б/ Праця над мовою.

Кореспонденція Ольги Кобилянської, друкована у п'ятому томі творів, з 1963 року, I начислює 216 листів, від 8-го січня 1889 року до 9-го грудня 1933 року. Багата ця переписка, започаткована листом до Олександра Барвінського, вперше безпосередньо відкриває зв'язки письменниці з визначними людьми того часу. Адресати - це в першій мірі письменники, Осип Маковей, Василь Стефаник, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Олена Пчілка, Євгенія Ярошинська, Христя Алчевська та інші. Крім цього є листи до різних діячів, редакторів, як Михайло Павлик, Денис Лукіянович, Василь Лукич, до чеського фольклориста Ф. Ржегоржа, до чеської письменниці Тереси Турнерової, болгарського письменника Петка Тодорова, та до різних інших осіб. Це значне, хоч і не повне листування, творить цінне джерело для висвітлення літературного шляху письменниці, а в мовному відношенні творить цінний матеріал для пізнання еволюції мови Ольги Кобилянської.

Ця мовна еволюція йшла по лінії морфології, лексики і стилю. У перших роках листування, від 1889 р. приблизно до

I Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.V, стор. 247 - 359.

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

1895 року мову характеризують архаїзми, та старий канцелярський стиль. У першому листі, письменниця повідомляє адресата, Олександра Барвінського, про висилку грошей за журнал Правда, і про свою повість Людина, "...которую, если б бажаньям Правды відповідала, в тійже ласкаво помістити прошу. Если б але не була здалою, то прошу о звернення манускрипту ...". І

Листи з того часу, адресовані до М. Павлика, писані по-німецьки, а від 1894 р. по-українськи. Але й українські листи з цих років до інших осіб, крім М. Павлика, часто переписані німецькими словами, а то й цілими реченнями, для доброго розуміння тексту, з яким авторка звертається до адресата. Знаменним прикладом цього може послужити лист до Василя Лукича з 15 грудня 1894 року у справі нарису Імпромту фантазі, і Мати Божа. /У, 270/

З морфологічних видів звертають увагу архаїчні форми дієслова "бути" у теперішньому часі: "єсьи, єсть, єсьмо, єсьте, суть", крім літературного "єси". У листі до Василя Лукича з

І Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор. 247

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

10-го жовтня 1892 року письменниця інформує, що посилає для "Зорі" свою повість Людину: "Єсть се перша праця моя, котру я посилаю до друку, - іменно в руськім язиці." /У,259/

В іншому листі до цього самого редактора авторка пише про себе, зазначаючи, що один рік для неї - це великий час, "бо єсьм слабовитий чоловік". У поясненнях до зібраних для Ф.Ржегоржа герданів пише: "Всі отсі речі суть з чисто руських сіл і околиць". /У,265/ Часто стрічаються форми "єсьте": "писалесьте, що єсьте моїм приятелем". /У,279/

Дієслова в минулому часі мають завжди архаїчні закінчення: "хтіла-м, мала-м, відписала-м, хтіли-сьмо". Нарисів котрих було в мене більше, хтіла-м колись окремою книжечкою видати, однак надумала-м ся інакше". /У,274/ У листі до М. Павлика, 1894 року Ольга Кобилянська пише у справі жіночого товариства і про свій реферат, що мав бути друкований: "єсли би-сте його таки віддрукували, то будьте ласкаві, мені тогди той номер післати". /У,268/ Листовно просить Ярошинську прийти до жіночого товариства: "Може би-сте були ласкаві прибути на тес засідання". /У,277/ Часто уживана діалектна форма дієсменника: "помочи, мочи": "нема мені кому в тій справі помочи". /У,270/ Письменниця майже постійно вживає

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

скорочені дієслівні форми у третій особі: здаєсь, подобаєсь, розумієсь, читаєсь. У листі до Осипа Маковея з 14 серпня 1895 р. пише авторка про свої два - "я": "Хвилями здаєсь мені, що в мені жис ще якесь друге "я", ліпше, тонше";/У,280/

Залюбки вживає Ольга Кобилянська дісприкметникові форми і дісприслівникові невживані в літературній мові: Знаходящихя, вийшовші, бувши, належачих. У листі до Ф.Ржегоржа запитує, чи треба прислати йому календарі, що їх друкувала "Буковина",: "Чи потребуєте всі, досі вийшовші, буковинські, руські календарі" /У,264/, а до Василя Лукича пише: По відісланню знаходящихя ще у мене аркушів сеї повісти". /У,276/ Приклади з інших листів тої категорії: "працює над дівчатами, належачими до товариства". /У,295/ "Бувши у Морачевських в Сторожинці, я зайшла до одної книгарні"./У,280/

На відміну від письменників з Галичини, немає в мові О.Кобилянської іменникової форми жіночого роду - на ов в орудному відмінку однини, крім одинокого виїмку, у листі до Осипа Маковея, з 1898 року. Письменниця розказує про свої вакації у Димці, про свої проходи по полях, про збирання зілля: "Я збирала в полі різні "гарбати", в котрих буду зимою

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

з мамов купатися". /У, 353/

У мові листів цього першого етапу закріплюється часте вживання подвоєних займенників: тота, того, тес то, тоті, сеся: "Також боюся, чи не буде вам тес все задорого?" /У, 265/, запитусь Ф. Ржегоржа закупивши для нього оригінальні гуцульські гердани. З причини поганого якогось допису про жіноче товариство в Чернівцях жалується письменниця у листі до Михайла Павлика: "якийсь незвісний мені автор /представив/ тото наше товариство в такім світлі, що аж встидно", /У, 266/ і далі в тому ж листі: "З своїм поганим поступком зрадили мене українці так, що не вступила би-м ніколи в тоте товариство". /У, 267/

Замітно поступає праця О.Кобилянської й у лексиці. Багато нелітературних лексем ужиті в перших листах поволі ще-зають з мови. До таких слів належать: язик, повістка, споминка, приятність, писателька, писатель, читатель, зданне, чувство, повзяття, діятель, женщина, фрайдація, стихи, стишки, хлопці, триб перевід сумрак, та інші.

У різних листах найранішого листування приходять ці лексеми у таких сполученнях: "Язык в повістці сій єсть вже корегований", /У, 259/ Про фотографії Ф. Ржегоржа пише авторка: "будуть мені милою споминкою". /У, 262/ і там же "Дякуючи

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

за ласкаву пам'ять якнайширіше, за приятність, пишу з правдивим поважання." /У,282/ "Ненавиджу чуже покори". /У,279/ "Павлик помиляється зовсім в тім, если думає, що я хто знає який діятель," /У,283/ "В німців писателів, і писательок множенно, далі більше, як читателів". /У,278/ У цьому самому листі жалується О.Маковесві, що в неї немає відповідної освіти для літературної праці, а свідомість того спиняє її у праці: "Се пересвідчення здавлює всі мої повзяття". /У,279/ "прошу мені написати своє здання о ній", /У,276/, просить Лукича написати про погляд на повість Царівна. "Перепрошую ще раз, що справляю Вам хлопоти з моєю просьбою", /У,273/ пише до Євгенії Ярошинської у справі адреси одного редактора. "були би-сте мали свою фрайдацію,- /У,325/

Серед дієслів звертають увагу такі діалектні лексеми: перепудитись, квапитись, напудитись, забавлятися, у значенні задержатись: "Я і кваплюся скінчити Брандеса..." /У,290/, "не надіялась ніколи, що і вона напудитися якоїсь Москви в Чернівцях та не прибуде!" /У,268/ "чи перепудились двох "ес", /У,266/ отже забавлюсь з тої причини з пересилкою". /У,269/ Широко застосоване слово "получити" приходить у значенні одержати: "Сього дня, коли я получила фотографії, прийшов до мене пан І.Окуневський," /У,262/ Це дієслово зовсім зникає у мові письменниці після 1895 р. Інколи вживає письменниця

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОВИЛЯНСЬКОЇ

архаїчне слово "обдатися". До О. Маковея пише: "Ви обдалися таким муром, що жаден не дістав би ся до Вас," /У,300/

До часто уживаних в той час галицизмів належить слово "позаяк": Ваше письмо одержала я ... відписую, однак, аж нині, позаяк не було мені скорше можливо". /У,268/

У мові листів поширені покутсько-гуцульські діалектизми: борше, файно, файна, най, хоть, сила, у значенні багато; інколи у мові письменниці синонімом до цього слова виступає лексема "громада". У контексті виступають вони в такому значенні:

"спішуся, щоби ви сей листок якнайборше дістали", /У,293/

"Вона файна і незвичайно зграбна." /У,326/ "читати не можу,

хоть маю громаду до читання... /У,268/ "знаю дуже добре, що

у Вас сила роботи", /У,288/ "Най вона не споминає", /У,297/

"хоть Ви і мовчите, хоть сишите далеко від мене - я Вас знаю". /У,246/

Інші діалектні і старі канцелярійні слова часто зустрічаються у мові перших років листування. До них зачисляється: "прецінь, дотично, попochасті, впрочім, право, у значенні прямо, мож, замість можна, і если: "Відтак хтіла би я Вас о одну річ считатися, також дотично літератури". /У,310/

"Прецінь коли говориться о етюдї, то муситься подати котрий опус". /У,311/ Впрочім чоловік не молодий /У,309/ "Если схочете що до мене писати, то віднесіться право до мене". /У,268/

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

"Се було принаймні щось, над чим було мож думати,"/У,289/

Через декілька років від написання першого листа до Олександра Барвінського, приблизно під кінець 1895, запримічується значну різницю у мові письменниці. У листах появляються подвійні форми, старі і нові. Паралельно проходять слова діалектичні, книжні, літературні. Наприклад у листі до Осипа Маковей з 25 листопада 1895 маємо подвійні форми дієслівні: "ходила-м, лишила-м, але також "була, могла, просила". У листі О.К. згадує про вступне слово до оповідань Марка Вовчка. Письменниця переклала була оповідання на німецьку мову, а Маковей мав написати коротку літературну довідку про М.Вовчка, але так не сталося. - "Хоть я просила Вас о те - написала однак сама ту річ". "як споминала-м Вам, коли бачили-сьмо ся послідній раз". /У,289/

Паралельно уживані такі скорочені форми: здаєсь - здається, але що раз частіше приходять літературні форми "відчувається, хочеться, подобається. Залишаються форми "є-сьте, суть". Умовний спосіб тратить своє архаїчне закінчення би-м, щораз частіше приходять саме "би": Я би хотіла і в наші гори на купелі їхати", /У,293/

Запримічується зміну у лексиці. Щезає "позаяк", а на його місце приходять літературне "що": "але що тепер пишу рід-

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

ко по-руськи, то пишу ще гірше, як звичайно,." /У,301/
 Нелітературне "дотично" заступає краще "щодо": "Сходжу на
 гувернантку і стану щодо тону, як Ярошинська." /У,302/
 "Якнайборше" замінене словом "якнайскорше". Побіч "чутство",
 приходить поволі й "чуття", "мож "побіч можна". Майже зовсім
 зникає дієслово "получила" у значенні "одержала".

Ольга Кобилянська постійно працювала над мовою і
 кожна постороння замітка на тему її мови викликала в письмен-
 ниці пригноблення, або радість. У листі до Маковея признаєть-
 ся, що її дуже журять критичні уваги редактора "Буковина",
 Турбацького, на якого писання Кобилянської робили враження ні-
 мецьких, не українських творів. Рівночасно нагадує Маковесві:
 "Але ви казали, що в "Вальс Мелянколік" є вже поступ в мові
 - ні?" /У,338/

Такий поступ зазначається щораз більше у кожному на-
 прямку. З поширеною тематикою збагачується лексика, У корес-
 понденції говориться про видавництва, критику, переклади.
 Збільшуються інформації про нові книжки, журнали. Широка пе-
 реписка з різними письменниками, своїми і чужими - повна твор-
 чої атмосфери. У той час Ольга Кобилянська стає немов посеред-
 ником, зв'язковим, поміж українською літературою, і німецькою,
 чеською та болгарською. Вона виготовляє переклади творів різ-

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОВИЛЯНСЬКОЇ

них українських письменників на німецьку мову. В неї повно плянів, в який спосіб українську літературу поширити серед культурного західного світу. До цієї праці вона прислухалася й інших письменників, особливо Маковея. Нав'язує листовні та особисті зв'язки між українськими письменниками і чужими. За її саме посередництвом знайомиться Леся Українка з редактором німецьких журналів і письменником - Якововським. Постає переписка між Франтишком Ржегоржем, Петком Тодоровим, і Осипом Маковесем, та іншими. Все це впливає на уживання нового словника.

У листах піднесений, збуджений настрій, хоч і не без смутку та ліризму, особливо в листуванні з Маковесем. З ним лучили письменницю ніжні, інтимні зв'язки. То ж інколи в листах до нього горда письменниця кидала несмілі слова скарги на тяжкі родинні обставини, які, зрештою, щодалі ставали тяжкою перешкодою у її літературній праці. Але поки що, на грані двох століть, у листуванні письменниці домінують літературні проблеми. Скрізь багато цікавих думок про завдання поетів у суспільстві, про нові засоби мистецького слова, зокрема про музичні елементи у творчості, різні життєві спостереження.

Такий душевний стан письменниці не залишився без впливу на її мову. Вона збагачується на нові абстрактні іменники, метафоричні дієслова, барвні епітети: запал, гармонія,

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

тонкість, душевний спокій, рівновага, ввічливість, ніжність, медвежість, грубість життя, розмахнутись, потопати у праці, похожий, знаменний, бідолашний, музикальний, іноді, та інші.

Інколи трапляються в листах, особливо до Осипа Маковея, критичні зауваги про спільних знайомих. От давня приятелька, Софія Окуневська, одружившись, втратила багато свого чару і Ольга Кобилянська розчаровано пише про те подружжя:

"З самої критики втратили ніжність чуття і грацію духа і тіла і тонкість в поведінці". /У, 341/ Розповідаючи про різні дрібні зустрічі з людьми, з радістю згадує вона музиканта - Яноша, що в них вдома, прекрасно грав угорські фантазії: "...він мені дуже симпатичний. Особливо, як говорить о своїх двох хлопчиках і о житті бідолошнім музиканта..." /У, 326/

"саме тепер треба мені душевного супокою і рівноваги, бо я хочу кінчити вже довшу повість з народнього життя -" /У, 448/ писала Кобилянська до Петка Тодорова.

Еволюційнує дієслово перевід, переводити, переведені до - перекладання, перекласти, і в трицятих роках нашого століття авторка уживає слово - толкувати.

"Я злагодила збірник малоруських новел на німецьку мову", /У, 446/ повідомляє письменниця П.Тодорова. і уважала цей збірник за "щось зовсім інтересне і цікаве" для німців. Мова

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

про переклади часто зустрічається у кореспонденції, бо письменниця багато працювала у цій ділянці. "Я довго мовчала, бо мала багато роботи з перекладанням" /У,443/, виправдувалась О. Кобилянська перед В. Стефаником, і там же: "...скінчила-м ще одну новелу Франка переводити" /У,443/ Переводити і перекласти - уживає письменниця, як синоніми: "Ваші речі я страшно скоро переводжу; не знаю якось пишете так, що дуже легко перекладається" /У,360/ "Файно переложити - се тяжко" /У,401/ "...щоби не було різного калібру перекладчиків". /У,401/

Крім цих синонімів збагачується й літературна термінологія: новела, новелка, новелетка, оповідання, повість, повістка, нарис, етюд, манускрипт, екземпляр,; твори - це письма, писання, праці, діла, писаніє, тоном легковаження, або на весело - мазайла. Твори подає письменниця спершу тільки в знаках наведення, пізніше без них. Інколи малий розміром твір називає вона - кусень, кусник.

"я посвячу Вам одну з своїх праць, тих, як задумую ще написати". /У,308/ писала до О.Маковоя, звертаючись з проханням написати їй дещо з його дитинства.

"Я пишу без "планів" і тенденцій всі мої мазайла, /У,351/ писала з Димки до Василя Стефаника, літом 1898 року.

"Франко знаходить споріднення між Вашими і Мартовича письмами" /У,370/ іншим разом згадувала Стефаникові.

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

"Отже, будьте добрі і вишукайте те моє писаніє" /У,487/ просила О. Маковей.

Письменник - письменниця, це в Ольги Кобилянської "писателька, писатель", як тоді всі говорили. Пізніше ці слова міняються на - літерат, літератка.

"Мені здається, що до оцінки творів якого-небудь писателя є дуже важна річ подавати і характеристичні епізоди з життя авторів, а головне і обставин, в яких жив" ./У,317/
 "...з руських літератів першим, що пише зараз по-руськи і по-німецьки" /У,328/

Стара лексема - если б, замінюється щораз частіше словами - якби, чи, наколи б,: "наколи б Ви до нього писали", "а якби то Вам було на руку", "як маєте охоту", /У,540/
 Однак ця лексема "если б" вертається ще раз у листуванні, тут і там, у тридцятих роках нашого століття.

Еволюціонують сполучники "нім, заки, заким" до літературних - "поки - доки". Інколи вони існують побіч себе:
 "На Рариві ще сніг, але нім ми нім станем, ... сніг згине."
 /У,483/ " дівчата не пускали, доки не упоралась з гардеробою",
 /У,478/

Коли йдеться про морфологічні форми у мові переписки,

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

то на переломі двох століть, застосовано нові види. Зі старих форм задержала Ольга Кобилянська на дальше дієслівні закінчення минулого часу, як: писала-м, писали-сте; умовні форми: Була би-м Вам вельми вдячна, если би Ви се вчинили".

/У,458/ побіч була, писала, перекладала, т.п.

Замітні зміни переходить стиль, мовостиль листів, в залежності від адресата і від змісту. Інколи навіть в одному листі існують два стилі. Одна мова, - це щоденна, зі старими формами і словами, а друга поетична, гарна, літературна. На приклад, у листі до Осипа Маковея, мовою щоденного ужитку розповідає письменниця про буденні справи, про учнів, що в них на станції і не дають їй можливості писати. У цій мові слова і форми такого роду, як: файна, если, суть, хтіла-м. У цьому ж листі мова міняється, коли письменниця пише про одну подію, яка зробила на неї велике враження, що й спонукало її написати нарис Покора. Гарного травневого дня прийшла циганка просити старої одежі, а з нею двоє малих дітей. За подаровану одержу, вдовоана дитина поцілувала Ольгу Кобилянську в руку. Дитячий поцілунок і вигляд покори у молодій циганки викликав у письменниці нестерте враження і про те розказує вона О.Маковесві. Ціла розповідь написана поетичною мовою, немає ні старих форм, ні старої лексики, за те поетичні

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

метафори: "діти злетіли", поплило хто знає куди...і не при-
йде. "Поцілунок - кусничок оксамиту на руці". /У, 306/

Поплило хто знає куди... і не прийде. І виросте
з нього така сама пальма, як його мати...висока,
тоненька, з сумно закросними очима - і буде кори-
тися. /У, 306/

У нарисі Покора це місце докладніше і коротше напи-
сано: "Поплило кудись далеко, гуляє під голим небом - і не
прийде ... І, 539

Два мовостилі у листах того часу відповідають і душевному
портретові Ольги Кобилянської. В собі відчувала вона немов
дві істоти:

Часом мені так, як би в мені жили дві істоти.
Одна, що думає практично, на котру можна ся зі
всіма справами спустити, що варить їсти, торгуєть-
ся з хлопцями о добрі вчинки і делікатне захован-
ня, а друга - то погана "мімоза" - і шукає вибране
життя. Спокій, гармонію, тонкість, красу - і в'яне,
як не може все знайти, а як найде то дуже щаслива".
/У, 304/

Різницю у мові виявляє також зіставлення двох листів
з того самого часу, але до різних осіб. Два листи з 1906 року
один до Христі Алчевської, другий до Євгенії Барвінської.
У першому така лексика, як "поживаєте, іноді, здається, одер-
жала", В другому старі форми: "мусила -м, дістала-м, ссьм".

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Листи до Христі Алчевської замітні тим, що в них мова гарна, літературна, без домішок чужих слів, майже немає старих форм, чи слів. Лексика виявляє багато чуття, ніжності, сердечності. Ольга Кобилянська звертається до адресатки ніжними словами: мевочко, пташко, дорога, дороженька, прекрасна. Поздержливо подає свої уваги, радить пробувати сил у прозі не тільки у поезії, ділиться літературними новинками, навіть деякими інтимними справами. У листах багато емоційних улюблених слів письменниці: "тонко, ніжно, любо, споріднена душа, чудотворні купелі. "Також емоційні, але негативної закраски лексими, по відношенні до самої письменниці: смуток, смутна душа, порожнеча, самотність, бо "Не має ні полудня ні усміху" /У, 611/. Відгомін першої світової війни реалізується у лексиці: "несупокій, гамір, обава, нерви, торгас, лягти в труну, уснути з утоми, полонені на своїй землі", і под.

Замітно, що листи до письменників з Придніпрянщини завжди писані гарною літературною мовою, кращою, ніж листування до приятелів з Галичини. Ці останні, часто переткані німецькими словами, а то й цілими реченнями, особливо коли йдеться про літературні інформації, новини, чи інші справи.

Це немов дві мови, навіть тоді, коли письменниця вже зовсім опанувала літературну мову, збагатила її синонімами,

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

та своїм оригінальним поетичним словом. Позначилось це навіть у звичайних ділових листах. До Михайла Коцюбинського пише О.Кобилянська у справі твору для збірника, що ним займався письменник:

Високоповажаний добродію!
Вже речинець той, що я собі сама поставила минув,
а я манускрипт ще не переслала. Спішусь, одначе
просити Вас ще о дві неділі. Почала вже перепису-
вати і скоро виготовлю - зараз вишлю.../У,552/

З того самого року, 1903, лист до Осипа Маковея, має інший мовний характер:

Хтіла-м Вам ще перед кількома днями написати і не
було як. Мала-м дуже багато роботи в городі, і так
в хаті, бо "фамілія" тепер частіше з Сучави наїж-
дає, але нині то вже таки пишу. З Лесею мала-м
трохи гризоти, се не щоби вона мені яку прикрість
зробила, але попросту поставила мені щиро те пита-
ня, чи не могла б в мене бути зо 4-6 тижнів, але
під варунком, щоб могла тут водою куруватись".
/У,547/

Ще інакше виявляється листування письменниці до
Петка Тодорова. Мова позначується численними російськими сло-
вами, яких майже не стрічається в іншій кореспонденції, як:
"очень, да, слишком, господин, жизнь, непримінно, хорошо,
ізвинявся, почтенне письмо, заказное письмо, чувствительний,
год, желати, уїжджати, увлекательне," і под. Сталося це під
впливом російських листів болгарського письменника, що і вка-
зує також на легкість Ольги Кобилянської впадати в тон мови

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

адресата. Ото ж пишучи до Тодорова про німецького видавця Пієрсона у Дрездені, називає його, вслід за Тодоровом, "мошенником". Про Лесю Українку пише, що вона "сотрудница" "Лизні російської"; письменник жаліється, що його не люблять, Ольга Кобилянська потішаючи його пише:

Те все, що Ви мені оповідали з Ваших праць - таж воно таке увлекательне і нове, таке поетичне і свіже, таке біс увф ден Грунт оригінальне, своєрідне.
/У, 550/

Листи до поодиноких адресатів виявляють письменницю й особи, що до них вона звертається. Під цим аспектом дуже характеристичні листи до Лесі Українки. Так в листі з 22 грудня 1908 року, О.Кобилянська порушує декілька важливих справ, просить Лесю Українку переробити її повість, В неділю рано зілля копала, на сценічний твір. Шле гратуляції з нагоди одруження Лесі з Квіткою, розказує дещо про свої смутки і клопоти родинні, а попри те все лист написаний у легкому, жартівливому способі. Впадаючи в тон Лесі Українки, називає її "Хтосічок біленький" а сама підписується "Хтосічок чорненький".

Дорогий Хтосічок !
Хтось до дорогого біленького так давно не обзивався, що аж встидно тепер писати. Але хтось чорний своєму мовчанню не винен. Раз мав багато писати, відтак їздив до Навгейму на води, вернувши мав майже до недавна дуже великі гризоти і клопоти з бідною сестрою. /У, 601/

ЕВОЛЮЦІЯ МОВИ МОЛОДОЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Перегляд листування Ольги Кобилянської дає вірну картину мовної еволюції, яка йшла по через три ступні розвитку. Від першого, з архаїчними формами, діалектизмами по через короткотривалий період співіснування старих і нових форм та лексики до - чистої літературної мови. Рівномірно з морфологічними змінами модернізується та поширюється й лексика письменниці. Мовний матеріал листів унагледнює легкість письменниці індивідуалізувати мову відповідно до адресата. Звідси то йдуть різні мовостилі. Зазначається мова щоденна і мова поезії, повна чуття, поетичного полету, зіткана із засобів художнього вислову.

РОЗДІЛ III

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Пристосування народної творчості в літературних творах має свою давню традицію. Довгі століття, почавши від княжої доби, по через козацькі часи, письменники і поети черпали з народної словесності теми, сюжети, поетичні засоби мови. Значення усної словесності в літературі особливо зросло в добу романтизму, і фольклор став одною з головних прикмет цього напрямку.

Не менше радо користали з народної творчості й реалісти. З пісень брали теми творів, як Михайло Старицький - Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці, приказками називали свої драматичні твори, Марко Кропивницький - Дай серцю волю - заведе в неволю, Доки сонце зійде, роса очі виїсть, Карпенко-Карий - Лиха іскра поле спалить і сама щезне.

Традиція фольклорних елементів у творах літератури не обминула й модерністів, що далеко відійшли від етнографізму і намагалися переключити літературу на інші, інтелектуальні рейки. Все таки так склалось, що визначні письменники-модерністи написали свої найкращі твори під безпосереднім впливом і натхненням народної творчості: Леся Українка - Лісову пісню, Михайло Коцюбинський - Тіні забутих предків, Ольга

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Кобилянська - В неділю рано зілля копала. Помітно великий вплив фольклору у таких творах, що сюжетно і тематично стоять найближче до життя народних мас. Автори, використовуючи фольклорні елементи, творили нові стилістичні засоби літературної мови.

а/ Фольклорний елемент

В Ольги Кобилянської, помітно сильний фольклорний елемент виступає у повістях - В неділю рано зілля копала, в Землі, в новелях Некультурна, Природа.

У першій повісті впровадила авторка два пісенні мотиви: мотив любови з пісні "Ой не ходи Грицю та на вечорниці" і мотив вороження з купальської пісні - "Гей на Івана, гей на Купала". Перший, любовний мотив поклала Ольга Кобилянська в основу головної сюжетної лінії - дівчина струїла невірною хлопця, що до двох залицявся. Помимо фольклорних запозичень сюжету і мотивів, Ольга Кобилянська підійшла до теми зовсім оригінально. Вона поставила філософську проблему гріха матері-батька, за що довелося відпокутувати героєві твору. Кара за гріх не тільки згідна з філософічними поглядами письменниці, але й народними віруваннями, що Господь карає за гріхи видимо і невидимо аж до третього, четвертого покоління.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Ольга Кобилянська зберегла традиційне ім'я головного героя - Гриця. Залишилась у повісті й чорнобрива красуня з пісні, тільки з доданим ім'ям - Тетяни. Між обома героїнями, у пісні та в повісті, проходить подібність у красі чорних брів, що чарують. Як у пісні, Тетяна пригадує собі слова Маври, як приготувляти чарівне зілля:

В неділю рано - казала - зілля копати, в понеділок
полоскати, в вівторок варити, а в середу?
... зіллям лихо приспати, /2, 517/

так само співається й у пісні, крім останнього рядка:

В неділю рано зілля копала,
У понеділок полоскала,
А у вівторок зілля варила
В середу рано Гриця отруїла. /2, 373/

Цілу пісню поставила Ольга Кобилянська, як мотто до повісти, а перший рядок третьої строфи "В неділю рано зілля копала" став заголовком твору.

Друга пісня, введена у твір, належить до циклу купальських пісень, що за тематикою творять декілька груп: свячення зілля, похорон Марени, роздавання вінків, кидання вінків на воду ^I, при тому ворожать дівчата про майбутнє подруж-

I Др. Леонід Білецький: Історія української літератури, Т.І, Народня поезія, Авґсбург 1947, стор.110-114.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

жа. У повісті Ольги Кобилянської, за старовинним звичаєм, в ніч під Івана Купала сходяться дівчата на березі ріки, кидають з голів вінки на воду та співають пісню: "Гей на Івана, гей на Курала, гей гей гей" /2, 473/. Др. Леонід Білецький наводить купальську любовну пісню, що кінчається такими рядками:

Віночка зшивши на воду пушу:
Хто віночка пійме, той мене візьме. I

Купальська пісня у повісті виявляє декілька функцій у мово-стилі. Естетично вносить картину, сповнену чаром, із далекої давнини. Емоційно поглиблює напруження у зв'язку з долею героїні, і творить психологічне попередження про нещасливий кінець любови Тетяни з Грицем. Крім цього перші рядки пісні вплітаються у повістеву тканину музичним мотивом, що три рази повторюється, саме в важливих моментах Тетяниного життя. Коли Тетяна збожеволіла, вона співає при матері два перші рядки:

Гей на Івана, гей на Купала, гей, гей, гей!
Красна дівчина долі шукала, гей, гей, гей! /2, 515/

Ці самі слова повторює Тетяна при мертвому Грицеві, а в тре-

I Др. Леонід Білецький: Історія української літератури, Т.І, Народня поезія, 1947, стор. IIО-II4

тському випадку ці рядки звучать у півсні Іванихи Дубихи, перед трагічним кінцем героїні твору. Тоді то слова пісні зливаються з шумом ріки і з тим кінчається життя героїні. Так у мовостилі О.Кобилянської купальська пісня стала неюв музичним акомпаніаментом до душевної драми Тетяни. Використовуючи цей пісенний елемент, авторка створила ніжний настрій на тлі трагічних переживань. Помимо того пісня не злагіднює трагізму, а навпаки підсилює його. Тетяна серйозно ставилась до ворожби вінками, і купальська пісня - символ дівочих сподівань - пристосована у незвичайних ситуаціях, стала важливим виявом божевілья. Наведений приклад - створювати настрій при допомозі пісні, не є садиноким у творах Ольги Кобилянської. У повісті Через кладку сумно-ліричного настрою вечірної години досягла письменниця піснею про християн-бранців.¹ І знов навпаки, весела народня пісня - "Ти до мене не ходи"² стала засобом у відтворенні химерного, жартівливого настрою хвилини і легкодушного персонажа.

У наведених прикладах бачимо в Ольги Кобилянської

1 Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1966, Т.3, стор.78
2 " " " " " " , Т.I, стор.316

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

безпосереднє пристосування фольклорного пісенного елемента, а в інших випадках можна спостерігати цей самий пісенний елемент, але зовсім оригінально перетворений.

Візьмемо до уваги похорон Михайла в повісті Земля. Письменниця не вносить фольклорних обрядових слів, як колись зробив це Григорій Квітка-Основ'яненко в своїй повісті Маруся, увівши в текст твору докладні, фольклорні записи голосінь.¹ Вона згадує тільки про "голосіння двох плачниць".² За те авторка створила в ритмі голосіння мистецький діалог із стилістичними повторами. Рядки чергуються раз з двома, раз з трьома синтаксичними повторами:

"-Куди ти йдеш? Куди ти йдеш?
 -В землю йде ...в темну нічечку йде...не поверне
 -Вночі передаю тебе іншому світикові .../ніколи!
 -вночі покидаєш татка твого!...
 -Не гризійся, бадіко! Господь дав таку нічечку,
 що і мак вибирав би, а зорі гонором блищать!
 -Господь так дав! Господь Бог так зарядив!

 -Михайлику! Михайлику! що ти робив твоєму татові?"
 /I, 220/

Перший рядок цього голосіння-діалогу знаний в народній твор-

1 Григорій Квітка Основ'яненко, Вибрані твори, Держ. видав. К.1949, стор. 87

2 Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1956, Т.2, стор.219

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

чості похоронного круга:

Подруженько наша, голубонько!
Куди ти йдеш від нас?
Коли вернешся до нас?" І

Перший рядок в Ольги Кобилянської сильніший експресією думки, через стилістичне повторення того самого питання. Другий рядок, відповідь плачок, знижується трьома каденціями, також у дусі голосінь. У третьому рядку - високий тон жалю і ніжність батька до сина. Слідуючі три речення - заспокійливий тон Докії і, на зміну, два речення синонімічні про призначення. Кінцеве звернення батька до сина завершує цю оригінальну мистецьку цілість, замкнену в рамках діалогу, що його починає мати, кінчає батько.

У цьому застосуванні елементів фольклорного голосіння досягла письменниця мистецького зображення великої сили. В ньому поєднана старовина, обрядова творчість, насичена демінутивними словами, і авторська модифікація фольклорного елементу, що разом творять неповторну трагічність ситуації дієвих осіб.

Вплив народної пісні позначився й в інших творах

І Др. Леонід Білецький, Історія української літератури, Авґсбург, 1947, стор. 157-158

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Ольги Кобилянської. Ліричне введення до нового розділу щоденника Наталки Веркович: -"Світе широкий, який для мене молоді недоступний, яким муром обведений!" І /І,135/ це немов ремінісценція початку народної пісні:

Ой світе ясний, світе прекрасний,
Як на тобі важко жити ..."

Такий же вплив відчувається у любовному зверненні Гриця до Тетяни:

- Люби, зозуле, люби, - ... а я на руках
занесу тебе до твоєї хати. 2

Народна пісня:

І не злякайся, зіронько ясна, що змочиш ніжки
в росу,
Я тебе милую, серцем коханую, сам на руках
занесу ...

Ритмічною мелодійністю пісенної творчості пронизана ціла повість В неділю рано зілля копала і деякі частини повісті Земля.

Наведені приклади пісенного елементу вказують на різнорodne стосування його в мові то як ремінісценцій, то під-

І Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1956, Т.І, стор.135
2 Там же, стор. 461

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

силення драматичности, поширення портрету, то проходить сюжетною лінією твору і врешті виявляється в мовних зворотах, вихоплених із пісні.

Користуючись народною творчістю, Ольга Кобилянська вносить елементи вороження, загадування, замовляння. Найбільше сконцентровані вони в повісті В неділю рано зілля копала та в Землі.

У першій з них, чудодійне зілля з-під "білого каменя" грає важливу роль у розвитку дії. За поученням Маври, можна те зілля застосувати подвійно: для себе і для інших. Інше зілля для ліків, інше для всякої ворожби. За намовою Рахіри, Сава обсипає Михайла зіллям. Михайло переконаний, що Рахіра напуває його брата "матригунами". Івоніка говорить про те, що вплив Рахіри минеться, як перейде вплив зілля.

Вороження є також невідлучною частиною господарського життя.¹ Марія сіяла капусту, - "Взяла найбільший горнець" ... /2, 133/, щоби такі величезні вирости головки капусти.

¹ Замовлення, Хрестоматія з української народної творчості, "Радянська школа", Київ 1959, стор.6

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Домніка загадує сон про судженого, і тільки сон спонукав її одружитись з дурним Ілією, хоч вона того не хотіла.

Вороження, як фльклорний елемент, виявляється одним із засобів зображувати життя персонажів та насвітлювати їхню ментальність. До цього чинника долучуються й зашіптування.

У повісті Земля, Івоніка вірить у цю силу, вірить й Марія, вірить й Домніка, що над волоссям Михайла замовляє його хворобу. При тому дотримується ритуалу місця, жесту і слова. Домніка сама одна входить у сіни, стає під комин, виконує певні жести рук над пучком Михайлового волосся промовляє замовлення, вставляючи у відповідному місці ім'я "Михайло". Замовлювання довге, і вичисляє всі болячки:

Болячка пухка,
Болячка з рожі,
Болячка з мари́ни ... /2, 125/

Замовлення повторювала Домніка дев'ять разів, за кожним разом здмухувала, спльовала, а на кінець зробила в землі хрест ножем і від себе відкинула. /2, 126/ Зворотом народного розмовного стилю закінчує свою дію: "Як Бог дасть, то йому зараз полегшає". /2, 126/ Ці та інші замовлювання розкривають світогляд Івоніки, Марії, Михайла, вносять у мовостиль Ольги Кобилянської кольорит сільського життя.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Широко поширена віра в силу недобрих, злих очей, що можуть "вректи" і цим дуже пошкодити здоров'ю, знайшла своє пристосування у зображенні персонажа в новелі Природа. Там же приходять цікаві звороти, взяті з народно-розмовної мови, як "згашу вугля", підкурю хату зіллям". "Дай-но, най я ти виссу з чола нечисте". /1, 392/ Віра в магичну силу числа сім знайшла свій вислів у чотирнадцяти Службах Божих, що їх Марія замовила на інтенцію Михайла, та Сави, кожному по сім. Число сім має також свою традицію у замовлюваннях. Воно деколи поступає, як число сімдесят. ¹

Окреме місце в фольклорному компоненті мови і стилю треба відвести циганському фольклорові. Давня циганська легенда розповідає, що колись давно-давно в Єгипті предки циган не прийняли на відпочинок святої Родини, і за те Господь засудив їх на вічну мандрівку по світі. У своїх злиднях згадує про це Мавра та Андронаті. /В неділю рано зілля копала/ Цигани не моляться також Богові, а тільки місяцеві, що єдиний до них прихильний, побіч смереки, "святої деревини", яка хоронить їх від всього злого. /2, 430/ Ця легенда вплітається у сюжет

¹ Др. Леонід Білецький: Історія української літератури, Авґсбург, 1947, стор. 121

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

твору, бо ані Маврі, ані Андронаті не довелося пожити на одному місці мирним тихим життям, хоч про те вони мріяли і того сподівались. Впровадивши ці елементи, Ольга Кобилянська створила тим закраску, кольорит циганського життя і немов освітлила циганські персонажі із самого нутра, розкрила їхнє життєве наставлення.

Циганський фольклор, як компонент мови вплітається в сюжет, в портрет персонажів та в атмосферу побуту.

Дещо іншу функцію сповняють приказки та прислів'я - ці крилаті вислови народної творчости. У порівнанні з прислів'ями, приказки здебільша одночленні речення, а не дво-членні, як прислів'я, одначе чітку межу між ними важко провести.¹ І прислів'я і приказки виявляють глибокий зміст у легкій формі.² вони радо використовуються у творчості письменників, як наприклад в І. Франка.³

Кількісно не численні приказки і прислів'я, викори-

1 В.М.Лесин, О.С.Пулинець, Словник літературознавчих термінів, Вид. "Радянська школа", Київ 1965, стор.296-297.

2. Там же стор.297

3 Я.В.Закревська, Казка Івана Франка, Наукова думка, Київ 1966, стор.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

стані тільки у двох перших повістях Ольги Кобилянської, в Людині та Царівні. Мета і способи використання приказок у мовистилі - різні. В одних випадках вони підсумовують певні думки, погляди, в інших вносять певну рису портрету персонажів, то знов характеризують певні ситуації. Інколи дискусанти вживають приказок у функції аргументів:

"...і мудрому чоловікові не встид слухати поради"
/І, 92/

каже Маргарета з надією, що Олена таки поміркує над своїм рішенням, яке в майбутньому може мати для неї велике значення. Та Оленіне:

"На милування нема силування". /І, 92/

невідклично закінчує довгу дискусію про подружжя. Інколи матеріал приказки перетворює письменниця на інший лад, відповідний її намірам: Приказку -

"...чужими руками вуголь не вибирати",

посаднала вона з формою середнього роду, і вийшла характеристика Гриця в зневажливому тоні:

"...все б то лиш дармувало, чужими руками
вугля вибирало, другим хіба розказувало!" /2, 436/

Рівночасно приказка передає рису вдачі Гриця, його легкодушність, лінивість.

Впевненість пані радникової з повісти Людина, передня

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

приказка:

"Нема нічого злого, щоби на добне не вийшло"/I,118/
Цією приказкою хоче радникова показати свою вищість і покласти кінець всяким міркуванням і сумнівам Маргарети з приводу невідповідного подружжя Олени з Фельсом.

Приказки в устах тітки Павлинки служать засобом розкриття цього персонажа і навітленням відносин між нею та Наталкою. Злосливе, іронічне наставлення тітки до Наталки ілюструє приказка:

"Яблуко не відкотиться далеко від яблуньки"/I,174/
Для тітки Павлинки яблунька - це Наталчина мати, в якій добувала "легку кров", а властиво йшлося про давню злість і непорозуміння. Свою критику Наталчиної поведінки закінчує тітка прислів'ям:

"...як собі хто постелить, так і виспиться"/I,34/.

"Що твоє, то й моє, але що моє, то не твоє"/I,177/ - каже про Орядина Маєвський, і ця характеристика дуже неприхильна, підкріплена ще одною приказкою в його мові -

"До часу збанок воду носить".

Орядин одідичив по дядькові масток. З цієї причини багато людей завидувало йому, а між ними навіть така відносно добра людина, як вуйко Наталки Веркович. Він зачислив Орядина до людей, що тільки користають з праці інших. Свою опінію про нього

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

виявляє професор лаконічним висловом:

"Одні суть Бджолами, а другі трутнями". /1,191/

Неприхильне, а то й вороже відношення Рахіри і Марії з повісти Земля, втілює приказка:

"Вона мене найкраще в ложці води втопила би"...
/1,278/

Рахіра свідомо того, що тітка Марія не любить її, уважає її за найтяжчого ворога, що знищив її сина Саву.

В устах Марії приказка звернена до Івоніки,

"...я говорю про вогонь, а ви говорите про воду"... - /2,72/

унагляднює їхні відмінні погляди на Саву. У контексті погляд Марії - повний осуду, Івоніки - сповнений толерантністю, ви-розумінням, добротою.

Моралізаторський елемент вносить приказка, загально-вживана в мові старших. Докія закінчує своє урочисте благо-словення Михайла перед його відходом до війська приказкою, що повна надії, оптимізму, є рівночасно виявом доброї, шляхетної вдачі самої Докії: "Доброму всюди добре". /1,89/

Повна потіхи й підбадьорення приказка - "Над сиротою Бог з калитою" /1,176/, звучить у серці Наталки ніжним спога-дом про бабусю, яка хотіла цією приказкою передати малій ди-

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

тині віру в опіку Богу на дальшу дорогу життя.

Прислів'ям зображується ситуацію, як у Рахіри. Вона повна пригноблення і безнадії, не може вірити в те, що Сава змудріє, стає ліпшим. На заспокійливі слова батька має одну тільки відповідь:

"Доки сонце зійде - роса очі виїсть". /2,656/

Відтінок гумору та портретну рису персонажу у контексті вносить приказка Катерини з повісті Людина:

"жінка не бита, а коса не клепана - одно і те саме". /I,III/

Приказки та прислів'я - лаконічні, але повні змісту, загально вживані, й кожному зрозумілі - і через те вони полегшують сприймання змісту творів. Письменниця запозичила їх безпосередньо з фольклору в давніх словосполученнях, і тільки в одному випадку перетворила приказку на свій лад /В неділю рано зілля копала, Стор.436/. Не велике й число приказок в творах Ольги Кобилянської. Відносно багато їх у двох перших повістях, Людина і Царівна, менше у Землі та у повісті В неділю рано зілля копала. В інших творах їх місце займають афоризми письменниці. Зате в усіх творах зустрічається дуже велике багатство фразеологізмів та фразеологічних зворотів.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

б/ Фразеологія народно-розмовної мови

Велике багатство фразеологізмів і фразеологічних зворотів у мовистилі Ольги Кобилянської походить з фольклорної скарбниці, в крім цього не менша кількість із щоденної мови.

З народної поезії походять здрібнілі слова у зверненнях до осіб: "душко", "донцю", "зозуле", голубко" і т.д. "Дай покій, душко..." /1,392/ звертається пестливо й ніжно мати-гуцулка до свого дорослого сина. "Донцю", - любовно називає Мавра Тетяну, а Гриць кличе її зозулер: "Прийди, прийди зозуле!"..."Прийди і закувай тут лісом" .../2, 441/ А продовженням цього стилю є в авторки репліка "пурхнула, мов та пташка і зникла"..., а Настка названа голубкою, і цьому значенні відповідають дієслова "тулить і голубить". Навіть Андронаті називає Настку голубкою: "Що ж ти робиш, голубко".../2,485/ Мавра і Гриць називають Тетяну "Зорею", як в народних піснях: "...от яку зорю ясну та красну виховала"/2,469/; "...зоре моя красна" /2, 467/; "діждався тебе, моя зоре"../2, 460/

Ці ніжні звернення зустрічаються також в мові інтелігенції. Вуйко Наталки /Царівна/, у хвилину прощання знаходить для неї поетичну назву "зозуленька" - не без певної дози гіркоти: "...о то діждалася в мене раю, "зозуленька" одинокої

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

моєї сестри!" /I,245/. Крім цього називас її здрібно: "Наталонько, сиротино бідна, рибко", а бабуня кликала її пташкою, голубкою. /I,339/

В Ольги Кобилянської закримічується епічну манеру розповідей, запозичену з народних оповідань і казок. Початок повісті В неділю рано зілля копала, неначе просто з казки:

"Се було давно. Через те не знає навіть ніхто назвати місцевість, де склалася подія, про яку розказується". /2,375/

Народно-розповідний спосіб стрічається в повісті Земля, "Се було одного вечора в липні" /2, 59/ Останній додаток - "в липні", авторське, реалістичне означення. Так само написала Ольга Кобилянська в Царівні, і немов хоче відштовхнутись тим від казки: "Був тихий вечір у вересні".../I,135/, або: "Се було в Буковинських горах".../2,613/ - докладніше, реальне означення місця.

З народно-розмовної мови походить група фразеологізмів з поняттям прокльонів і благословення. У прокльонах лексика дуже рідко переходить у вульгаризми.

У новелі Природа, молодий гуцул, закоханий в панну, приходить до переконання, що вона відьма, бо такого червоного,

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

як у неї, волосся ніхто в селі не має. Це стало причиною його прокльонів:

"Грім би її тріснув. Най її трісне і знищить із лица землі усі її сліди. Або най закаменіє, або най її живу рознесуть дикі живі коні, або най западеться в землю; так най впаде з якоїнебудь скали і западеться в землю". /I, 395/

Проклін молодого гуцула своїм стилем різниться від такого ж довгого прокльону матері з повісти Земля. Гуцул не покликається на Бога. Для нього найстрашніший - грім, сила грому і наслідки його. Впасти зі скелі, закаменіти - це світ, що його оточує, грозить життю людини. Прокльони Марії також взяті з народної мови, але вона покликається на Бога. Її прокльони тяжкі, торкаються дітей, посмертного спокою людини, ступенюються синонімічними повторами:

"...бодай би ніколи не зазнали радості з своїх дітей!...бодай би в гробі не найшли супокою, а тих, що видумали війну, нехай Бог скарає, нехай їх тяжко скарає! Землі нехай наїдяться і най подавляться, кров'ю най уп'ються" ... /2, 37/

Характеристична тут скорочена форма "бодай" часто приходить в прокльонах у щоденній мові людей зі всіх верств суспільства.

Легкий, з християнським забарвленням, проклін в устах матері-гуцулки вказує на її побожність: "Бог би їм заплатив", /I, 392/ за те, що "вrekli" сина там на долах... Сильніший проклін "Бог би його скарав" /2, 71/.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Крім Бога в народних прокльонах згадується також й чорт: "Чорт би їх ухопив. Вони всі крутарі, всі тоті голодні сурдутовці!" /2,382/ Проклін підкреслила письменниця тоном зневаги у словах "крутарі", "сурдутовці" - і піднесла цим зображення емоційності в молодого гуцула.

Не так часто, як прокльони, приходять благословення. Це короткі побажання: "Дай тобі, Боже, добрих днів і доленьки доброї!" /2,89/; ... "нехай щастя не опускає тебе ніколи, як те сонце землю" - /2,495/. Ці й подібні благословення, як також прокльони, оживляють мову персонажів, вносять у мову свіжість і кольоритність.

Різні фразеологічні звороти, подібно, як приказки, влучно й коротко передають саму суть справи, ліпше, як довгі описи. Марія та Івоніка в повісті Земля - це люди надзвичайно працьовиті й ощадні. Загальновживаний зворот "гарували від раня до вечора", "Бог лиш найліпший свідок" /2,39/, - влучно передає їхню тяжку, мозольну працю. Їхня велика ощадність, що тривала довгі роки, замкнена у трьох словах: - "крейцар до крейцара - складали" /2,24/. В іншому прикладі крейцар - то феник. Любитель книжок, батько Наталки Веркович /Царівна/ "обертав кожний феник на книжки" /1,128/.

Фразеологічний зворот "Нікого ні на волос не скривдив"

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

/2,213/ вимовно підкреслює чесноту людини, а метафоричний зворот "був сонечком у моїй хаті" /2,213/ - вказує на тепло, на радість, яку вносив Михайло у батьківську хату, в родинне життя.

Серед фразеологічного багатства є певні групи зворотів на означення емоційних та абстрактних понять, як гризота, потіха, молодість, призначення:

"- не виджу світла перед собою" /2,24/; серце ціпеніє мені в грудях із жалю" /2,24/ - говорить Марія, переживаючи відхід Михайла до війська.

Анна з гризоти не може й "кусника хліба перековтнути" /2,154/

"Гадаєш - чоловік із добра з розуму сходить, з утіхи? /2,244/ - "Ти заженеш мене в сиру землю" /2,79/ - докоряє мати Саві. Це часто уживаний метафоричний зворот, як також: "серце каменем лежить" /2,85/, або "горем прибита, горем похилена" /Ніоба/

Сердечне відношення до людини, слова потіхи містить в собі загальноновживаний зворот: "Бог тебе не опустить"... /1,300/. Так потішала бабуня свою внучку Наталку. Мати Іваниха Дубиха "рада неба прихилити" /2,468/ своїй дочці Тетяні, ... "душечка солодка та добра", - говорить Докія про свою

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Парасинку.

З любовних зворотів щоденної мови стрічаються такі звороти: "дівчата липнуть до нього" /2,412/; "Не годиться дивувати увік" /1,111/; "Зілля матригунів дала" /2,243/.

Інші звороти цього любовного круга поєднуються із пісенною творчістю, про що вже була мова.

З народно-розмовної скарбниці походять вислови дуже короткі по формі, на означення фатум - чогось невідкличного в житті людей і в ситуаціях. Вони часто вживані і в мові інтелігенції і в мові селян: "Так Бог дав" /2,118/; "Так мало бути, і так сталося" /2,237/; "Так було суджено, або може мені починено" /2,480/; "Таке вже мало бути" /2,255/; "Буде, як Бог дасть" /2,16/; "Бог звів нас до купи і судільниці" /2,81/, думала Рахіра про себе і про Саву.

"Най на тім скінчиться" /2,102/; "Якось воно вже буде" /2,488/

З цими зворотами поєднується група фраз про вдачу людини, що її не можна змінити, бо так їй од віку призначено: "Такий вже зроду вдався" /2,476/, говорить Настка про Гриця.

"Та що питати її? Про що розвідуватися?
Що він не любить довго держатися хати,
одного місця? До того вона вже звикла.
Такий вже зроду вдався. На те й ворожка хто знає

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

чи допоможе. Хіба що може йому ким що починено?/2,476/

Численні розмовні звороти при різnorodних нагодах вплітаються в мовну тканину. Вони висловлюють легковаження якоїсь справи, вносять рису характеру персонажів, або ситуації виявляють чи то обурення, чи то підсумки думання: "Хто би собі над тим голову ломив" /1,220/: ... "дверми відійшла, ... а вікном назад вернула" ... /2,403/; "їй горить земля під ногами" /2,395/; ... "Шахрайка, якої світ не бачив" /2, 155/; "Нехай собі говорить що хто хоче" /1,304/; "Нині - завтра я замкну очі" /1, 177/; "З того всього, я..." /2, 454/; "Привикає чоловік, Боженку, чи до одного!" /1,93/; ... "ти в гробі обернулася би" /1,143/; "Людську душу на себе брати - Ну, і було би за що людську душу на себе брати!" /2,177/.

У контексті іронічний відтінок приймає зворот - "І діждався я ... на старі літа підпори!" /1,177/ це про допомогу дітей старим батькам.

Зворот, що викриває злобу й погрозу: "Але най-но, я заграю йому іншої пісеньки!" /1,177/ - і подібний зворот, але без погрози: "Тоді будемо інакше в трубу грати" /2,145/

Фразеологічні звороти знаходять своє повторення у фразеологічних синонімах.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Приказки замовлювання, як фольклорний елемент, зужила Ольга Кобилянська з дуже незаметними змінами, за те різно-родно використала вона фразеологічний матеріал у синонімах, особливо в дієсловах. Візьмемо до уваги дієслово іти-ходити. Ужите воно в загальному значенні - дістатися до цілі, як й в народній мові ... як іти, щоб найскорше дістатися під "білий камінь" /2,421/, сходиться: "відколи з нею сходиться", /2,37/; "Іди з моїх очей, забирайся", /2,36/. Темпо швидше чи повільне відчувається в різних синонімах того слова: садить належить до розмовної, щоденної мови, як і шмигає, чи вештається: ... "садить пильним кроком" /2,437/. Легкість і швидкість передає синонім шмигати: ... "як дика коза шмигає по лісі" /2,455/. Письменниця модифікує це слово порівнянням - "як дика коза". Дієслово - вештатися, що за Грінченком ¹ означає ходити скрізь, навіть з певною закраскою нудьги, ужила авторка у звичайному розумінні: "вештався коло товариши" /2,60/. У контексті воно має також емоціональну закраску нудьги. Згрубіле слово лазити: "Ти мов сновида по всім світі лазиш" /2,456/; " Не лізь мені в очі!" /2,159/.

¹ Борис Грінченко, Словарь української мови, Київ, 1907, Т.І, стор. 144

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Вийти незапримічено, з грубілим відтінком - це висунутись: ...висунувся безшелесно /2,36/.

Швендятись, волочитись: ... "швендяла по селі" /2,74/; ... "волочиться за ним, як та тінь" /2,184/; Повільний хід людини змученої, або без охоти до чого-небудь: ... "поволікся до дому" /2,69/. І контрастове до того пхатися: ... "половики пхарться аж у курник" /2,70/.

Відтягтися - відійти, відступити: "Нікто мене з них не збудив, що відтягалися". /3,425/ Снуватися - безцільно ходити, з неприязним відтінком: ... "буде, як той вовк снуватися" /2,139/. Топтати на одному місці: "Його ноги ніби постарилися, все ніби одно місце топтали" /2,184/. Дітися: "де дівся Василь" /1,150/, за те оригінальний авторський поетичний вислів, особливо характеристичний і властивий для Ольги Кобилянської: "Відлетів Гриць на чорнім коні" /2,451/; "Летіла би, як птаха на гору до нього, він же кликав", /2,443/: ... "розділила смерекові галуззя, пурхнула між них, мов птаха" ... /2,441/.

Менше синонімів зустрічається на слово сказати. Повне здержаного гніву слово - процідити, замість сказати: ... "стиснувши ніби кліщами її руку, процідив: - Я не пройдисвіт", - /2,408/; "процідила ... погаслим голосом" /2,160/. Звукові синоніми: "перешіптуватися, пробурмотіти, прискати зневагою,

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

бризкати словами, сичати, вистогнувати"; "бризкати найгрубішими словами в лице" /2,152/; "Оце маєш за гонор, що мені справила, - сичав, - за гонор!" /2,152/. Вистогнувала примушеним голосом ім'я помершого".../2,190/. Образове зіставлення слів: "аби язик у неї не стояв за зубами" .../2,11/ У значенні, щоб вона постійно говорила. Вислів вносить риску гумору. Про Михайла сказано, що він "не плів пустих слів"./2,59/

Метафоричні вислови на означення мовчанки: "уста задубіли" /2,190/; "слова розливалися в губі" ... Нараз урвала./2,67/ стулити рота: ... "як вона з доброї волі не стулить рота, то він її стулить його". /2,11/

Різні синоніми на слово плакати, передають силу експресії людських почувань: плакати, ридати, голосити, заводити: "Мама заводить на ціле обійстя, а він мовчить"./2,80/; ... "станеш вдовицею, тоді заводь, чи там голоси, а тепер ще смійся". /2,480/. Окремий зворот на означення плачу зі зневажливим відтінком у контексті: ... "як із очей тети біжать потоки". /2,77/.

Синоніміка смерти багата на слова та на форми: "померти, переставитись, замкнути очі, землю гризти, іти на суд Божий, здохнути". Звороти того роду: " зрозпуки втопитись, на гіляці повіситись, кинутись на шини" /3,423/ ... "аби мене Бог

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

святий кликав на суд" /2,147/; ... "а тепер ходить десь по світі та й блудить, що без світла переставився!" /2,237/; "Мені все одно: чи ти є, чи тебе нема, чи ти здох!" /2,106/; "Як ти очі замкнеш, Парасинка твоя злагодить?" /2,254/. Вислови зв'язані з дією смерті: "мордують /2,144/ вбив би, роздавив, розтолочив" /1,395/. Лежати на катафалку: "Свічки заглядають йому в лице" /2,200/.

Інші синоніми дієслівні, як чепіти-стояти, перепудитись, настрашитись - входять в обсяг діалектичних прикмет мови.

Діалектизми. Разом з багатством народно-розмовної лексики Ольга Кобилянська внесла діалектні слова і форми гучульсько-буковинського говору, і вони послужили, як компонент у системі засобів для мовної типізації персонажів.

Деякі з тих діалектизмів мають свою літературну традицію у творах Івана Франка ^I, а ще раніше у творах Юрія Федьковича.

До таких діалектизмів належить дієслово "фудулитись".

I Я.В.Закревська: Казки Івана Франка. Київ 1966 р.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

"Та не фудулися вже дуже, як вернеш напрулем!" /2,89/, - по-жартував Петро прощаючи Михайла.

У Юрія Федьковича: "Стара знов жона чесна, та ані раз не фудульна".¹

Гуцульське і покутське банувати, жалувати, тужити.
"Не бануй за хатою" /2,89/, - наказують Михайлові. В Юрія Федьковича:"най на мене не банус та най таки й у тугу не вдається".²

Давати позір на все, уважати:"давай позір на все!
- просив Михайло, простягаючи до нього руку".

До характеристичних для гуцульського говору слів належить іменник бадіко. У Юрія Федьковича - це старший брат, в Ольги Кобилянської - старший мужчина."Ідіть до дому, бадіко!" /2,107/, - каже жовнір до Івоніки. У селі його також кличуть бадіко. Скрізь уживане слово газда на означення господаря, у народно-розмовній мові в горах та на Покутті.

¹ Юрій Федькович, Вибрані твори, Видав. Мудожньої літератури, Київ 1949, стор. 204

² Там же, стор. 213

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

У новелі Природа мовна тканина виявляє діалектизми розмовного характеру, як наприклад, - вориння, поряд з тим іменник зірниця, з поетичною закраскою старовинності! І: вориння ... "нароблю собі вориння" /1,392/; "зірниця, ...миготить вечірня зірниця" /1,392/

Діалектні форми іменника дуже рідкі: зі спущенов голлов /замість зі спущеною головою/, або ...чого ти тут із сокиров? /1,392/

Знаний в буковинському діалекті прикметник файна.
"Файна з вас мама, що називаєте сина злодієм!" /2,79/

Прислівник відай, натурально звучить в мові Марії в значенні мабуть: ..."а то відай не смішне, як мама плаче", /2,71/, як і в Юрія Федьковича: "Відай нам не судилось в купі жити".²

Прислівник маркітно в устах Орядина звучить своєрідно, радше жартівливо, ніж поважно.

"- Хочу бути щасливою.
- Дуже мудрий намір! - ...і я маю такий намір, але мені чогось маркітно". /1, 229/

1 Б.Д. Грінченко, Словарь української мови, Київ 1908, Т.2, стор.154.

2 Юрій Федькович, Вибрані твори, Держ. Видав. Художньої літератури, Київ, 1949, стор. 285.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Подібно вражає також в авторській мові прислівник полохо. "Вона оглянулася полохо: чи се та сама сторона"/1,384/.

Знаний у гуцульському діалекті оклик - вайльо, ой, творить єдину мовну особливість жовніра -розповідача: "Вайльо, яка вже чорна!"/2,146/ Цей оклик рідкісний у мові Ольги Кобилянської часто зустрічається в прозі Юрія Федьковича.¹

Діалектизми найчастіше характеризують індивідуальну мову персонажів, вносячи мовний колорит гірських околиць України. Дуже рідко попадають в мову авторську та персонажів з вищих верств. Діалектизми, як колорит мови персонажів, впроваджувала Ольга Кобилянська свідомо. Не можна цього сказати про діалектизми в мові авторській та в мові інтелігенції в її творах.

Порівняння. Цікавим складником стилю Ольги Кобилянської є порівняння. Між ними зарисовуються дві групи порівнянь. Одні належать до щоденно-розмовної мови, другі до поетичної, фольклорної мови.

У першій групі порівнюються реальні предмети з оточення дієвих осіб за своєю зовнішньою подібністю, а в другій групі порівняння побудовані здебільша на внутрішніх прикметах

¹ Юрій Федькович, Вибрані твори, Київ 1949, стор.237

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

порівнюваних компонентів. Однак Ольга Кобилянська не завжди пристосовує їх у звичайному, запозиченому з мови і фольклору вигляді, частіше перетворює їх, трансформує на свій оригінальний лад.

Немало порівнянь фольклорного походження в Кобилянської мають свою літературну традицію у творах реалістів, особливо порівняння з компонентами звірят, комах, птахів, як наприклад в Івана Франка.¹ Загальновживане порівняння голодний, як вовк, як собака, хитра, як лисичка, - знайшли своє місце в порівняльній системі Ольги Кобилянської: "Ходила, як голодна собака", /2,152/; "На поминках у лісі їла, як той голодний вовк", /2,225/; "Однакова, добра, поблажлива, хитра, як та лисичка", /2,447/; "Вона була така працювита, мов бджола, запопадлива", /2,112/. У двох останніх прикладах спостерігається поширені порівняння. Знані з розмовної мови порівняння використовує письменниця, як матеріал і творить з нього нові, власні засоби художньої мови. Вносить емоційність і мальовничість, як про це свідчить такий приклад: "З глибини його душі виринула кудлата, мов у собаки, голова дівчини, й лакомі очі заблисли проти нього". /2,226/ Маємо розвинуте

1 Я.В. Закревська, Казки Івана Франка, Київ 1966, стор. 71-73

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

порівняння з двома подібностями, із зовнішнім виглядом волосся в дівчини і собаки, і внутрішню жадобу. У порівнянні голів дівчини й собаки відчувається тон ворожости, а навіть при- зирства. Це вже своєрідний засіб Ольги Кобилянської, перейня- тий емоційністю.

Іншим прикладом такої творчої трансформації порівнян- ня є короткий загальноживаний зворот стала, як тінь. Ольга Кобилянська перетворила його в рухомий образ: ... "а сьогодні встала, як тінь із постелі, та як тінь снується" /2,216/

Інколи досягає письменниця сильнішого ефекту, пере- ставивши порівнювані предмети. Порівняння з народно-розмовної мови - сильний, як дуб, знайшло в авторській переставці під- креслення сили: "Мов дуб було се тіло, а голова, мов залізо" /2,211/.

Трансформація порівняння - "Стала, як віск жовта", у кон- струкцію з формою самого орудного внесла відсвіження і си- лу: "Сама воском стала" /2,225/. Хоч і не фольклорне, але з ат- мосферою селянського побуту згідне, порівняння кілків у плоті до зубів: "Кілля виставало в нього мов бабині зуби" /2,180/

З фольклорних елементів створює письменниця мистецькі порівняння та поширює їх у цілі картини: "Ніч була прекрасна,

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗКОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

...жінки з головами позавиваними в білі рушники, пригадували сотки лелій, що струнко стріляли вгору" .../2,219/. Зовнішня подібність білих рушників і лелій підходить тематично до селянського побуту. Слово руху внесло динамічність у картину і чар. Цим наближується це порівняння до поетичних засобів порівняльної системи, народної поезії.

В поетичній народній творчості широко вживане порівняння хлопця з орлом, яструбом; дівчини з пташкою, з квіткою.

Користаючись з цього матеріалу, Ольга Кобилянська творить нові прийоми в своєму стилі: ... "красний та пишний, мов орел літає" /2,443/; ... "він дивиться гострим оком, мов яструб" /2,458/. У першому порівнянні внесений рух словом літає, в другому - внутрішня подібність.

Поетичне та урочисте порівняння в устах Маври поставлене у згоді з циганськими поняттями: "А такий був красний, та пишний, як сам місяць на небі" /2,431/. Місяць у циган уособлює вищу істоту, прихильнішу їм від Бога. Менше впадає в циганський тон Андронаті, коли він прирівнює Гриця до святого Георгія: "Виглядає, мов сам святий Георгій, як на коні їде" /2,483/.

Не менше поетичного чару у порівняннях з головною по-

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

статей дівчини: "Живе Тетяна в матері, мов цвітка в зільнику" /2,406/; ...мати держить мов цвітку за образами, шанує, пестить". /2,443/; ... "пурхнула міх них мов та птаха і зникла" ... /2,441/. У двох перших порівняннях догляд і пошана, в третьому динаміка введена означенням руху - пурхнула, передає також вдачу дівчини - легку, граціозну.

Буває, що друга частина порівняння має два складники, тематично далекі від себе: "Вона ж у нього добра, як кавалок хліба, хоч до рани приложи" /2,447/. Тут маємо два порівняння. Одне з народно-розмовної мови/"добрий хоч до рани прикладай"/ і вставне /"як кавалок хліба"/ знане в німецькій літературній традиції. Разом зіставлене - радше невдалий витвір.

Побіч фольклорного компоненту порівнянь Кобилянської проходить й інша система порівнянь, зв'язана тематично з урбаністикою та інтелектуальними ділянками життя. Порівнювальні компоненти здебільша абстрактні поняття, або персоніфіковані речі, чи явища.

Різні за формою синтаксичної конструкції, складаються то з двох речень зі сполучником мов, неначе, то утворені самим орудним без прийменника. Ці порівняння стали компонентом авторської мови і мови персонажів з інтелігентної верстви.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Для наглядного зіставлення подаємо нижче порівняння у двох основних групах: фольклорного характеру та літературного.

Перша група порвнянь:

"Сестри вилетіли проти мене, як мокрі птахи" /2,106/;
 "Він побілів, мов смерть" /2,212/, "Стоїть, якби смерть вступила в неї" /2,217/, "Домніка стала біла, як стіна" /2,118/,
 "Утерши слюзи, що мов мухи лізли їй в очі" /2,127/, "Зараз будуть нами гнати, як псами" /2,107/, ... "очима світить, як чорний кіт з-під печі" /2,397/, "Та ж можеш узяти собі пана з міста, їх там, як гартнів" /1,382/, ... "розволочила його за собою, як теля на мотузку" /2,159/, ... "почув себе в бурдею, мов мушка під листком, слабим та безпомічним" /2,96/, ... "мав ноги мов олень" /2,97/, ... "струнка, як мальва" /2,54/.

Друга група:

"Як був я ще в академії ... ходив гордий, як князь", /3,10/, "Все вокруг нас мов мрякою оповилося" /3,55/, ... "рожі ... мов мріють рожевістю" /3,4/, "Мов смутком проносилося городом, а заразом якоюсь меланхолійною тугою, болем." /3,60/
 "Те все - як біла мрія, Олесь!" /3,86/, "Поки що закопуюсь чим раз глибше в праці урядовій, і видаюся собі іноді, мов шахтар без світла" /3,88/, ... "а я став ... для цілого сусідства просвічуючою вежею" /3,97/, ... "обізвалась мати тоном, що

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

мов камінь упав між нашу оживлену розмову" /3,130/, ... "де кожне було для себе, мов з граніту вирізьблене" /3,160/, ... "вітер ... бив дощем, мов невидимою рукою, до вікон" /3,189/, "Вона блудним світлом перейшла твою дорогу" ... /3,257/, "Мов опарені, жажнулися обоє" /3,354/, "Шепіт здіймається невидимою хвилею довкола дрібної хатини" /2,214/, "І тут і там виринали голоси, мов стрункі, смутні квіти" /2,197/.

Побіч порівнянь, що творять довгі, синтаксичні конструкції, важливе місце займають короткі словосполучення.

У стилістичному аспекті привертають увагу невідмінні частини мови. Ці елементи народно-розмовної мови надають оригінальний відтінок вислову, у контекстах вносять різні означення - часу, способу, місця, емоції. В різних сполученнях мають сильний експресивний характер. Розсипані в усіх творах О.Кобилянської, приносять живість вислову і легкість.

Сполучення часток - от-от передає час: "От-от уже північ, ...от-от зазоріє. І - коби вже зазоріло" ... /3,525/; Іваника Дубинка жде на свою дочку і не може діждатись. Її дозидання прибирає на силі, їй причувають прощ дівчини: От-от чує вона шелест. От-от знов якийсь шелест /2,525/.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Літературне сполучення ось-ось знайшло собі синонім у туй-туй ... а старий туй-туй, що душі за ним із жалю не згубить /1,77/ Летить, здоганяє Настка, і туй-туй паде./2, 522/.

На означення місця зустрічасмо: то тут - то там ... десь-не-десь повторяється півголосом .../2,473/

Словосполучення Ов-ва, дуже характеристичне для Тетяни. Воно унагляднює її індивідуальну мову і прикмети характеру, гордість, певність себе:

"Ти красна, як бояриня, і тебе я люблю!"

- Ов-ва - обзивається вона. /2,439/

Словосполучення гай-гай - протяжне, довге, особливо властиве мові Маври. В ньому й недовір'я, й осторога, й жаль.

"І було би йому добре, і було би мамі добре. А так що? Гай-гай ! - пожалілась знов Гай - гай!" /2,469/

"Гай-гай!" звучить в душі Тетяни, як остерігаючий голос Маври.

Заспокійливе цить вносить немов втихомирення та потіху: "Цить вже Мавро, цить - потішає Тетяна" /2,469/; " Не бійся, цить ... Чи я тебе покидаю?" .../2,481/

Іншої закраски є вигук мой, він висловлює злість,

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

готовість битися:

"Мой, мой, мой! не чіпайте ви мене, люди добрі!" та й увалив собі кулаком по коліні ... По тих словах я мав вже досить". /2,148/

Часто зустрічається у народно-розмовному стилі скорочене слово дивитись, в імперативній формі зі сполучником а: Адіть /замість - а дивіть/, Ади /замість - а диви/. Вони побіч інших, згаданих уже слів, вносять кольорит мовної атмосфери персонажів.

"Адіть за ваш хліб-сіль який гонор віддав" /2,409/ каже прибрана мати Гриця до свого чоловіка. Здивування і звернення уваги приносить цей зворот у контексті: "Але, адіть, адіть, що се Марія робить?" /2,216/; "Адіть, скільки очей дістав "сусідний" ліс!" /2,223/.

У народно-розмовній мові звертає увагу - ба. У Грінченковому словнику української мови ¹ подано: Ба меж какь сокращ. ба. Ба який! Морд. Онъ ба де він хоче, а тут його шукають!²

¹ Грінченко, Словарь української мови, Київ 1907, т. I, стор. 12.
² Там же.

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

У мові Ольги Кобилянської воно має два значення.

Перше, це - бач: "Ба не всюди прийдеш". /2,440/. Друге значення - то. Онуфрій розказує про Михайла, про його настрій нервовий перед побором до війська:

"Неустанно шукає собі роботи. Ба сес візьме в руки, ба тес. Ба йде в поле, ба вештається коло товарини, коло бджіл". /2,60/

Юрій Федькович також уживає цього слова у значенні - то: "...але робота все таки є: ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге".

Скріплююче значення мають частки - ая, аякже: "Ая, ая, абись знала!" /2,160/

Прослідження фольклорного і народно-розмовного елементу дає підставу твердити, що обидва ці елементи займають помітне місце в мовистилі Ольги Кобилянської своєю різноманітністю і багатством. Ця стихія народної творчості і розмовної мови виявляється у використанні пісень, приказок, замовляння, багатой фразеології разом з діалектними особливостями.

По лінії кількості та якості найбільше їх у творах тематично зв'язаних з життям селянської верстви /В неділю

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

рано зілля копала, Земля, Природа, Некультурна, і також у перших повістях Людина, Царівна помімо того що вони є з життя інтелігенції.

У пізніших повістях, як Через кладну, Ніоба, За ситуаціями та в інших творах, фольклорні елементи в незамітній кількості.

У перших повістях Людина і Царівна, народні елементи входять і в мову авторську, і в мову персонажів, не тільки тих, що репрезентують селян, але й тих з інтелігенції, як Олена і Маргарета з Людини, тітка Павлинка, вуйко, Масвський з повісті Царівна. Елементи народно-розмовної мови виявляються значним компонентом мови персонажів з народу, як Тетяна, Гриць з повісті В неділю рано зілля копала, Марія, Івоніка, Докія Анна, Рахіра, обидва брати з повісті Земля, гуцул і гуцулка з новелі Природа, Параска з новелі Некультурна, та в мові інших епізодичних постатей з цих творів.

Деякі фольклорні та розмовні елементи в мовистилі О. Кобилянської введені в запозиченому вигляді з народного джерела, головно приказки, прислів'я, замовляння. Вони впливають в сюжетну тканину творів, наслідують характери та ситуації. Це стосується також діалектизмів та певної кількості фразеологізмів. В другому випадку ці елементи, зокрема пісен-

ФОЛЬКЛОРНІ І НАРОДНО-РОЗНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

ні, трансформуються в нові сполучення, в нові зображення. Пісня стала музичним мотивом, як у повісті В неділю рано зілля копала. Ритміка і мелодійність голосінь уложились в оригінальне зображення похорону /Земля/. Малі порівняння перетворились у розгорнені картини, багаті кольоритністю і динамікою.

Коли взяти до уваги цілу літературну творчість Ольги Кобилянської, то зазначується, що народна стихія проявляється саме в найкращих повістях.

РОЗДІЛ IV

Л Е К С И К А

Основою лексики мови Ольги Кобилянської, як й кожного художника слова, є літературна мова, з її величезними лексичними засобами. Однак лексичний добір стоїть у найтіснішій сполучі з ідейними настановами письменниці, з її світосприйманням, з мріями та вимогами. Духова структура Ольги Кобилянської рішала про добір лексичного складу її художнього слова.

Ольга Кобилянська - це письменниця філософського думання з концепцією нової людини, змагає до вияву духового життя в його інтелектуальних та емоційних проявах, навіть з комплексом підсвідомих нашарувань, без огляду на суспільну приналежність одиниці - персонажа, а в слід за тим іде й добір лексичного багатства.

Другим важливим чинником є ліричний талант письменниці, неоднократно підкреслюваний критикою.¹

Вроджене замилювання до всього гарного, висока естетична культура в різних напрямках мистецького вияву, не осталась без позитивного та великого впливу на добір художнього

¹ Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ, 1963, стор. 308

Л Е К С И К А

слова, зокрема в зорових і звукових зображеннях.

Модерний підхід у літературі, нові способи зображування і спонукували до різних інвенцій і новотворів.

Розкриваючи внутрішнє життя людини письменниця концентрувала свою увагу на зорових зображеннях, звукових та зображеннях духового світу.

Окремий характер лексичного складу мови виявляється у системі лексичних синонімів з обсягу іменника, дієслова та прикметника.

І Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ, 1963, Т.У, стор. 319, 334, 343.

Л Е К С И К А

а/ Лексика зорового зображення.

Зорові зображення, яскравістю кольорів і гостротою малюнку, помітно привертають до себе увагу в творчості таких письменників і поетів, які самі були малярами, як в Т.Шевченка, або мали малярський хист, як наприклад Михайло Коцюбинський, Ольга Кобилянська.

... "я любила пристрасно рисувати",¹ пише про себе Кобилянська в Автобіографії з 1927 року. Люди, природа, зображення подій у нескладних рисунках на папері, викликали радість в молодій дівчині Ольги до 14 - 15 року її життя. Минали літа. Малярський хист, будучий письменниці, не кермований вказівками мистця, вчителя, не підтриманий навчанням - не розвивався. Не вдовольняв він більше естетичні почуття талановитої дівчинки з незвичайною уявою, яка й повела її в інший напрям, - у світ її власних думок, мрій, неясних, а буйних фантазій.

Мистецтво рисунку та кольорів стало тоді радше предметом спостережень. На щастя, навіть у найближчій родині могла слідувати Ольга Кобилянська за малярськими успіхами брата Степана, що крім наук у військових школах, займався малярством

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор.220.

Л Е К С И К А

і став з роками "непоганим маляром", за словами письменниці¹. Чи ще хто інший в родині малював, або особливо цікавився мистецтвом - невідомо. Але вже мистецька діяльність хочби й одного члена родини, оглядання картин, дискусії про них - все це вносило малярський чинник у культурну атмосферу родинного дому письменниці.

Не мале значення, для глибшого зацікавлення малярством в Ольги Кобилянської, мало близьке знайомство, а далі й велика приязнь родини Кобилянських з родиною старости Кохановського в Довгополі. Його дочка, Густа, талановита і була у світі людина, була професійною маляркою і належала до круга найближчих приятелів письменниці. О.Кобилянська високо цінила талант і поетичне відчуття краси своєї приятельки і широко раділа тим, що Густа Кохановська погодилась ілюструвати новелю Битва. Про це й повідомляла листом свого приятеля, Осипа Маковея:

Густа має прекрасні нариси з тої околиці,
з фабрики і т.п., а що сама є поет і любить
природу, так се вийде прекрасно. ²

У кореспонденції Ольги Кобилянської часто зустрі-

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ, 1963, Т. V, стор. 220.

² Там же, стор. 390

Л Е К С И К А

чаються згадки про цю малярку - приятельку, як також й про інших мистців - малярів, з якими лучили авторку Царівни, певні дружні відносини. До них належав маляр Івасюк, з високою мистецькою освітою. Він "укінчив академію sztuk", писала про нього письменниця до Осипа Маковея, пропонуючи його на доповідача в Історичному товаристві, замість себе. Він бажав намалювати її портрет та асистував при фотографуванні про що й згадує письменниця у листі до Василя Стефаника:

"Се Івасюк /маляр/ уложив мені таку позицію бо хотів мене раз малювати". І

Крім цього з громадської, культурно-освітньої праці, знала Кобилянська професора рисунків, Павловського,² письменника С.Пігуляка, художника Ю.Пігуляка з родиною, якого письменниця була вдружних стосунках.³ С. Пігуляк захоплений Царівною та Меланхолійним вальсом, назвав О. Кобилянську царівною.⁴

Ці всі малярські знайомства, дружба з мистцями, не остали без впливу на творчість Ольги Кобилянської. Зображаючи

1 Ольга Кобилянська, Твори, в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор.396

2 Там же, стор.377.

3.Там же, стор.666

4 Там же, стор.377

Л Е К С И К А

життя інтелігенції, авторка впровадила постаті малярів - мистців, професорів мистецтва /Мелянхолійний вальс, За ситуаціями /, впровадила вистави картин, розмови, дискусії, створила за її власним означенням, "артистичну атмосферу".

Не пропав марно й малярський талант О.Кобилянської, а став проявлятися в інший спосіб. У пам'яті письменниці вимальовуються картини, сильні зариси, яскраві фарби. Вона гостро спостерігає оточення, занотовує й найменші деталі. Інколи по довгих тижнях, а то й місяцях, виривають перед її очима живі картини, та спонукують авторку реалізувати їх у мистецькому слові. Один такий випадок занотований у її кореспонденції до Осипа Маковея:

"Від тижня, майже 5 місяців пізніше, стоїть мені те дитинча знов перед душею... І бачу його в дрантивій одежині, його голівку малу, оповиту в хустину неозначеної барви, ...лично смагляве, нерегулярних рисів, і великі, блискучі щасливі очі! - розкішно щасливі!"¹

З цієї картини, задержаної в пам'яті, постав нарис Покора. Таким самим способом створена була й славна новела Битва, що її "можна вважати одним з найвизначніших зразків цього жанру в усій світовій літературі,² письменниця згадує, що

¹ Ольга Кобилянська, Твори, в п'ятьох томах, Київ 1963, Т.У, стор. 305.

² Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ, 1963 стор.304

Л Е К С И К А

"бачила власними очима" і довший час виношувала її у своїй душі:

"Довший час носила я ту картину живої природи в душі, доки не настала хвиля, де я кинула її на папір,"...¹

Як глибоко розуміла Ольга Кобилянська зорові зображення в художніх творах свідчать про те її критичні замітки до повісті Осипа Маковея Залісся. Її увага зупиняється, між іншим, на зорових картинах у Заліссі, й вони викликають її невдоволення. "Змалюйте - " заохочує свого друга, "барвно", як маляр малює:

Акт, де горить церков, - "змалюйте", беріть пензель в руки і змалюйте барвно; не бійтеся, що вийде щось понатуральне, штука не зрікається фантазії, а саме тут може вийти прекрасний образ. ²

У творах Василя Стефаника бачила письменниця "малюнки". Його зорові зображення, в чорно - білому, imponували їй. Захоплена їхньою красою, так писала до автора:

Стискаю міцно Вашу руку, тоту, котра так сильно малює двома фарбами. Чорною і тою, що її лелія носить, - і котрою "Вечірня година" переповнена, - біла. Здається, вона ніжна, як у жінки, - а то саме залізо: ³

-
- 1 Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор.222.
 2 Там же, стор. 158.
 3 Там же, стор. 445

Л Е К С И К А

Ольга Кобилянська й сама любила малювати чорно-білими красками. На перших сторінках повісти Людина зорові зображення доволі скупі і витримані в двох кольорах - темному і ясному: чорна хустка, біле лице; темнісінька ніч, ясний вечір. На дальших сторінках повісти ці два основні кольори, чорний і білий, поповнюються барвами осені: "Осіньне червоно-жовте березове листя дрижало безнастанно на лагіднім вітрі і набуло при західнім сонці рішуче кривавої краски"./I,99/ Червоною краскою зображене й небо: "Сонце сховалось вже за темний ліс, і остро виразно вирізались його лінії на огняно-червонім небі"./I,103/

У наступній, хронологічно, повісті, Царівна, авторка перейшла до багатобарвної скалі кольорів і відтінків. У цій повісті зустрічається такі зорові зображення: понсова, темно-понсова, жовта рожа, зелено-золотиста ящірка, зелений коник, сніжнобілий профіль, білесенький пластовець, синяві гори, червоно-золотисте небо, рудаво-золотисте волосся, синя-восірі очі, синій камінець, зеленяві очі, золоті струни, срібні пасма. Багатство кольорів ще збільшується в нарисі Рожі, що написані в рік після повісти Царівна. Тут червона краска багатіє на зорові зображення таких кольорів: темночервона, пурпурова, рожева, блідорожева. Барва жовта поширюється на нове поняття - матово-жовту, а золота на брунатно-золоту.

Л Е К С И К А

Зіставлення лексем на означення кольорів вказує яким багатством барви користувалась Ольга Кобилянська. Інколи, не знайшовши безпосереднього означення, письменниця вдається до складених прикметників кольору і до опису, як запримічується в групі лексем білої краски: "білий, білісінний, білявий, блідавий, сніжнобілий, лілієвобілий, прозоробілий", та описово - "білий, як барва слоневої кости". Іменникові лексеми на означення білої краски - це "білість, блідість, біливо". Дещо більше дієслівних форм з поняттям білого кольору: "біліти, побіліти, побілілий, бліднути, побліднути, блідавий".

Лексеми білої краски в реченнях: "Її біде, змарніле лице відбивало сильно від чорної хустки". /1,87/ "виринула перед її душею стаття дівчини з сніжнобілим обличчям.../1,70/ "Величезні біляві маси мряк димляться з глибоких ярів угору". /1,125/ "гаряче полум'я, що розіллялось по її лілієвобілим лиці, не хотіло ніяк уступити". /3,65/ "Барва лица - слонової кости". /3,301/ "Всюди, де не глянеш у лісі, на верхах його -прозора білість." /3,86/

Значно більше багатство виявляє означення червоного кольору. Лексеми цієї барви зустрічаються здебільша в перших повістях, як складовий елемент портрету людини і пейзажу неба.

Л Е К С И К А

Інтензивність цієї барви, в Кобилянської, визначають такі лексеми: "червоний, пурпуровий, темнопонсовий, темночервоний, рожевий, теннорожевий, огняночервоний, огненний, кривавий, червоність, пурпура."

"...сонце горіло червоним сяйвом"/I,116/ "хвилі освічені червонозолотим блиском", /I,116/ "небо запалало рожевим блиском"/I,111/ " на огняночервоному небі", /I,103/ "Темночервона, окружена дистками, що недбало звисали, горіла пурпурою"./I,465/ "...крайні листки її були напоєні теннорожевою краскою". /I,465/ "огненний кружок місяця" /I,188/.

На означення понять "червоніти - почервоніти" зустрічається в Ольги Кобилянської дієслова, що своїм змістом асоціюються з краскою крові і вогню. Це стосується особливо лица людини, на якому вимальовується червона краска, чи то замішання, чи то радості, чи то сорому. Метафоричні звороти, типу "лице спалахнуло кров'ю", "щоки горіли сильним рум'янцем", поширені й у щоденній мові й в поезії.¹ Не рідко зустрічаються вони й в мові Кобилянської: "на лиці загоріли дві

¹ А.П.Критенко: Семантична структура назв кольорів в українській мові. Славістичний збірник, Вид. Академії Наук УРСР, Київ 1963, стор. 97-112

Л Е К С И К А

червоні краски замішання", /3,60/ "гаряча кров зацвіла на лиці", /3,240/ "гаряча полумінь обіллала мене" /1,132/.

Крім білої краски і червоної, ширше застосування в мові письменниці знаходить краска чорна з різними відтінками: "чорний, чорнявий, чорніти, темний, притемнений, потемніти, затемнювати, темінь, темрява". "На заході, саме над "чорним яром" ... палало небо червонявим золотом". /1,160/ "Той старший крутиться коло чорнявої панни", /1,110/ "Чорні брови мають силу". /2,457/ "Чорна жура йшла крок у крок". /2,109/, ... "обсч почорніли, як та земля" /2,222/

Всі три згадані кольори, білий, чорний і червоний, - це улюблені краски Ольги Кобилянської. Лексеми цієї групи зорових зображень творять яскраві контрасти в замілюванні портрету й пейзажу: "біляве обличчя - чорні брови, червоні маки у волоссі, біла стежка - темний ліс", і под.

Лексеми різних кольорів з багатими відтінками, нагромаджені в особливо значній кількості на сторінках повісти Царівна і в нарисі Рожі:

"Зелений, зеленявий, зелено-золотистий, яснозелений, льодово-зелений, зелень, зеленіти, позеленіти": "Зелені очі" /1,124/, "зеленяві "морські" очі" /1,137/, "зелено-золотиста

Л Е К С И К А

ящірка" /1,238/, " з яснозеленими листками" /1,466/,
в льодово-зеленім блиску" /2,79/, "очі позеленіли" /2,148/.

"Синій, синяво-срібне, синяво-сіре, синьо-прозорий, блакить, сірий, сірина, сивий, голубий, темносиній, чистосиній: "синявосрібне світло місяця" /1,115/, "синяво-сірі очі" /1,124/, "синявопрозорі мряки" /1,462/, "синявосріблиста мряка" /2,70/, "сірі маси мряк" /2,185/, "сиві маси мряк" /2,186/, "темносині гори" /1,180/, "чистосиній небосхил" /3,231/, "у мрячну синяву сповите верхів'я" /1,73/, "небо відбилося в морі чистою блакиттю" /2,547/.

"Жовтий, пожовклий, матовожовтий": "жовта писанка" /1,110/, "жовті рожі" /1,228/, "матовожовті рожі" /1,465/.

Рідше стрічаються лексеми з означенням золотої і срібної барви: золотий, золотавий, зористий, срібний: "золотавий край" /1,138/, "золоті часи" /1,97/, "зори́ста ніч" /1,148/, "срібним листям" /1,99/, "срібна хвилина" /3,228/.

Крім лексем кольору, серед зорових зображень, знаходяться слова, що вказують на форму, вигляд, величину. До цієї групи зачисляються такі лексеми: "гранчастий, зубчастий, великанський, велитенський, широкий, оксамитний, закурений, смагливий, покривлений, мозолостий, грубошийний, розпатланий,

Л Е К С И К А

заліснений":

"на гранчастім верху зеленої гори стоїть ...дуб"
/I,I40/ "де "зубчаста" Лиса" злучилася з білявою скалою"/ I,
I60/, "дві грубошиї рожі з яснозеленими листками" /I,466/,
"покривлені, мозолисті пальці" /2,91/.

Інколи Ольга Кобилянська нагромаджує так багато зорових лексем і так ними майстерно орудує, що дає кольоровий малюнок прямо образотворчого мистецтва, як це спостерігається у нарисі Рожі:

"У склянці, тонко різаній, прозорій, наповненій аж по сам край свіжою водою, стояли вони ...
Темночервона, окружена листками, що недбало звисали, горіла пурпурю. ...
Зараз коло неї, мов під охороною маленьких, трохи потвердих, темнозелених листків, тулилася блідоружева рожа, що тільки наполовину розцвілася!" /I,465/

На цю блідорожеву рожу письменниця накладає ще й більше фарби унагляднює її:

"Крайні листки її були напоєні темнорожевою краскою, але середущі тільки якби почервонілися від рожевого подиху". /I,465/

Барвну картину рож пластично підкреслює тло:

"Стіл, що на нім склянка стоїть, із білого наркуру.
Тло - брунатно-золоте." /I,466/

Врешті на цю білу плиту стола падають платочки темночервоної рожі. Контраст красок викликає таке гостре зорове зображення,

Л Е К С И К А

що немов спостерігаються очима ті платочки на білій поверхні стола:

"Майже чутно впали листки темночервоної рожі на білу плиту мармурову. Спершу один листок, потім три, чотири, далі ще більше, нарешті майже всі". /1,466/

Картина рож - це зразок багатобарвних кольорів у зорових зображеннях.

У дальшій творчості, Ольга Кобилянська проводить селекцію красок, добирає лексеми якоїсь одної краски, підхожої найбільше до змісту, сюжету, персонажа, ідеї твору.

Знальовуючи тяжке, жовнірське життя в повісті Земля, письменниця добирає в одному фрагменті виключно лексеми чорної краски, що так тісно сполучується зі смертю, з похороном, і пригнобленим настроєм розповідача:

"... на чорнім великім возі везли Його. Його труна була на чорно помальована, на труні стояло чако та все холіталосся. Труна була така чорна, така чорна, кажу тобі, що я відколи живу не видів такої чорної. Гірше вугля ... Вайльо, яка чорна!" /2,146/

Подібно зображений інтер'єр хатинки циганки Маври, з повісті З неділю рано зілля копала, лексемою на означення чорної барви. Слово "чорний" повторюється по кілька разів,

Л Е К С И К А

Його підкріплюють й інші лексеми, як "почорнілий", "закурений", "темінь":

"присунула широку лавку, з почорнілого дерева до печі, ...Чорний кіт на самім краю печі так і простягався ... стереже рухи своєї чорної пані. ...спить чорний ворон Маврин. Всі інші предмети в тій закуреній хаті тонуть в теміні ... огонь горить ... /2,414/

Чорна тонація картини надзвичайно реально змальована. Її темінь, розсвітлена здогадливою краскою вогню з печі, підкреслюється ще більше. Чорна тонація нутра хати сполучується з сумними думками і почуттями Маври, та зі стихійною силою бурі, що шаліє довкруги малої хатинки над пропастью.

У чорно-білій тонації написаний нарис Під голим небом. Кобилянська називає його прямо "малюнок":

І так я написала кільканадцять нарисів, з котрих утримую за найліпший нарис, чи, властиво, малюнок: Під голим небом". Я писала його чорно-білими красками і з наклоном до містицизму". І

У цьому "малюнку" чорно-білі краски, - це не тільки контраст у пейзажі. В них захована глибока символіка персонажів нарису та їхнього життя. Чорний хрест кавок на тлі сі-

І Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор. 216

Л Е К С И К А

рини неба, понад білою рівниною - це символічне попередження того, що станеться, що невідклично станеться:

"Неначе з неба висипалась, так скувалася нечувана маса чорних навок довгими рядами по білих межах... По годині розділились на три табори, знялись один по другім журливо вгору і поплили чорним хрестом поважно в далечінь". /I,547/

Не тільки епізоди, нариси, але навіть великі повісті творила Ольга Кобилянська в одній тонації, добираючи лексеми зорового зображення одного кольору. У білій тонації написана повість Через кладку. Лексема білого кольору домінує в портреті героїні, сполучується з предметами щоденного оточення, і з абстрактними поняттями: "біле, лілієвобіле лице, біла сукня Мані, білий капелюх Нестора, білі вікна, двері, занавіси, штахета від городу; білі рожі, лілеї, шарітки, нарциси; білий вечір, навіть й біла мрія, біла минувшина, білі події". Лексема білої краски вносить тонацію твору, а рівночасно сповняє роль символічного підтексту, що говорить про чисту, шляхетну душу героїні повісти і, про чисту, вірну любов.

Подібно до білої краски еволюціює лексема сірої барви. Від першого сполучення з конкретним іменником-очі, в повісті Царівна, ця краска перейшла в символічне значення чогось непевного, таємного, незбагненого в повісті В неділю ра-

Л Е К С И К А

но зілля копала, а ще більше в повісті Земля, де вона творить тонацію твору.

По цій лінії еволюціонувала також лексема червоної краски. Символічного поглиблення набрала вона в повісті В неділю рано зілля копала. Червоні маки сполучують конкретні зображення квіток, що в них прибиралась Тетяна, і рівночасно є символами л-бови, жаги, трагедії, про що говориться в під-розділі цієї праці "Функція і характер прикметника".

Проаналізований матеріал виявляє, що найбільш улюбленими красками Ольги Кобилянської є краска біла, чорна і червона.

Письменниця поширила діапазон лексики зорового зображення впровадивши в цій сфері новотвори, як лілісвобілий, огняно-червоний, синявосірий, синявосрібlistий, темрявий, сірина.

Зазначається певна еволюція у стосуванні лексем зорових зображень. Вона йде від двох кольорів, чорно-білого, - до буйного багатства різних кольорів і відтінків, а потім до сегрегації одної-двох красок.

Проявляється авторська інвенція у згущенні фарб одної краски, що створило тонацію творів і символіку художнього слова.

Л Е К С И К А

б/ Лексика звукового зображення.

До звукових зображень у своїх творах ставилась Ольга Кобилянська надзвичайно уважно. Сама письменниця пристрасно любила музику, і ціле своє життя жалувала, що не навчилась грати. У листі до Савина Абриковського з 25 листопада 1899 р. писала:

Се одна річ в житті, от тота музика, за котрою буду жалувати, доки життя мого, - що мене не давали вчити родичі ... з мене мабуть, пошмо всього музик мав вийти, а вийшов літерат.¹

З цього самого листа довідуємось, що в письменниці був знаменитий слух, і що сама вона грала зі слуху. Не рідко в листах висказує своє захоплення, чи то концертом, чи то принагідною музикою піяністів, скрипаків. "Я шаліла внутрішньо від музики",² признається Ольга Кобилянська, слухаючи концерту циган-музиків, що грали під проводом "чудового" капельмайстра Хрістофа. Ця музика зробила на письменницю таке враження, що під її впливом вона почала писати повість Царівну.³

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.V, стор. 433

² Там же, стор. 236.

³ Там же, стор. 236

Л Е К С И К А

У листі до Ф. Ржегоржа з 17 січня 1898 р. пише про свою велику пристрасну любов до музики: "музику люблю пристрасно і вона має на мене дуже сильний, найкше потрясаючий вплив".¹ В листах до В. Стефаніка і О. Маковея не раз згадує про свою цитру та обіцяє заграти їм "циганську пісню".²

Письменниця любила також звуки природи, музику природи і часто прислухалася до шумів, шелестів, і всяких голосів птиць, комах та інших сотворінь. Бувало, що різні відвідувачі нудили її своїми розмовами, тоді почувалась краще з вітром і дощем, прислухаючись до їхніх звуків:

я боялася, що хто прийде до нас і я буду мусила бавити гостей. Мене так все нудить, нудить. Там у городі чоловік бодай боровся з вітром і з дощем і прислухавсь шумові вітер. Часом галуззя так тріщало.³

Замилування письменниці до музики не осталося без впливу на її літературну творчість. Світ музики та звуків хотіла вона перенести на сторінки повістей і нарисів, новель. Свідомо і наполегливо працювала над звучністю слова. У листі до Оси-

¹ Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор.316.

² Там же, стор.461, 473, 498, 514.

³ Там же, стор. 314

Л Е К С И К А

па Маковея з I серпня 1897 р. пише: "Я брала кожне речення на слух, щоб виходило музикально..."¹ В замітках до повісті Осипа Маковея "Залісся" радить письменникові "бути музиком" і "малювати":

Описуючи оркан, будьте музиком. Акт, де горить церков, - те "змалюйте", беріть пензель в руки і змалюйте барвно; ...Я собі гадаю, що було би добре если би ви представили і утихнення оркану - тим і закінчили прелюдію до повісті. ... Знаєте - в складанні речень ... прячеться також якогось роду музика.²

Наявність слів звуковідтворення, звуконаслідування, "озвучила" мовостиль Ольги Кобилянської.³ Це спонукало Лесю Українку захоплюватись, зокрема пейзажами, і дало їй основу назвати Битву і В неділю рано зілля копала - симфонічним жанром у літературі.⁴

Серед літературного доробку Ольги Кобилянської знаходиться мало творів з незначним музичним елементом. Різниця

1 Ольга Кобилянська, Твори, Т.У, Київ 1963, стор.299.

2 Там же, стор. 158.

3 С.Нагірна: Музика в творах Ольги Кобилянської, "Народна воля", Скрантон, Па.1963, Ч.49, стор.8

4.Леся Українка, "Малорусские писатели на Буковине", Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор.80

Л Е К С И К А

звукових зображень проходить радше по лінії тематичній, сюжетній. Іншими лексемами музичного зображення орудує письменниця в творах з життя інтелігентної верстви, а іншими в зображуванні селянського життя. Наростання музичного елементу запримічується в групі "музичних" персонажів, до яких належить Наталка Веркович з Царівни, любителька музики, Маня і Нестор з повісті Через кладку, героїня нарису Імпromptу фантазі, з музичним світосприйманням, Софія Дорошенко з Меланхолійного вальса, та Аглая-Феліцітас з повісті За ситуаціями. Спершу персонаж схоплює звуки в зовнішньому світі, далі з музикою йде асоціація важливих переживань у житті Імпromptу фантазі, а потім насичення музичним елементом так збільшується, що персонаж стає уособленням музики-звуків. /Меланхолійний вальс, За ситуаціями/.

У цих творах знаходиться певна частина лексики, що хоч не передає звуків, зате творить "музичну" атмосферу, вказуючи на зацікавлення музикою, на культурне життя здебільша інтелігентного середовища. До цієї групи лексем зачисляється назви інструментів: "фортепіан, роял, скрипка, трембіта, арфа, сопілка, цимбали".

Персонажі дорожать своїми інструментами. Софія Дорошенко вибирає якнайкраще місце для свого фортепіану, бо це

Л Е К С И К А

її "улюблений інструмент" /1,518/ "Найкраще, що було в неї, то був фортепіан" /1,158/ "Аглая-Феліцітас вправляє на роялі шалено, горячково" /3,383/ Орядин "Грав на скрипці якусь чудову, угорську фантазію" /1,163/. Окремі лексеми застосувала письменниця на означення голосу інструментів: "Плакали скрипки, дзвеніли цимбали, дрижали сопілки,..." /2,384/ Скрипка Андронаті - "Зойком кидалася ... сумом розливалася, ... металася, вшивалася, викликувала тугу зі смутком і розливалася горем" /2,384/. "Недобре віщував шум трембіти поранком" /2,388/, "сонний бренькіт арфи" /1,138/.

Слова на означення частин інструментів: "клявіатура, клявіші, резонатор, струна, смик". Орядин заприїтивши смутком на лиці Наталки Веркович "потягнув різко смиком пострунах" /1,163/. Софія Дорошенко "отворила інструмент, щоби резонатор відітхнув уповні в "артистичній атмосфері" /1,518/ "Кожний його удар по клявішах..." виводили з рівноваги малу дівчинку, героїню Імпromptу фантазі /1,429/ Аглая-Феліцітас любовно гладить клявіші, або залишає руки на клявіатурі: "Її руки лежали ще, цов відпочиваючи, на клявіатурі", /3,348/

З музичними виявами сполучуються слова на означення школи та музичної діяльності: "консерваторія, концерт, музика." Про консерваторію мріють такі персонажі, як Софія Доро-

Л Е К С И К А

шенко, Аглая-Феліцітас. Вони й готовляться до цієї високої музичної школи: Софія Дорошенко "лагодиться до консерваторії ..." /1,515/, "Тобі подобається музика?" /1,429/ запитує дівчинку принагідний стройник фортепіану, побачивши на її лиці сльози під впливом Імпromptу фантазі. Лексема "музика" приходить ще в іншому значенні, а саме, замість "музикант". Музикант - це професійне означення, а "музика" - це хтось, що прекрасно натхненно може грати. Не музикантом, а музикою назвали товаришки Софію Дорошенко: "- Ти любила, музико? /1,526/, питає Марта свою приятельку. Андронаті, скрипак, не просто музикант, але "музика": "Андронаті - музика просить" /2,382/ Від інструментів походять назви: "піаніст, піаністка, скрипак, цимбаліст". Професор Чорнай довідується про смерть "Аглаї-Феліцітас, Славної піаністки" .../3,419/ " товариш - цимбаліст" допомагає батькові Маври, Андронаті, винести її з табору в ліс.

Зображуючи музичну дію персонажів письменниця називає імена композиторів та їх твори: "Шопен, Шуман, Бетовен, Бах, Ліст, Фільд, Гельмер, Рубінштайн". У Федоренків всі грали:

"В хаті всі грали ... зачувалися з одчинених вікон соната Бетовена, штука Ліста, вправи Фільда, Гельмера, баркароли Баха," /3,297/

Співали "дует Рубінштайна "Зулейка" /3,292/.

Л Е К С И К А

З музичною творчістю сполучуються лексеми: "композиція, скомпонувати, етюд, соната, прелюдія, ноти, тон, акорд, гамма, дуєт, гармонія". - "Чия композиція?" /I,525/ питає Марта Софію вислухавши її Меланхолійний вальс. Вона ще "хотіла спитати на якому мотиві скомпонувала його", /I,525/ Софія Дорошенко любить грати своїм приятелькам, тільки одного композитора в один вечір: "Грала етюд Шопена ор.21 чи 24" /I,519/ Особливо любила свій Меланхолійний вальс:

"Весела гармонія згубилася:... відтак урвала саме посередині гамми, що летіла в вищі звуки..." /I,524/

Музика Меланхолійного вальса робила велике враження на товаришок Софії. Персонажі переймаються музикою, і Ольга Кобилянська уживає низку синонімів - новотворів на зображення поняття стосунків: музика - людина. Наталка Веркович любить музикою, уповає нею: "...я любуюся і грю других. П'ю - упоюся нею, мов любошами живої істоти". /I,163/ Маня і Нестор з повісти Через кладку, мерзнуть від музики: "Нестор і я, ми мерзнемо від гарної музики". /3,223/, Для Аглаї - Феліцітас - музика, це "небесне пекло в грудях" /3,336/ Музика пориває: "Музика піввала тепер і молоду дівчину у свої обійми". /I,90/, коли Олена переживає в душкан своє останнє побачення з Лієвичем у старій Маргарети.

Л Е К С И К А

Ще більшу інвенцію виявила письменниця на зображення дії - грати. Основну лексему "грати" поширила різними синонімічними новотворами, які передають нюанси цієї чинності. Добір лексем свідчить про еволюцію мови письменниці. У перших повістях, Людина, Царівна, приходять тільки основна лексема "грати - відограти". В пізніших творах грати - це музичити; починати грати - "глядіти, шукати між звуками". Сильно грати - пересипувати звуки, кидати їх, термосити ними", модифікувати їх, бавитися ними, збирати їх, зливати їх, погано грати - гримати по фортепіані. "Аглая-Феліцітас щось шукала між звуками, а відтак впавши в молле, почала з тим змінятися". /З,335/ "пересипувала струменями звуків.Збирала їх з правої на ліву" і навпаки, /З,335/ "вплітала мелодію". Аглая-Феліцітас так перенята музикою, що граючи, плаче. Для неї звуки щось живе, таке, з чим можна говорити, "перешіптуватись":

"Кидає звуками, термосить, перешіптується з ними, збирає їх, зливає в одно... і посеред сильних, потрясаючих акордів вриває без закінчення мелодії і встає ..." /З,336/

Стройник фортепіану "перебирав різні акорди" /І,428/, випробовуючи фортепіан.

Для зображення дії звуків знаходить письменниця ряд лексем: звуки "долітають, розпливаються, припливали, розши-

Л Е К С И К А

бались, гомоніли, обзивались". ... "коли долітають торжественні, поважні звуки дзвонів, пригадують вони мені минулі літа" /I,426/ так музично розпочинається Імпромту фантазі. Наталка Веркович асоціює свої переживання із звуками дзвонів: "Тоді розшибались теж дзвони і гомоніли понуро... вже ідем, вже ідем, вже ідем..." /I,307/

Героїні творів люблять природу, як і авторка, і прислухаються до звуків. Дівчинка з Імпромту фантазі чує "жужжання бджіл" і "шубовстання жаб" /I,427/, Наталка Веркович з смутком свого серця приймає "жалібний бренькіт" мухи /I,192/. Зображуючи бурю добирала письменниця звуконаслідувальні лексеми. У нарисі Під голим небом, буря шаліє довкола самотньої хатини. Лексеми звукового зображення утворили динамічну картину грози:

"Термосання, стогін, і гудіння в комні... почувся голосний лускіт, ... жалібний бренькіт ... /I,552/

У дібраних лексемах велике значення має алітерація. У словах повторяються приголосні: з, ж, ст, ш, навіть у, так би сказати, нейтральних словах, як заохочувати, бажати, заморозити:

"Холод тиснувся жадібно коло шиб і бажав усе навіки заморозити, а вітер заохочував гострим свистом". /I,552/

Л Е К С И К А

Явища природи відтворюють звуконаслідувальні лексеми: свистати - вити: "Вітер ... свистів ... та вив"/1,91/
 Ревти: "розревілась заверюха" /1,553/ Гудіти: "Грім ударив і луна гуділа, котилася горами глухо, грізно"/1,125/ Тріскати - ломитись: "Щось ломиться лісом, тріскає, щось стогне, щось сунеться .../2,414/. Дзвенькнути - жбурнути: "...коли оце щось в її мале віконце жбурнуло, аж дзвенькнуло," /2,415/. До цієї самої групи звуконаслідувальних лексем належать слова,^{що} зображають звуки світу звіринного та рослинного.
 Гавкати - скавуліти: "Собака скавуліла коло кати",/1,551/
 Співати - виспівувати: "соловій співав, виспівував" /1,115/
 Розщипатися: "пташня розщипається" /1,333/ Цебетати: "щебетали жайворонки" /2,42/ Лунати: "лунав німіий щебет" /1,115/
 Цвірінькати: "горобці цвірінькають..." /1,361/ Цвіркати: "сверщики цвіркали" /2,61/ Галасувати: "сверщики галасують"/2,65/
 Дзвеніти: "музика дзвеніла" /1,313/ Продзвеніти: "цвіркотання продзвеніло"/2,61/ Підпілітькати: "Черепелиця підпілітькає" /2,61/ Дзикотіти: "Польові коники дзикотіли" /2,156/ Шолопатися: "шолопалися тайком великі птахи"/1,337/ Бриніти: "Бджоли і комахи бриніли" /2,238/ "муха, бриніла"/1,193/ Гомоніти: "возулі гомоніли лісами" /1,223/ Шуміти: "Шуміла ріка... шуміли сосни"/2,376/ Шелестіти-шепрати: "шелестіли,шептали сме-

Л Е К С И К А

реки" /I,128/ Гудіти: "гудів млин"/2,376/ Бурніти - шуміти: хвилі: "бурніли, шуміли грізно" /I,118/ Шуркнути: збіжжя шуркнуло вгору"/2,607/

Окрему категорію звукових зображень складають лексеми звуковідтворення еха гір, лісів. Письменниця сама переживала звукові враження в лісах, горах, викликала ехо і прислухалась йому. Про це є цікава згадка в листі Ольги Кобилянської до Василя Стефаника з дня 24 березня 1898 року:

"Часом, як я лежала під смереками і прислухалася їх шуму, - переносивсь його оклик лісом, і я відповідала "Я тут"! І

У новелі Битва, звукові зображення передаються словами: "гурра, ударити, задрижати" через повторення цих лексем і через дібрану алітерацію звуків таких, як ур, ра, дро, dri, скрізь сполучений консонант "р", носій звучності і дрожання. Повторюється він у звуковій картині:

" - Гурра! ... Ліс задрижав.
- Тут ліс займемо!
- Зай-ме-мо!
- Тут ударити! Проникливий оклик маху рознісся:
- У-да-ри-ти!" /I,453/

У повісті В неділю рано зілля копала, акція між головними персонажами, Тетяною і Грицем, зображена звуковідтворенням еха,

І Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор.398

Л Е К С И К А

що у контексті має символічне значення. Про це ехо в повісті, як музичний елемент писала С. Нагірна у своїй праці "Музика в творах Ольги Кобилянської", ілюструючи виписками з тексту.¹ Та ще крім відгомону у природі, письменниця зуміла, через повторення відповідної лексики, створити тонкий, ледве схопний відгомін думки й душі Тетяни, героїні повісті В неділю рано зілля копала. Циганка Мавра остерігає свою улюбленицю Тетяну перед Грицем і радить не зустрічатися з ним у лісі. Але Тетяна впевняє її про любов Гриця. Мавра багата у життєвий досвід, відповідає:

"Бо хто, донько, любить, той не раз і губить, -
- Губить, - повторює ледве чутно шепотом
Тетяна, а відтак вмовкає",... /2,448/

Вигуком "гай - гай", "прочувається", "прошибає" передає письменниця голос циганки у душі Тетяни:

"Гай - гай! чувається їй в душі остерігаючий
голос старої циганки, ... прошибає її душу гострим
жалем - "Га-й, га-й!" /2,470/

Звукові зображення творять важливий компонент художніх творів Ольги Кобилянської. Перші "музичні" кроки Панаса Мирного ² в Кобилянської розвинулися до небувалих і надзвичайних досягнень.

¹ С. Нагірна: Музика в творах Ольги Кобилянської, Народня воля, Скренто, Па, ЗДА, 1963, чч.44-50

² Курс історії української літературної мови, Київ, 1958, Т.І, стор.471.

Л Е К С И К А

Ольга Кобилянська внесла словникове багатство впровадивши в літературу музичну термінологію загальноєвропейського вжитку типу - етюд, прелюдія, акорд і под., створила нові лексеми-синоніми до дієслова - грати, а то "музичити, бавитися акордами, модифікувати звуки"; звукові епітети, як "безгомінний, беззвучний, різнозвучний", яких не приготує Словник Бориса Грінченка.

Звуковими зображеннями розширились художні засоби зображування персонажів. Перший раз в українську літературу ввійшли персонажі, яких духова істота ґрунтується на музичному елементі. /Софія, Аглая-Феліцитас/ У слід за тим звукові зображення стали невідємним компонентом "артистичної" атмосфери вищої верстви.

Надзвичайна зміна зайшла в зображенні самої пригоди Битва та в її сполученні з переживаннями персонажів. У висліді цього виникнув новий літературний жанр, якого до Ольги Кобилянської в літературі не було - це жанр симфонічний.
/ В неділю рано зілля копала, Битва /

Вперше в українській літературі ожили звуки, від дрібних крапель дощу, спадаючих з дерев до снігової хуртовини на безкраїх полях, від шуму дерев до громів гірської бурі, ожили еха, відгомони. Звукові зображення створили величаві

Л Е К С И К А

та яскраві картини, радше життя в його звукових виявах від дрібних комашок, співу птахів, світа рослинного, звіринного, явищ природи ... до незбагненного духового життя людини.

Новаторство звукового зображення Ольги Кобилянської надзвичайно вплинуло на розвиток української мови й по слідах письменниці пішов такий великий мистець слова, як Михайло Коцюбинський.

Л Е К С И К А

165

в/ Лексика духового життя.

Переломова доба І9-20 століття позначилась наявністю різних напрямків у літературі, що знані під загальною назвою - модернізм. Ще в повній силі існував реалізм а вже письменники молодшого покоління шукали нового вияву для свого мистецького слова. Коли письменники реалісти старалися якнайдовкладніше малювати зовнішнє життя збираючи і найдрібніші факти, то молодші письменники, навпаки вглиблюються у психіку, в думки і почування людини. Коли для старших письменників найважливіші були проблеми суспільного життя, то для письменників модерністів об'єктом уваги і досліджу стала людина, як така. Такі два суперечні способи підходу до життя, стали причиною негодувань, суперечок, а нераз і гострої критики. Зазнала несправедливої критики і Ольга Кобилянська¹ про що писала в листах до свого приятеля, письменника Осипа Маковця, а між іншим і про те, що Іван Франко невдоволений її творами:

Франко хотів би, щоб я в іншій напрямі писала, говорив мені те. Він сильний реаліст, і тому я не дивуюся, що не годиться з моїми письмами.²

Письменниця твердо стояла при своїх поглядах і заявляла,

¹ Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор. 332

² Там же, стор. 376

Л Е К С И К А

що не буде писати під жодними чужими впливами, а тільки так, як наказує їй "голос вдачі".¹ Ідучи саме за своїм "голосом вдачі", Кобилянська особливу увагу звернула на духовий світ людини. В її автобіографії знаходиться таке знаменне свідчення:

Я була засьно сама на себе полишена, ...
- я годувалась власними мріями, зверталась
думками в глибіню душі, і тому став мені світ
душі властивим тереном моїх студій і уваг.²

Представити людську думку, схопити порухи серця, вибухи емоцій, невидимий світ зобразити - взяла собі за ціль письменниця. Внаслідок того фабула і сюжет втратили своє дотеперішнє перше місце. О. Кобилянська пишучи до Осипа Маковея про Царівну в листі з дня 16 березня 1898 року, висловила, що це повість чуття і що у ній фабула - не найважливіша:

З причини, що Наталка "думає", не є пересічною лялькою, що є тонкого успосіблення і не іде на кулаки з своїм оточенням, як би се повинна зробити на думку Груш /евського/, постає прецінь повість. Се є повість чуття, сама фабула є річ побічна.³

Сама героїня повісти кілька разів говорить, що її історія, "це не те, що я пережила, лише те, що я передумала головою

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор.322

² Там же, стор. 216

³ Там же, стор. 330

Л Е К С И К А

і серцем". /1,293/ У цьому твердженні, як і в інших висловах звертається увагу читача, що тут ідеться не про зовнішні події, але головню про духовий світ героїні.

У центрі своєї уваги поставила письменниця людину з вищої верстви, а це дало їй можливість накреслити широкий круг духових заінтересувань персонажів, через уведення філософських думок про етичні та естетичні вартості людини. Для кращого зображення духового життя Ольга Кобилянська застосувала методу контрасту між духовим життям героїні, а оточення. Силуетки своїх героїнь кидає письменниця на екран зовнішнього світу, що його змальовує крізь призму "критичного розуму" тих же героїнь, а впершій мірі Наталки Веркович з Царівни. Наталка - сирота. Виховується в домі свого вуйка Івановича, гімназійного професора. Життя цієї родини, як і того містечка - незамітне, сіре. Ні, воно ще гірше, бо повне брехні, ненависти, злоби. Таке життя викликає протест у душі Наталки, що наділена критичним розумом, аналізує себе і обставини, осуджує негідне положення залежної, інтелігентної жінки.¹ Як Наталка бачить і сприймає оточення, вказують

І С.І.Дігтяр: Словесно-образне осмислення етичного ідеалу в творчості О.Ю.Кобилянської, Ольга Кобилянська до 100-річчя з дня народження, Вінницьке книжково-газетне видав. 1963, стор.27

Л Е К С И К А

лексеми на означення негативних понять і майже всі вони відносяться до духового життя людей. Містечко, на яке Наталка Веркович споглядає з гори під час одної з своїх прогульок, видається їй "брудною долиною": "Я зненавиділа ту брудну долину", /I,128/ Там життя проходить у "пильнім безділлі" /I,129/ щоденних дрібних зайнят, дрібних заінтересувань, незначних розмов, що позначені вузькоглядністю і самолюбством: "вузькоглядність і самолюбство - оце світ, в котрім я засуджена жити" /I,129/ Ці дрібні справи повторюються з дня на день з року на рік і викликають одностайність. Це "бездушна одностайність, що пригнітає душу" /I,129/, викликає "порожнечу": "кругом мене глухо, пусто, якась порожнеча аж до божевілля". /I,132/ Це, "мов олово" тяжить на душі героїні. Люди радше вегетують, ніж живуть. "Це просто рослинне вегетування" /I,140/ каже Наталка Веркович. Люди нічим не захоплюються, нічого не творять, нудьгують, "трохи не спали з нудьги" /I,288/ Замість освіти, ширших горизонтів, у цій "долині життя "пітьма", "темнота", "груба сила, що панує довкола" /I,129/ Люди, з якими Наталці доводиться жити в цих "негідних" обставинах, - це "підлі", "тупі душі, ... що не мають ні чувства, ні розуміння шляхетніших зворушень серця! ..." /I,137/

Тяжко відчувала Наталка свою залежність від родини, яка замість тепла давала їй погорду і глум: "погорда і глум

Л Е К С И К А

були самотнім кормом, який ви подавали моїй душі" /І,243/
 В таких обставинах її дух "мучився і побивався об якийсь мур,
 котрим мій світ обведений". /І,129/ Інколи вона "ридає диким
 плачем" /І,128/, обурюється проти своїх "гнобителів" і врешті
 постановляє "вирватися з цієї невольничої загорода" /І,237/,
 бо "ліпша смерть, як життя опутане неміччю і брудом". /І,183/
 Письменниця зібрала лексеми негативної закраски, часто зі зна-
 ченням обмежености, вузькості: "вузькоглядність, одностай-
 ність, пропасть, долина, загорода, порожнеча, божевілья, без-
 ділля, темнота, темінь, неміч, бруд, бусоватість, погорда,
 упокорення, глум, пусто, глухо". Зобразивши такими темними
 лексемами оточення, як його сприймала Наталка Веркович, пись-
 менниця вказує на ясний промінь у душі Наталки. Героїня тво-
 ру відчуває, що поза цією темною безпросвітною дійсністю, є
 якийсь інший світ, "повний краси і гармонії". І вона шукає
 шляху до нього через освіту: "ум рвався до правди" /І,193/,
 "гнали думки вперед" /І,193/.

Даремне Ольга Кобилянська в своїй великій скромності
 постійно говорила про своє незначне знання та освіту, а до
 Олександра Барвінського писала: "Недостача образования - се
 есть рана моеї души, котра ніколи не замкнеться.¹ Проблему

¹ Ольга Кобилянська, Твори, Київ 1963, Т.У, стор.608

Л Е К С И К А

освіти в Ольги Кобилянської старався висвітлити Олег Бабишкін, вказуючи на її широке знання не тільки літератури європейських народів, давніх і нових часів, але й начитаність утворах філософії та науки. Письменниця читала праці "економічні, соціологічні, природознавчі" а також філософічні.¹ Докладне знання німецької мови відкрило їй доступ до скарбниці духових здобутків людства і письменниця обильно з цього користала. В світі ідей чулася легко й обзнайомлено. У своїх творах ввела багато філософських термінів давніх і нових для зображення духового життя. До цієї групи зачисляються такі лексеми: "соціяліст, соціалізм, демократ, аристократизм, плебейскість, суб'єктивізм, безілюзійність, філософування, філософія, філософ, філософський, мислитель, філософувати, етика, етичний елемент, естетика, ідеал, ідея, ідеальний, релігія, економія, існування, аналіз, поступ, поступовець, нігіліст, висновки, розуміння, причини, закон, інтелігенція, ум, розум, думка, погляд, переконання, склонність, спосібність"; абстрактні поняття на моральні вартості, як: "добро, зло, чеснота, правда, неправда, справедливість, мораль, воля, честь, вірність, обов'язок, щастя, простота".

¹ Олег Бабишкін, Ольга Кобилянська, Нарис про життя і творчість, Львів 1963, стор.10-13.

Л Е К С И К А

Вихідною точкою в зображуванні духового росту героїнь, ставила О. Кобилянська ідею вільної жінки /Людина/, вільної людини, як такої /Царівна/ і вільної нації /Ніоба/. У той час широко лунали кличі еманципації серед народів Європи. Тут і там вони вже реалізувались. Це був шляхетний рух молодого жіночого покоління до освіти, до нового становища в суспільстві, і нації. Для зображення цього питання в думках і дискусіях Олени і Наталки, впровадила письменниця ряд нових лексем, як: "еманципація, рівноправність, рівноуправління, жіноче питання, еманципантка, свобода, домагатись":

"Я мав часто нагоду стрічатися з невикінченими емансипантками, а ті так обридли мені з своїм "питанням жіночим" ... про рівноправність, що я їх..не можу стерпіти". /I,259/

Наталка розв'язала практично "жіноче питання" Залишивши родину свого вуйка, стала власною працею заробляти на свій прожиток. Не еманципація була предметом її розважання і думок, але передусім проблеми етичні. Наталка думає про те, якою повинна стати людина. Вона мріє про нову людину. Ці мрії - це й є частина її духового життя. Перед її очима стають перспективи самодосконалення. Угольним каменем на шляху досконалення була для Наталки Веркович ідея свободи: "свобідний чоловік із розумом - це мій ідеал". /I,225/ Це не тільки така людина, що зовні незалежна від інших людей. В Наталки

Л Е К С И К А

172

"свобідний чоловік" - той, який уміє контролювати самого себе, тримати в карбах свої пристрасті, уміє керувати своїм власним життям. Це глибоко моральне поняття свободи. "Я бажала лиш, щоб ви стали морально свобідним мужчиною, а не наймитом своїх пристрастей". /І,350/ каже Наталка Орядинові, розчарована тим, що він не йде дорогою досконалення, не думає позитивно, не вірить у кращу будучність своєї нації. А через те він не є "свобідний і гордий чоловік": "Орядин ! Ви не є свобідний і гордий чоловік, коли так об нашої будучності думаєте!" /І,234/. Для Наталки, бути свобідною людиною, означає дбати про розвиток свого духа, своє "я", що в кожній людині є "неповторне і одинокє". Наталка мріє про те, щоби "передусім бути собі ціллю!" /І,224/, в такому значенні, щоби працювати для свого духа, збагачувати його наукою, красою, і "довести до того, щоб став сяючим, прегарним, хвилюючим, зоріючим, у тисячних красках!" /І,224/ Цією ідеєю самодосконалення Наталка Веркович захоплюється, поширює її на цілу націю: "я бажала, щоб ми стали інтелігентним народом, свобідним, непоборним в своїй моральній силі". /І,351/ Це може статися тільки під умовою, що: "кожна одиниця мусила би сталити свої сили, перемагати і себе, щоби розуміти життя пануюче, і бридилася прикметами невільничими". /І,351/ Ольга Кобилянська

Л Е К С И К А

вважала, що завданням письменників є - ставити перед читачами нові "взори" до наслідування, бо інакше ніколи не буде ніякого поступу. Про це писала в листах до Осипа Маковея. Це були нові оригінальні ідеї Ольги Кобилянської, які вона вложила у зміст духового життя Наталки Веркович. А для зображення таких нових думок і поглядів треба було також нових лексичних засобів. Вслід за тим письменниця творить семантичні новотвори.

Духову працю над самодосконаленням асоціює авторка з працею різьбара. Як різьбар різьбить свої твори в мармурі, чи камені, так кожна людина повинна різьбити себе саму. Наталка Веркович говорить, що треба різьбити себе безупинно "з дня на день з року до року" /I,224/. Лексема "різьбити", як вияв духової діяльності приходить часто й в інших творах. Зоня з Ніоби також каже Олексі "розумово різьбіть себе" /2,334/, бо в нашому народі багато гарних людей, але вони немов невикінчені. Лексема "різьбити" на означення духової праці має часте застосування в мові Кобилянської в творах і листах, побіч таких синонімів, як "вирівнювати, обробляти себе, моделювати себе": "Різьбити себе, вирівнювати, щоби все було складне, тонке, миле". /I,224/ Ідучи по лінії самодосконалення Наталка Веркович відчуває, що вона немов підноситься по-

Л Е К С И К А

над буденщину в духову висоту. Це знов нове, незнане ще в літературі почування, що також вимагало нового зображення. В цьому понятті - духового піднесення, письменниця добачає лет орла в височінь і знаходить нову синоніміку "летіти, злетіти високо". Наталка бажає "злетіти високо, високо" /I,136/ і "бути духом свободною, мов орел під ясным небом" /I,287/

Переконаючи Орядина у своїх думках - поглядах, вона каже, що на його місці, "не зважаючи ні на що летіла би вгору, мов орел, і кликала ще й других за собою!" /I,230/ У розумінні духового розвитку, і піднесення в висоту духа, проведена й поетична метафора: "бути орлом", у відношенні до цілої нації: "Я хотіла би, щоби всі українці були орлами!" /I,231/

Цікаво відмітити, що й Т. Шевченко писав про лет орла, як високу етичну прикмету людини. ¹ Це можна взяти за доказ ідеалізму, що виявляється спільним і Т. Шевченкові і О. Кобилянській, бо ледве чи письменниця могла знати російську поему Т. Шевченка.

В Зоні Яхнович лінія самодосконалення виявляється в новій семантичній групі слів об'єднаних поняттям тонкості:

І І.К. Білодід, Т.Г.Шевченко в історії української літературної мови, Видав. "Наукова думка", Київ 1964, стор.32

Л Е К С И К А

бути тонким у звичаях, тонко відчувати, бути артистично викінченим, ушляхетнювати себе, інтелектуально і чуттєво, бути викінченими артистично людьми. Звертаючись до Олексі, Зоня каже: "різьбіть" себе, до "тонкості стилю", "Збагачайте свого духа науками", "Ушляхетнюйте ваше поведіння тонкими звичаями", /2,334/

Нове означення процесу досконалення відкривається в мові Аглаї-Філіцітас, що завжди все "робить до кінця", "любить до кінця", грає "до кінця". Це означення на благородність душі і незламний характер доповнюється у словах "внутрішньо виростати" /Через кладку/.

Лексема "летіти", "злетіти" у різних словосполученнях часто повторюється в мовостилі Ольги Кобилянської і належить, побіч лексем "різьбити", "робити до кінця", "бути тонким" у всьому, до улюблених її новотворів у зображенні духового життя. З лексемою "летіти" сполучується інший синонімічний новотвір - "полудне". Його уживає письменниця на означення духової зрілості, завершення духової праці. Наталка Веркович відмовляє Орядинові вийти за нього заміж. На своє оправдання заявляє, що вона так ще мало зробила для свого духа, і що їй ще так далеко до "полудня" /1,237/. А вона хоче "летіти, дібратися до щастя, до "полудня". /1,175/ Символічне значення лексеми "полудне" відноситься також до життя нації. Наталка

Л Е К С И К А

Веркович боліє, що її народ не має ще полудня: "той народ ... він страшенно нещасливий в його житті нема ще полудня!"

/I,234/ Велику віру в будучність своєї нації Наталка лучить з поняттям "полудне":

"Було неможливо, щоб для неї і для її народу не вибила також година полудня ... у них мусить настати полудне ! Тоді зможуть жити повно. Без утиску і хитрощів, без лжі і малодушності, і без ненависті" /I,362/

В інших авторів майже не стрічається такого значення лексеми "полудне". Значно пізніше ужила його в своїй поезії Олена Теліга:

"В твою карбницю я складаю скарби
Які дає мені - моє полудне". I

Мабуть це вплив Ольги Кобилянської на поетку Олену Телігу. Крім О. Кобилянської майже не стрічається в інших письменників вислову "вищий чоловік" у розумінні людини з високими моральними та естетичними вартостями. Орядин не розуміє стремління Наталки, він навіть з насміхом уживає означення "вищий чоловік":

"- Вищий чоловік ще не знайшовся, - сказав і глянув на мене згіржливо". /I,237/

І Прапори Духа, життя і творчість О.Теліги. Впорядкував О.Жданович, Видав."Сурма", На чужині 1947, стор.24.

Л Е К С И К А

177

Орядин не ішов дорогою чесноти, не працював над собою, а для Наталки праця стала кінцевою потребою духа, бо праця, на її думку приносить світло, радість і зміст життя: "Я займаюся, працею, щоб життя моє набрало смислу і принади" /І,282/. Лексема "праця", "працювати" займає значне місце в зображенні духового життя. Героїня Царівни сама працює багато і намовляє Орядина до солідної, вартісної праці: "робіть щось, якусь працю, що стала би світлом для других", /І,234/. Праця може зробити чоловіка "твердим, могутим, гідним поваги", /І,234/. Наталка не просто працює, вона так захоплюється своєю працею, що "тоне" в ній: "коли потапаю в ній цілою душею ... чуюся міцною, самосвідомою, спокійною". /І,326/. Для Наталки працювати по своїй душі, сповняти свої обов'язки - це найвище завдання людини.

Дієслово "потонути" в чомусь, себто жити тим цілою душею, забувши про все на світі, часто стрічається в мові О.Кобилянської. У слові потонути, з його метафоричним значенням, сполучується сфера інтелектуальна та емоційна. Побіч позитивного значення, потонути в працю, в музику, виступає й негативне, потонути в бруд - моральний і пропасти. Це останнє відноситься до Орядина, до його життя. Духове життя Наталки Веркович багате в почування. Для зображення почуття щастя, Ольга Кобилянська добирає слова безпосереднього

Л Е К С И К А

178

означення того почуття: "радість, втіха, гармонія, ніжність, щаслива". Вони вносять атмосферу якогось піднесення, як наприклад тоді, коли героїня говорить про світ в якому вона живе, пишучи свою повість:

"Я найщасливіша, коли пишу ... коли потону цілою душею в іншому світі. Це багатий, барвний світ, повний гармонії, повний якоїсь несказаної ніжності або здержаної радості, бутної, благородної втіхи". /I,295/

Почуття радості з життя, зображене дієсловами дії: "пульсувати, приваблювати, поривати". Для героїні нарис Імпromptу фантазії, життя представляється як "святочний день, гаряче, пульсуючий, привабливий, ... пориваючий..." /I,430/ і вона знаходить в цьому радість і щастя. Інколи радість в душі зображена лексемами: "співати, миготіти, освічувати": "її душу освічує сонце", "миготить крізь нерви", пронизує її", "в ній співало щось тисячами голосів" про наближення "полудня" /I,334/.

В почуваннях Наталки чергуються радість і смуток. Наталка переживає хвилини великого пригноблення. Стан душі розкривається у ряді слів різного граматичного виду: "плакати, умерти, покластись в домовину, огірчення, опущення! "Чувство огірчення і опущення обгорнуло мене", /I,264/ "Я чулася

Л Е К С И К А

такою опущеною сиротою, що була би найрадше поклася з по-
мершою разом у домовину". /I, 302/

Різнородно зображене почуття туги. Означення на по-
няття "туга" виступає в різних сполученнях прибираючи щораз
іншу закраску. Елегійна, настроєва: "В ній заворушилась туга,
така ніжна, непорочна ..." /I, 334/ Туга понура, ненаситна:
"Понура, ненаситна туга володіє мною", /I, 129/ Туга з любови:
"обгортає мене невимовна туга за ним" /I, 309/

Прикметою Наталки Веркович, Зоні Яхнович, Аглаї-Фе-
ліцітас, Мані, Софії Дорошенко є шляхетна гордість, що не до-
зволяє їм жалітись перед людьми, нарікати на долю. З цього
почуття вони черпають все нові сили: "Гордість моя лягла ча-
родійну силу в душу". /I, 289/ Побіч лексеми "гордість" ставить
письменниця дуже образове слово "закутуватись" у гордовитість.
Румунка, дуже ображена за свого брата, що даремне залицявся
до Наталки, каже Орядинові, що Наталка "Закуталася у таку
гордовитість, що від неї аж морозом віяло". /I, 327/

Зображуючи духове життя О.Кобилянська бере до уваги
різнородність людських думок, почувань, а в силу потреби тво-
рить для них нові лексеми.

Широко представлені у лексиці духового зображення сло-
ва, що відносяться до внутрішнього життя adeptів мистецтва

Л Е К С И К А

- малярства, і музики, як: "образ, малюнок, артизм, артистичне міліє, артистична атмосфера, артистична індивідуальність, артистичне чуття, артистка, артист, нюанси, артизму, гармонія, краса, штука, барви, фантазія, тонкість, звучні барви, малювати, промовляє до душі, грати по своїй душі, любитель музики".

Вони виступають певними згущеними категоріями. Запримічується це особливо в новелі Меланхолійний вальс, де три персонажі, дівчата - студентки живуть багатим духовим життям, кожна по своїй уподобі. Ганнуса займається малярством, мріє про студії в Італії, вона думає, говорить про "артизм, штуку, про артистів, артистичне почуття". І ці лексеми зображують її духове життя. "Я живу штукою і вона вдовольє цілком мою душу" /I,505/ каже про себе Ганнуса. У житті вона бере все "зі становища артизму" /I,504/, і так, як їй "наказує чуття артистичне" /I,504/ Іменник "образ" вказує на центр її думок. Над образом вона працює, в кожному образі на її думку "була ... якась частина її істоти" /I,507/ Лексема "краса" багато важить у розкритті цього мистецького життя. Ганнуса говорить, що тільки одні артисти піддержують "красу" в житті. /I,504/ Вона шукає краси в людей, а про Софію каже: "вона є сама краса /I,523/, а "душа її переповнена чуттям" /I,520/.

Л Е К С И К А

Софія, - це найважливіший,^I хоч за хронологічним уведенням у новелу третій персонаж. Характеристичною лексе-мою для зображення духового життя Софії є слова: "краса, красно, гармонія, музика, грати". Краса оточення промовляє їй до душі: "Тут красно, промовляє до душі". /I,510/, каже Софія побачивши мешкання Ганнусі та її приятельки Марти. Своє життя духове сконцентрувала Софія виключно у музиці. В неї знаходила потіху в своєму сумному переживанні з причини втрати матері, нещасної любови, несповнення мрій про студію. Душа її говорила музикою, тонами. Фортепіан був для неї не-мов живою істотою: "... можу цілу душу віддати резонаторові" /I,528/. У грі знаходила "рівновагу духа".

Ганна і Софія живуть мистецтвом. Це їхній світ. Зо-бражуючи духове життя Марти, Ольга Кобилянська акцентує чут-теву сторінку психіки цієї постаті. Характеристичні лексеми - це "серце, тепло, зогріти, любити". Коли товаришки трошки жартують з цієї риси її вдачі, вона каже: "Добре, що в мені стільки тепла, що можу ним і інших зогріти. На те дав Бог серце"... /I,521/ Взаємні відносини студенток характеризують-ся словом "гармонія": "ми жили в двійку в гармонії" /I,506/

I Олег Бабишкін, Ольга Кобилянська, Нарис про життя і творчість, Львів 1963, стор. 71

Л Е К С И К А

розказує Марта. Софія говорить: "Я потребую спокою й гармонії в відносинах, передусім - гармонії!" /1,517/

У новелі Меланхолійний вальс, Ольга Кобилянська взяла три аспекти духового життя персонажів. Розкриваючи внутрішнє життя, письменниця любить підкреслювати особливо виразно, якусь окрему прикмету персонажа, зацікавлення, або чуття.

Героїні Ольги Кобилянської, глибоко переживають почуття самотності. Це почуття знає й Олені з повісті Людина, й Наталці, з Царівни, Мані з повісті Через кладку, але особливо акцентоване воно в повісті Ніоба, в постаті Анни Яхнович. Почуття самотності в душі пані Яхнович тісно сполучується з сюжетом, в котрому мати вигодувала дванадцятьох дітей, а на старості літ осталася майже сама одна. Одні діти повмірали, інші були далеко, а той що з нею жив, Андрушко, був "ні для світа, ні для людей" /2,287/: "Сам він п'яниця і то налоговий не міг мати якогось духового зв'язку з матір'ю. Анна Яхнович проживає в "недостатках і найглибшій самоті". /2,269/ Письменниця зображує це чуття самотності добираючи лексем безпосереднього означення, як: "самота, самотність сама, одна-одніська" Цей духовий аспект персонажа, скріплений сильно самотністю в оточенні, для якої письменниця також уживає цих самих слів, згущуючи в той спосіб поняття самотно-

Л Е К С И К А

сти: "Кругом самотні поля, скрізь пусто, "можна було відчутти якусь дику самітність". /2,291/ В душі Анни Яхнович так самотньо, що вона йде "живу душечку стрінуги" і забути "самітність тої днини" /2,291/. На вістку про вмираючого чоловіка о. Яхновича, в її душі збільшується це почуття самоти, і вона відчуває: "приблизилася моя самітність на сім світі". /2,292/ Експресія зображення цього почуття в душі збільшується алітерацією звуків - с, ш, ст, ч, ж - у словах "страшений, шелест, відчувати, самотність. Самотність стає "страшенна": Те надслухування кожного найслабшого шелесту в такій страшенній самотності й тишині! ..." /2,297/ "Запанувало мною лише одне-одніське почуття: сама, вже без нього сама". /2,302/

Зображуючи психічний стан простих людей письменниця вводить слова, які є вислідом почувань. Мавра з повісти В неділю рано зілля копала, переживає розпуку, прокинувшись зі сну сама у лісі, опущена батьками, викинена з циганського табору, з причини своєї білої дитини. Спершу в Маври самі питання, що сигналізують тривогу: "де? чому? що? як сталося?": "Де ділася мати? Де ділися шатра? Чому се так? /2,391/ Цей неспокій душі, переходить далі в розпуку. Письменниця зібрала синонімічні дієслова на означення плачу: "плакати, ридати, вибухнути плачем, сунуться сльози". "Плачучи вголос, мов мала

Л Е К С И К А

дитина кликала матір, то батька на переміну." /2,391/ "заплакала з несамовитим жалем", "вибухла плачем", "Заридала страшно вголос", "Всею душею, всім тілом ридала" /2,392/ "віддалася нечуваній розпучі" /2,391/ "впадає в розпуку" /2,392/. Динамічність почуття розпуки зростає і виявляється вже в рухах, дієсловами такого роду: "ритись пальцями, термосити, припадати, темніти": "Мавра термосить одіж на собі" "Ріє в волоссі", "припадає лицем до землі" /2,392/ "заходиться з божевільного плачу і розпуки" /2,392/ і вкінці умліває: "Їй темніє в очах, в ухах дзвоинть, стає слабо ... гаряче ... глухо ... гине ... /2,392/. Прислівниками - "слабо, гарче, глухо," зобразила письменниця знеможене тіло під тиском великої сили чуття.

Також лексемами руху рук зображене почуття розпуки Марії в повісті Земля, коли припадає до тіла свого любого сина Михайла: "доторкатися, трястися, відтягати, хапати, обмацувати". "руки доторкалися трясучися в тяжкій зимній лихорадці, дорогого тіла неустанно. Хапала, відтягала до себе, опускала безладно і знов хапала". /2,188/ Звукові лексеми: "кричати, стогнати, зойкати", зображують її страшне почуття розпачі: "Кричала переразливим голосом, стогнала, зойкала" /2,187/ Інші лексеми руху і стану виявляють стан душі Івоніки на вид мертвого сина: "трястись, корчити, задубіти". "ру-

Л Е К С И К А

ки скорчилися досередини, оглянувся блудним поглядом і його голова почала сильно трястися" /2,190/ "уста задубіли, а серце неначе стихло" /2,190/.

Наведена синонімна лексика для зображення почуття розпуки вказує на широкий діапазон лексичного багатства, як і на те, що письменниця зуміла передати нюанси почувань. Крім почуття розпуки, багато віддзеркалення в лексиці знайшли майже всі почуття, що тривожать душу людини. Їхній характер та сила передається у численних синонімах, у різних граматичних категоріях: "тривога, тривожно, тривожитись, тривожний, нервовість, нервово, переполох, сполохатись, полохливо, перелякатися, налякатись, переляк, лячно, страх, пригноблення, жах, жахнутись, розсердитись, гнів, лют, лютий, лютитись, кипіти, спалахнути; обурення, ненависть, ненавидіти, жаль, жалісно, з жалю ціпеніти".

Саву з повісти Земля "гризла й муляла його вічна тривога, що не дістане ніякої землі". /2,167/ "Аглая -Феліцітас повна тривоги й нервовости". /3,325/ "Він витріщився на неї з переляку" /3,366/ Прикрі почування Орядина при його шлюбі з полькою: "Йому чомусь прикро, чується не своїм, майже пригнетиним". /1,355/ Коли Орядин обурився на поведінку тітки Наталки Веркович: "Його очі запалали наглим гнівом"

Л Е К С И К А

/1,169/, а Гриць, реагуючи на слова Андронаті "кипить": "Хлопець скипів". /2,456/ "В мені кипіло" /1,143/ каже Царівна - Наталка, коли кузинка тяжко вразила її словами; вона почувається "обурена до крайності", /1,143/ В Рахіри "Несказана ненависть заблисла в її очах", /2,80/, коли вона говорила про матір Сави. І Наталка Беркович уміє ненавидіти: "Ох, як глибоко зненавиділа я ту брудну долину" /1,128/ Старий Івоніка тяжко переживає положення Михайла у війську, і на думку про його утечу з війська "душа так і тремтіла в нього з жаху". /2,99/ В нього і "серце ціпеніє з жаху" /2,24/.

Характер і нюанси реакції, що відбуваються в душі людини на певні зовнішні причини, поштовхи, зображує споріднена семантично група лексем: здивуватись, змішатись, замішання, зчудуватись, зворушитись, зворушено, зворушений, остовпіти, мерзнути зі зворушення, трястись, схвилюватись, витріщуватись: "Мене це зчудувало і я змішалась в першій хвилині" /1,309/ "... на її звичайно блідім лиці загоріли червоні плями замішання". /3,62/ "На те Маня схвилювалась" /3,56/ Зворушення Анни, коли Михайло сказав їй про свою любов: "Вона поблідла, глянувши на нього дико зворушеними очима, і мовчала далі". /2,62/ Про Аглаю-Феліцітас: "Вона остовпіла. Її очі дивилися широко, дико на двері, за котрими він щез ..." /3,401/, а професор Чорнай "мерзне зі зворушення" /3,416/.

Л Е К С И К А

Інколи письменниця не послуговується словами безпосереднього значення, семантичними синонімами, але дієсловами руху які набирають бажаного змісту тільки в контексті. Рух брів, руки, плеча відображує чи то здивування, чи то обаяність, як наприклад: "Нестор здвигнув плечима, підсунув брови вгору" /3,265/.

До радісних, ніжних почувань належить почуття любови. Слова цієї семантичної групи виявляють відношення до людей, до природи. В них багато ліричного елементу, що такий характеристичний у мово-стилі письменниці. З великою любов'ю називає вона свої персонажі-героїні, дітей, жінок, мужчин. Висловлює своє співчуття всім тим, що ходять "у тіні життя". Добачує в людях гарні прикмети душі, і про них говорить: "царівна, цвіт льотосу, музика, Лорелай, біла мрія, Михайлик, Докійка, Анночка, лялька-Аніся; В них бачить ніжність, тонкість. Діти в її словнику, це - "любі ластів'ята, сиротята, хлоп'ятко, дівчатко, пташка, чічка, доньця". В них є "личко, рученята, . "Співчуття до людей виявляють слова, як: бідолахи, старенька вдовиця, мамка". У нарисі Покора багато тепла до циган на яких ніхто не звертав уваги, і кожний гнав від себе. В О.Кобилянської вони є шляхетні, ніжні: "шляхетні були в неї лінії, яка струнка і ніжна в неї стать" /I,538/, а циганчата любовно порівнювані до пташок: "Прилетіли, з утішним,

Л Е К С И К А

щасливим щебетом - як птахи злетіли"/I,538/ Відношення персонажів до потреб щоденного життя характеризуються здрібнілими словами: "кулешка, кукурудзка, хлібець". Теплом любови подані слова - назви квітів, а між ними особливо рожа - це ніжна, непорочна, запашна, пишна квітка. Ліс це - святиня, а вся природа - чиста, свята;

Крім безпосередніх лексем цієї групи, як : "любити, любий, любимець, люблячий, любов" належать ще такі слова: "співчувати, відчувати, відчуття"; "лірик, мрійник, ніжніти, душевний, інтимний, мімоза". "Ви не лише лірик, що не пише поезій, але ще мрійник",/3,166/ "душа моя неначе багатіє,... а не знаходячи ґрунту для своїх зворушень, ніжніє, і починає перемінятися в пісню чуття з'єднуючись несвідомо з природою й такою беззвучною піснею ночі"/3,166/ цими словами Нестор, один з немногих гарних героїв, відкриває ліричну рису свого "я".

Лексика духового зображення в творах Ольги Кобилянської розкриває внутрішній світ людини з її високими етичними та естетичними властивостями, та з глибиною непроглядної темні.

Лексичні групи відкривають різноманітні аспекти духового життя в залежності від персонажів. У цій ділянці новаторство Ольги Кобилянської виявляється в акцентуванні геро-

Л Е К С И К А

Ічного наставлення^І до життя з ідеєю кращого суспільного ладу, зокрема для жінки /Ольга/; підкреслюється свободний духовий розвиток, сильна воля і праця над самодосконаленням /Наталка/, безупинне прямування до мистецьких вершин, до ви-кінчености /Аглая Феліцитас, Софія/, інтелектуальна та емоційна досконалість доведена до "тонкості стилю" /Зоня/, гідність людини та тиха, послідовна жертвенність у праці для інших, для народу /Нестор/, незламність характеру і духова чистота, щоб стати "духово вище, думкою сягнути далше й глибше" /Маня/².

Словник духового зображення багатий синонімами - новотворами, виявляє трагізм душі у різних відтінках /Марія, Анна, Івоніка/, шляхетну гордість враженої вірної любови /Тетяна/, темні, руйнуючі сили негативних почуттів /Сава, Рахіра/ і дрібну людську захланність /Вовчиха/ та смішне хизування /Онуфрій/.

У лексиці духового зображення синонімічні гнізда різних понять виявляють багатство й відтінки почуттів.

Лексика Ольги Кобилянської віддзеркалює також вимоги нового модерного напрямку - відкрити нові, незнані у літературі терени людського духа.

І Олег Бабишкін, Ольга Кобилянська, Нарис про життя і творчість, Львів 1963, стор. 48.

2 Ольга Кобилянська, Твори, Львів 1956, Т.3. стор.564

Л Е К С И К А

г/ Іменник у мові Ольги Кобилянської.

Іменники передають уявлення про конкретні предмети та абстрактні поняття. При розгляді йменника в художній мові Ольги Кобилянської зазначається, що йменники абстрактної категорії значно збільшились у порівнянні з мовою письменників реалістів. Так наприклад на шести листках друку повісті Івана Нечуя-Левицького Микола Джеря^I, налічується ледве шість абстрактних іменників типу: душа, думка, користь.

В мові Ольги Кобилянської наявність великої кількості абстрактних іменників випливає із завдання письменниці - зображувати внутрішнє життя персонажів, що виявляють інтелігенцію, інтелектуальні зацікавлення та глибокі почуття.

Нові філософські напрямки вимагали також нових означень у літературі. У зв'язку з цим письменниця ввела в свої твори значну кількість абстрактних іменників на означення духових течій і напрямків, як соціалізм, матеріалізм, нігілізм, містицизм і под.

З дискусії Наталки та Орадіна:

"...соціалізм не є ніякою хворобою й ніяким з'явищем, поодинокими умами штучно виробленими, а рухом природним" /I, 156/

I І.Нечуй-Левицький, Микола Джеря, Держ.видав.Художньої літератури, Київ 1963, стор. 5-II.

Л Е К С И К А

З розмов інтелігенції в повісті Через кладку:

"...я б хотіла, щоб хтось щось сказав, що було б на тлі містицизму, або входило у круг містицизму".
/3,167/

Широко примінені іменники на означення властивостей, як: аристократизм, плебейскість, тонкість, ніжність, рівноправність, досконалість, гордість, даровитість, незалежність, свіжість, безсмертність, самотність, гідність, інтелігентність, свідомість, тверезість, гіркість, опущення, приналежність, шаленість, матеріалістичність, запальчивість, нервовість, бистроумність, спроможність, медвежість, брусоватість, красномовність.

Ці абстрактні іменники виявляються особливо в мові персонажів - мистців. Зоня Яхнович говорить про гарних, шляхетних людей, про потребу досконалення, про потребу щільно дбати про культуру своєї нації:

" Не виносім так легко й охоче нашу даровитість і духові здібності в табір противників" /2,334/

" В тім була однаке її велика інтелігентність і гідність, душевна гідність" /2,276/

Про самотність Ніоби, Анни Яхнович:

"Ніколи не відчувала вона сили самотності й опущення так дуже, як тоді - ніколи !" /2,303/

Думки Наталки Вернович про Марка:

"...додумувалась я, що він демократ, хоч із другої сторони пробивавсь у нім якийсь аристокра-

Л Е К С И К А

тизм, котрий застерігається заздалегідь від усього спільництва з тим, що звуть "плекейскістю", /1,256/

Важливу частину абстрактних іменників творять слова філософського та наукового характеру: філософія, безілюзійність, містицизм, ідеал, феномен, мудрість, буття, конвенція, аналіза, гармонія, елемент, атом, причина, суть, явище, аналітика, матеріалістичність, розвій, розвиток, спроможність.

"...містицизмом взагалі ще менше займаюся. А ще менше вірю в силу надземних об'явлень, феноменів, снів і т.д." /2,168/

заявляє Нестор Обринський.

"Оця безілюзійність наших часів змоглася вже аж до крайності," /1,314/

Характеризуючи німецьку літературу Шварц говорить про аналітику, матеріалістичність:

"І коли вона на однім полюсі повна конфузійної аналітики, то на другім є в ній найповерховніша матеріалістичність товпи." /3,370/

Відтворення властивостей оточуючої нас природи виявляється в абстрактних іменниках такого роду, як: далечінь, даль, височінь, просторінь, блакить, темінь, сірина, темрява, глибочінь, безодня, далечина, близькість, глибінь, глибина.

Л Е К С И К А

Ніоба говорячи про глуху просторінь кругом неї:

"Пріч від мене, пріч!" крикнув нараз здичавілим
голосом у тиху ніч і глуху просторінь навкруги"...
/2,300/

і далше про сина:

"П'яниця відгадав мою близькість" /2,298/

Лісний цар називав озеро своїм морським оком", "хоча було
цілком мале ... і в глибині лісу обережно заховане..."

/2,529/ і взяв цар брилу скали й кинув "в тиху погідно
листячу глибіню..." /2,530/, пірвались золоті струни і " в
чорну безодню потонули..." /2,530/, а звуки "заблукались
в даль" ... /2,531/

В мові Ольги Кобилянської виявляється велика група
абстрактних іменників на означення різних процесів.¹ Процес
думки відкривається в іменниках такої категорії: думання,
філософування, розуміння;

Психологічний стан людини виявляють іменники віддієслівні:
отупіння, одушевлення, поривання, помішання, зітхання,
а поряд з ними такі йменники, як: захват, ентузіазм, витри-
валість.

¹ Дослідження з української та російської мов,
Академія Наук Української РСР, Інститут мовознавства ім.
О.О. Потебні, "Наукова думка", Київ, 1964, стор. 225

Л Е К С И К А

Іменники дії відкривають процес тривання дії та відтворення звуків: виховання, дождання, святкування, викінчення, миготіння, пошуканка. Процес відтворення звуків виявляється в дуже великій і різноманітній групі абстрактних іменників, до якої зачислюється: шепотіння, шепіт, шум, бренькіт, жужжання, хлипання, звучність, відляск, журчання.

Іменники виявляють відтінки явищ: розцвіт, блиск, свіжість, поганість.

Як дуже художня мова Ольги Кобилянської є насичена абстрактними іменниками на означення процесів різного роду вказують уривки текстів:

"Глухий біль, неописане огірчення обняли мене і тихі стони виривалися з моєї груді. Пощо кинула мене доля в життя, поміж ті підлі, тупі душі - ні!, гієни, що не мають ні чутства, ні розуміння шляхетніших зворушень серця!".../I,137/

Інколи іменники з означенням процесів дії і психологічних станів займають цілі довгі абзаци тільки з одним або двома конкретними іменниками, як свідчить про те наступний текст:

"Не знаю ... просто душа розривалася чоловікові в грудях при тих звучах граціозних, заповідаючих найбільше щастя, а закінчених смутом і несамовитим неспокоєм! Се нишпорення там, у низьких тонах, перекидання, бушування між звучах за чимсь... за

Л Е К С И К А

195

щастям може? - і надармо! Уривала несподівано посередині гами смутним акордом, полишаючи в душi масу викликаних почувань, мов на глух"... /1,529/

Абстрактних іменників офіційної і книжної мови, такої категорії, як: "власть, закон, винувник, блаженство, супліка, подання," зовсім не багато.

Абстрактні іменники входять у сферу духа, як конкретні в сферу зовнішнього світу. В залежності від сюжетної канви ці конкретні іменники називають предмети міського оточення і в тому випадку вони зредуковані до мінімум, як книжка, фортепіан, одяг; тут і там деякий мебел, образ, частина дому /веранда, сходи, кімната/.

Деяко більше конкретних іменників у творах з поста-
тими селянської верстви, однак з великим обмеженням до най-
конкретніших предметних¹ означень, як: поля, земля, збіжжя
/різного роду/, світ звіриний з селянського оточення.
Спільна група іменників на означення родинних зв'язків /тато,
мама, дід і т.п./, на означення компонентів портрету персо-
нажів: очі, чоло і под.

Поряд з тим, конкретні іменники визначають природу

М. А. Жовтобрюх Б. М. Кулик, Курс сучасної української літературної мови, "Радянська школа" Київ 1965, ст. 223

Л Е К С И К А

в широкому значенні - ліси, гори, поля, і навіть дрібні квіти, як наприклад у творі Рожі. У цьому творі помітне є "просте називання" ¹ в якому існує "принцип опуклого подання" найістотнішого, незамінимого для створення образу.²

Важливим у цьому творі є кількісне відношення іменників прикметників і дієслів. Головна роль припадає іменникам у сумі 69, з того аж 43 конкретних з повторенням іменника "рожа" 6 разів, а іменника "листок" у різних граматичних видах аж 8 разів. Прикметників є 64, з того 10 психологізованих інші, це зорові епітети красок. Дієслів є менше від попередніх двох груп, бо тільки 55, з того 34 рухомі, 21 статичних.

Отже для зорового малюнку зужила письменниця конкретні іменники й прикметники красок, однак натхнула картину життям увівши абстрактні іменники, епітети емоцій, та дієслова руху.

Такі є граматично-лексичні елементи цього символічного твору про людські почуття.

Кількісне відношення іменників абстрактних і конкретних не скрізь однакове.

¹ М. Коцюбинська, Література як мистецтво слова, Видав. "Наукова думка", Київ 1965, стор. 148.

² Там же, стор. 163.

Л Е К С И К А

У порівнянні двох творів, приблизно однакової величини, На полях і Імпromptу фантазі, виявляється, що в нарисі На полях, /селянський сюжет/, відношення абстрактних іменників до конкретних є як один до два в користь конкретних, себто кожне друге слово - це іменник абстрактної категорії. Іменників абстрактних є 115, іменників конкретних - 204, з того найчастіше повторюється - з конкретних : "поля, земля", з абстрактних: "справа" /5 разів/, "праця" /3 рази/, "любов" /3 рази/.

Інше відношення іменників цих двох категорій виявляється в їхньому зіставленні в нарисі Імпromptу фантазі, де героїнею є дівчинка - мистець. Обі категорії іменників є приблизно в однаковій кількості: один на один, бо абстрактних іменників нараховується 93, конкретних 100, з того повторюються з-поміж абстрактних іменники з музичними означеннями: звуки /5 разів/, тон /5 разів/, музика /4 рази/. Крім цього по разові повторені: душа, краса, натура та деякі інші. З конкретних найчастіше повторені: очі, руки /п'ять і чотири рази/, що знаходить своє оправдання в портретному зображенні героїні твору. У цьому нарисі в мовну тканину влітається 195 дієслів з того 50 повторень, а найбільше грати /10/, любити /5/, пригадувати /5/, інші повторюються від одного до 4-ох разів. Цікаво замітити, що крім цього є ще дієприслівникові форми, їх 10, а дієприкметникових 9, Велика кількість, бо аж 82

Л Е К С И К А

198

дієслів руху. Інші - це дієслова на означення різноманітних станів душі.

Найменша група - це прикметники, у числі 84, з того 8 повторень.

Ще інакше стоїть справа з цими двома категоріями іменників у творі Мої ділеї. У цій поезії в прозі йменники абстрактні мають рішучу перевагу в числі 38 над конкретними в сумі 21, і глибоке почуття письменниці вплинуло на абстрактне думання в цьому безсюжетному творі. У відношенні до інших граматичних категорій іменники в цьому творі займають перше місце, бо дієслів є 56, з того 35 дієслів руху, а прикметників 33, з трьома повтореннями.

Велика кількість абстрактних іменників у мові - це помітне явище, помітне своєю кількістю і різноманітністю суфіксів. Побіч поширених суфіксів на -ння, думання, є суфікси на -ість, -ття, ство, зм, і безсуфіксні іменники: самітність, почуття, убожество, ентузіазм, гук, сум, біль;¹

Різнорозмітність суфіксів свідчить про уважливу працю письменниці над мовою, про її велику дбайливість про кра-

¹ А.В.Лагутіна: Віддієслівні абстрактні іменники на -ння в історії української літературної мови, Дослідження з української та російської мов, "Наукова думка", Київ 1964, стор. 212-230

Л Е К С И К А

су мови та вказує на художню майстерність Ольги Кобилянської.

Наявність великої кількості абстрактних іменників створює насиченість мови абстрактними поняттями якого, до часів Ольги Кобилянської, в українській літературній мові не було.

Л Е К С И К А

200

г/ Дієслово, його характер і функція.

У художньому словнику Ольги Кобилянської дієслово займає значне місце. Відкриваючи й зображуючи внутрішній світ людини, письменниця ввела в мовну тканину велику кількість дієслівної лексики на означення процесів думання і процесів емоціональних виявів.

Головно по лінії цих двох аспектів, розуму і серця розвивається дієслівна синоніміка в мові творів. Синонімічні ряди дієслів ґрунтуються на семантичній схожості, виявляють різноманітність відтінків думки й чуття.

У дієслівному багатстві мови Ольги Кобилянської привертають увагу дві категорії синонімічних дієслів, загальномовні та індивідуально-авторські. Ці останні вносять особливо окрему рису в авторський стиль.¹

Слідкуючи за дієслівною лексикою в О.Кобилянської, заперімічується певну еволюцію в доборі слів.

На початку своєї літературної творчості письменниця

¹ Г.М.Колесник: Дієслівна синоніміка у поетичних творах М.Т.Рильського, Питання граматики і лексикології укра-мови. Видав. Академії Наук Української РСР, Київ 1963, стор. 88

Л Е К С И К А

застосовувала радше незамітні дієслова, радше щоденного вжитку, такого типу, як гризтись, пересиджувати, просиджувати, шпурнути, втрафити і под. Такий тип дієслів замітний особливо в першій частині повісти Людина, наприклад у розповіді про лісового радника Ляуфлера:

"Він просиджував цілими днями в нехарних сільських корчмах, п'ючи та сперечаючись з мужиками". /I, 98/

або:

"На столі біля нього лежав великий залізний молоток; розлучений її словами шпурнув ним за жінкою". /I, 98/,

згодом під кінець твору дієслова набирають звучности і поетичної якості, як: "спалахнути", вирізуватись":

"Лице її спалахнуло кров'ю, а серце затовклося сильно". /I, 101/

"Сонце сховалось уже за темний ліс, і остро виразно вирізувались його лінії на огняночервонім небі". /I, 103/

Добір і розвиток дієслова в художній мові ілюструє широко уживане в творах синонімне гніздо: говорити - казати, Це синонімне гніздо виявляє багатство синоніміки, яке збільшується з роками творчості.

Говорити, казати, сказати - це дієслова щоденного частого вжитку й в такому значенні найчастіше виявляються вперших творах:

Л Е К С И К А

"...я хотів би, щоб ти говорила сказав він з утіхою", /I,73/

Висказувати свої думки - це виявляти погляди на певні справи з певною метою. Радникова Ляурер осуджуючи свою дочку "висказала їй свої думки". /I,72/ Дієслова: розказувати - розводитись з поняттям оповідати, з тим що "розводитись" - це оповідати щось детально, задовго, має негативний відтінок, як наприклад мова Олени в очах приятельок її матері:

"Чи завважали ви ту двозначну усмішку в молодого К. коли вона останнім разом розводилась про жінкок - лікарю, .../I,70/

Поряд з цим словом уживається "розводити", поширювати відомості: "Чи ж се не чиста дурниця розводити такі теорії?" /I,70/

Замітно, що дієслова цього гнізда в дальшій творчості замінюються синонімами вищого стилю, як диспутовати, сперечатися, виявити думку, ділитись думкою, висказати погляди, знайти слово, відслонити душу, а в контексті:

"Я хотіла щось відповісти, ...але не могла найти відповідного слова, щоб виявити свою думку." /I,301/

Зоня Яхнович диспонує з Олексю: "Ми диспонуємо покищо мирно і сперечаємося", .../2,336/ Зоня говорить про свої погляди на красу, на суспільні потреби і висловлюється поетично: "свою душу відкриваю" /2,336/, або Наталка признається, що "відслонила перед цілим ... товариством душу аж до "наготи".

Л Е К С И К А

"Лятилася опісля за це невимовно" /1,250/ Це оригінальний і поетичний вислів "відслонила душу" лише в контексті сполучується із семантичним значення дієслова "говорити", належить до індивідуальних висловів письменниці.

Дієсловне гніздо, говорити - казати, поповнюється іншими численними висловами, які вплітаються часто в мовну тканину творів. До них зачисляється: "промовити, заявити, переконати, признати, договорити, повторити, обізватись, згадувати, перебити /мову чиясь/, додати /у мові своє слово/, нагадувати, обіщувати, довідатись, мати дар бесіди, залишити пусту балаканку, плести небелиці, вичитати літанію, сварити, докінчити /думку у реченні/, впадати в слово, спитати, поставити питання, наворожити, поворожити, оправдуватись, допитуватись, докинути, вимовити, відказати, критикувати, промовляти, перервати мовчанку, перебивати мовчанку, кликнути, тягнув даліше /продовжував говорити/, закинула /закинула з притиском молода учителька/, обговорюємо, освідчила, відкрию свою гадку, вмішалися інші, упізнати, відкликнути, балакати, белькотіти, бурмотіти, допікати, глузувати, мовити, пробурмотіти, заговорити, побалакати, вести розмову, остерігати, потішати, впокоювати, передати словом.

З поданої кількості синонімів одні походять з літературної мови, є загальноживаними, /промовити, обізватись, пов-

Л Е К С И К А

торити, домоворити і под., інші становлять компонент щоденної розмовної мови і мають дещо зневажливе забарвлення, як " - Ти думаєш, що коли чоловік не цілком молодий, не плете небилиць ...?/I,188/ До тої категорії належить "вичитав йому в брутальний спосіб літанію." /I,72/, "Зоставмо цю пусту балаканку", /2,336/ інші дієслова як: "перебити, закинути, відкрити, тягнути, мішати", мають своє значення й особливі нюанси тільки в мовному оточенні, наприклад: "відкрити гадку", сказати щось важного, що тримається радше в таємниці, щоби другого не вражати:

"Коли я вам відкрию свою гадку, то тут відношуся просто і садинок до вашого глибокого розуму"./2,579/

Зворот "ділитись думкою" як синонім говорити в такому мовному оточенні, підкріплений зворотом про серце, це вже не звичайний процес говорення, а відслонювання внутрішнього світу персонажа з довірям до людини:

"...своє серце виявляла переді мною і ділилася найменшою думкою зі мною". /I,254/

"Ділитись думкою, відслонити душу, відкрити гадку", як синоніми слова - говорити, мають глибоке психологічне значення й є знаменними рисами мови О.Кобилянської.

Белика група цих всіх семантично споріднених слів, з основою говорити, виявляє багатство мови письменниці, характеризується майже виключно поважним забарвленням, часто психологічним, відкриває процес наростання художнього елемен-

Л Е К С И К А

ту навіть у такій уживаній і широко стосованій групі слів,
говорити - казати

Розглядаючи дієслова в аспекті процесів інтелектуального життя запримічується на першому місці дієслово - думати, що виявляє працю людського розуму, інтелігенції, "найзагальніше передає розумовий процес та позбавлений будь-яких стилістичних барв".¹

"Могла однак говорити й думати, що хотіла; могла невтомно нагадувати донькам границі жіночого світогляду, - все було даремне"./I,73/

Думати може мати значення плянувати, знаходити розв'язку якоїсь справи: "...що властиво думаєш зробити з собою, коли не хочеш віддатись?" /I,92/, питає Маргарета Олену, обурена її резигнацією з подружжя.

Надуматись, довго застановлятись над чимось, розважати, щоби дійти до якогось рішення: "Я аж до втоми надумувалася над ним". Значення поважної застанови має слово "подумати":
 " - Подумайте, ради Бога, й про свою будуччину"./I,83/

Задумувати, це плянувати мати якісь конкретні цілі:
 "Що задумаєш чинити, воно, їй богу не добре!"/I,95/

¹ Питання граматики і лексикології української мови, Київ 1963, стор. 89

Л Е К С И К А

Дієслово передумати, передумувати вказує на довготривалу акцію, на процес думки, що обіймає якісь події, якийсь відтинок життя, означає застанову над собою, над проблемами. Наталка, характеризуючи своє життя, говорить:

"Моя історія - це не те, що я пережила, лише те, що я передумала головою і серцем"./I,293/

або:

"скільки передумалося мрій," I,298/

Синонім міркувати - визначає працю розуму над якоюсь важливішою проблемою з різними мотивами: "Старайся позбутися того, про що міркуєш що воно йому не по душі..." /2,337/

Працю думки з пропозицією на будуче виявляє поетичне дієслово мріяти.^I Наталка Веркович мріє стати письменницею: "Мрію об тім, щоби стати колись писателькою"./I,226/ Поряд з тим дієсловом стоїть найближчий до нього уявляти собі, в думці виразно малювати картини: "...красу уявляла собі моя фантазія в тисячних барвах"./I,351/

Розуміти, щось зглиблювати, "З твоїм почуттям до чужинця, якого ще й сама не розумієш зрадила церкву",/2,345/

Знати, "Знав усі їх справи і всі журби"./I,543/

^I Питання граматики і лексикології української мови, Київ 1963, стор.91.

Л Е К С И К А

Пізнати себе, взаємно знайти спільну з другими мову, це також справа інтелекту, це зрозуміти когось: "Що ж він не зрозумів мене, а я ... я не могла тепер вийти за його" ./I,238/

Порозумітись - дійти до якоїсь згоди, спільної думки:

"...радить Олені заздалегідь порозумітись з новим властителем". /I,100/

Дієслово філософувати, вплетене в мову творів, в мову інтелігенції, виявляє вищий ступінь, думання в світі ідей: "З душею кінчиться вже все". "Е, ...Ви зачинаєте філософувати!" /2,584/ Легка іронія криється в слові розфілософуватись: "Гай, гай! бач, як розфілософувалася!" /I,221/ насміхається Лорден над Царівною-Наталкою.

Дієсловна синоніміка на означення інтелектуальних процесів збільшується великою кількістю відповідної фразеології наприклад такого типу: думки розліталися, думки летіли, думки дразнили, таїтися з думками, мислі літали, думки вешталися, думки налітають; поряд з тими висловами є такі дієслова, як: помітити, замітити, запримітити, розбирати /розмови і погляди/, пригадати;

У цій групі дієслів привертає до себе увагу авторська синоніміка, що вказує на велику працю думки і розуму в діє-

Л Е К С И К А

слові різьбити себе.

"Працюйте, - кажу я, - Олексю, розумово "різьбіть" себе, /.../ Провадьте ваші студії /.../ Збагачуйте свого духа науками, мистецтвом і досвідами великих умів". /2,334/

Цей оригінальний синонім інтелектуальної дії, доповнюється іншими, за змістом спорідненими, дієсловами і зворотами, як: вирівнювати себе, для духа працювати, летіти високо-високо, бути орлом у сфері духового життя.

Два останні, авторські синонімічні вислови поєднують властиво дві сфери: розуму та серця, працю інтелекту та ушляхетнення почуттів.

Поряд з дієсловами на означення процесів думання, мова О.Кобилянської виявляє величезну кількість дієслів, що відображують сферу почуттів і переживань. Багата дієслівна синоніміка цієї категорії зображує : зворушення, хвилювання, нервовість, любов, захоплення, одушевлення, всякі "порухи серця".

Слова цієї категорії мають властивість органічно створювати емоційний матеріал мови. ^I Синонімічні ряди цих дієслів виявляють різні нюанси емоційного насичення, а також вказують на еволюцію художнього слова письменниці.

^I Питання граматики і лексикології української мови, Київ 1963, стор. 92.

Л Е К С И К А

Коли вийти з нейтрального слова "відчувати", то за-
 примічується, що в перших творах виступає воно, як слово
 "чути", наприклад: "я ... чула виразно, що не смію піддатися
 його благанню" /1,235/ Те саме слово вжите на означення
 "почуватися": "вона чулася б щасливою" /1,343/, у дальшій
 творчості змінюється на "відчувати": "...а я відчуваю, що во-
 на є лише незрозумілою для звичайних людей" /2,338/, або
 "журюся тобою відчуваючи виразно..." /2,338/ "... відчувала
 я й відчуваю й тепер /.../ що я до свого народу прихильна"...
 /2,333/.

Дієслово вражати - це викликувати в душі неміле по-
 чуття: "вразала мене суворість мого судженого", /2,353/

Пряме почуття ^Iсмутку, душевного терпіння створюють
 дієслова такого синонімічного ряду: терпіти, сумувати, посумні-
ти, з того дієслово терпіти - це глибоке і довготривале по-
 чуття болю і душевного й фізичного". "Чи я вмію терпіти? Чи
 в мене вже з натури наклін до того?" /1,276/

Сумувати - жалувати за чимось, чого не мається: " не
 треба нам жалувати за чимсь, чого нам доля не дала" /2,359/

Посмутніти - хвиловий стан, в наслідок немилого слова, вістки:

І.Г.Чередниченко, Нариси з загальної стилістики су-
часної української мови, Держучбово-пед.видав."Радянська
 школа" Київ 1962, стор. 357

Л Е К С И К А

"Він посумнів. Останні слова заболіли його глибоко". /2,425/

Сильніший душевний біль передається словом затрем-тїти, як затремтіла Зоня Яхнович на брутальні слова Олекси: "я затремтіла всім тілом". /2,361/

Прикрим словом можна когось роздратувати, ввести в немилий нервовий настрій: "воно завжди немов навмисно му-сить мене роздратувати й найліпший настрій зіпсувати". /2,332/ Інтензивність прикрого враження виявляє слово задеревіти: "на вістку, що Наталка виїжджає з дому, "Тітчине лице мов задеревіло", /1,240/

Ще більш експресивний є дієсловний ряд - жахнутись, мучити, збожеволіти. Гриць увійшовши до хати Маври "аж жах-нувся" /2,400/ вигляду хати і старої циганки. Мавру мучать думки про Тетяну, бо вона ж її виховувала і любила, а до Гриця почувала дивну симпатію. Відкриваючи морально болісні почуття Маври, письменниця не вдовольється самим словом "му-чать", і додає "калічать": "То вона, то Гриць виривають перед її душею, мучать її, калічать". /2,511/

Дієслово збожеволіти передає почуття такого великого терпіння, що його вже ніяк не можна перенести.: "Я збожеволію, не годна перенести". /2,506/, говорить Тетяна.

Синонімні ряди негативної закраски доповнюються та-

Л Е К С И К А

ними дієсловами: дрижати, здрогатись, лякатись, перелякатись, плакати, заплакати, ридати, гніватись, ненавидіти.

Дієслова цього характеру підкреслюються ще прислівниками: лячно, тужно, важко, тяжко, сумно, глухо;

Багата скаля відтінків різних почувань передається групою дієслів у сполучі з іменником "серце" ^I, а також з іменником "душа". Це почуття короткотривалі, одноразові, особливо відноситься це до серця: "... глибокий жаль стиснув моє серце" /1,276/ "...в мені затовклося серце", /1,279/ "Ін серце крається на згадку страшного терпіння бідної зрадженої дівчини," /2,511/

Дієслова сполучуючись з іменником "душа" відображують довго триваючу акцію: "...зворохобилась моя душа до крайності". /2,362/ "Невимовний жаль обгорнув мою душу"/1,278

Відтінок укритого душевного болю передається контрастивним зіставлення усміху й болю, що сильніше вражає, збуджує співчуття: "...уста усміхалися нервовим болісним усміхом". /1,272/

Ольга Кобилянська сама писала, що в глибині душі вона не весела, що в неї є схильність до смутку ² то одначе за-

¹ Питання граматики і лексикології української мови, Академії Наук УРСР, Київ 1963, стор.93.

² Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т.У, стор. 397.

Л Е К С И К А

хоплення красою, ентузіазм, одушевлення внесло в твори почуття глибокої радості.

Якість і натугу почуттів якогось забарвлення відкривають синонімічні ряди дієслів: здивуватись, зчудуватись, тішитись, натішитись, любити, любоватися, радуватися, одушевлятися, упоюватися;

Два перші дієслова, здивуватись - зчудуватись різняться не тільки інтензивністю, але й красою почуття. Ці лексеми вживаються на означення здивування у зростаючій градації¹ в Андронаті, як Настка починає відкривати перед ним свої наміри супроти Тетяни: "Дід здивувався, однак не сідає". /.../ Дід зчудувався. - Кажі, дитинко, - відмовляє, - "/2,482

Тішитися і натішитися - синоніми радісного почуття під впливом враження викликаного зовнішнім об'єктом, як у такому реченні: "Поки що тішуся кождим гарним сонячним днем". /1,239/ Експресію і тривалість дії містить в собі синонім натішитися: "нехай я натішуся красою життя!" /1,237/

Семантично підхожим до цього дієслова є лексема - любоватися, яка також викликає те приємне почуття на вид якогось предмету або явища.² "...не підслухаю тихої розмови праста-

¹ Питання граматики і лексикології української мови, Київ 1963, стор. 95

² Там же, стор. 94

Л Е К С И К А

рих дерев, не буду любуватися ростом молодих;" /1,244/

Широке застосування має дієслово - любити, себто кохати когось, бути закоханим.¹ "що він любить, любить вже навіки!" /1,272/ "Тебе одну люблю, одна моя ти будеш, про інше "хурися" ./2,465/

Синонімний ряд - радуватися, одушевлятися, упокуватися, ґрунтується на почутті, що пливе не від зовнішніх вражень, а з глибини душі. Цей синонімний ряд з його зростаючою експресією дуже характеристичний для мови Ольги Кобилянської. Письменниця любиться власне окреслюваннями сильними, великої експресійної сили, так що інколи навіть ці синоніми підкреслюються ще додатковими іменниками, семантично спорідненими, як запримічується в такому прикладі: "Але я радувалася, моя мамо, я радувалася також шаленою втіхою, немовби ці слова становили для мене якийсь скарб, ..." /2,342/

Одушевлятися - відчувати велике захоплення чимсь, ентузіазм до чогось, дієслово не приготоване в українських словниках, так само, як й упокуватися чимсь, виявляє внутрішню радість і захоплення працею, красою, ідеями, музикою і под.

¹ П.М.Деркач, Короткий словник синонімів української мови, "Радянська школа", Київ 1960, стор.98.

Л Е К С И К А

214

В уста героя Ольга Кобилянська вкладає замітку, що здібність одушевлятися, це такий самий талант, як малювати, або грати: "я подивляю ваш дар одушевлятися. Я того не маю. Моя душа втомлена, ..."/I,231/

Упожватись, насолоджуватись внутрішньою радістю, насолоджуватись чимсь: темночервона рожа "Розцвілася розкішно, упожвдалася сама собою" /I, 465/ Цей синонім часто виступає в дієприкметниковій формі: "упожвчі звуки" /I,430/

У рядах емоціональної синоніміки окреме місце займає синонімний ряд - тонути, потонути, потапати в праці, в тонах, в музиці, в думках, в цвітах, в собі. У контексті - це авторські неологізми емоційної сфери, об'єднують думки, почуття,

Особливий психічний стан зображується синонімом "потонути тілом і душею: "...стало мені так, немовби я потонула і тілом і душею в ціле море цвітучих, своїм запахом упожвчих цвітів ..."/I,270/ "...я поринула в свою власну, розлечену, зневолену душу,"/I,193/ "В тій праці купається моя душа, поринає в ній", /I,226/ "Мавра молиться до місяця, в ній потонула", /2,511/

В емоціональну дієслівну лексику Ольга Кобилянська

Л Е К С И К А

215

ввела нові відтінки почуттів впровадивши авторську синоніміку: одушевлятись, упоєватись, потопати і поринати в думках, музиці і под. Особлива риса дієслів – це висока напруга почувань, сильна експресія з напрямком до гіперболізму.

Проаналізований матеріал вказує на функціональну різноманітність дієслів у мові творів, з тим сполучується також кількісне відношення дієслівних лексем до інших граматичних категорій, іменників, прикметників.

У двох творах Рожі і Через море запримічується два контрастні типи кількісного пристосування дієслівних лексем. Рожі – це картина квітів, більше статичного характеру, а вслід за тим дієслова, як "стояти, свистати" та значно менше їх кількісно по відношенні до іменників і прикметників. На 69 іменників і на 64 прикметників начислюється тільки 55 дієслів з повтореннями. За те в нарисі Через море чисельна перевага за дієсловом; 163 іменників, 61 прикметників, а 175 дієслів, а тому на двох листах друку повторюється тридцять п'ять разів дієслово "летіти".

При розгляді граматичних видів дієслова замічується схильність до неособових форм такого типу як наприклад: "В ній хвилювало так чудно, чудно: вона начебто душилась;"/1,428/

Л Е К С И К А

Попри те письменниця радо послуговується формою першої особи, особливо в таких літературних видах, як: щоденник /Царівна/, записки, листи /Через кладку/, щоденник /друга частина Ніоби/, або впрост оповідання від першої особи /Імпromptу фантазі/.

Розгляд граматичних форм дієслова не виказує скорочених форм дієслова в третій особі типу "зна, віда" ані дієйменникових форм на - ть. Майже завжди задержані повні форми. Зате стрічаються архаїчні форми від дієслова бути: "ссьм, суть". Та це трапляється в першому творі, а пізніше стосоване з метою індивідуалізації мови.

Дієслівна система в мові Ольги Кобилянської вказує на еволюцію і розвиток художнього вислову письменниці.

Дієслівна синоніміка виявляє психологічний характер і сильну експресію з напрямом до гіперболізму. Вона визначається рисою дії, від чого походить динамічність зображень художніх картин і різноманітність функцій.

Дієслівна система оперта на широкій основі літературної мови поповнюється авторськими звичайними і текстовими новотворами для передання тонких нюансів духового порядку: різьбити, летіти, одушевлятись, упоюватись, потопати, поринати, музичити.

Л Е К С И К А

д/ Функція і характер прикметника.

В художній мові О. Кобилянської прикметник займає значне місце, виявляючи функціональну різноманітність і окремий специфічний характер.

Письменниця любить прикметниками, нагромаджує їх у великій кількості, стараючись якнайдокладніше віддати відтінки та нюанси зображуваних предметів і явищ.

Прикметники Ольги Кобилянської привертають до себе увагу своєю суперлативністю, гіперболізмом, багатозначністю понять, що все разом свідчить про авторське світосприймання. І

Як важливий компонент прикметники входять у всі художні зображення: зорові, звукові, а передусім у зображення духовного життя.

За своєю функціональною різноманітністю прикметники виявляються важливим чинником у зовнішньому портреті людини, пейзажу, творять його кольорит, як складники чуттєвого плану викликають настрій, викривають драматизм душі й символічне

І В. П. Іванисенко, Народження стилю, Видав. "Наукова думка", Київ 1964, стор. 200.

Л Е К С И К А

схоплення явищ.

Вони у зміненій синтаксичній позиції набирають нового значення інтонаційного, а як самостійні члени речення сповняють функцію підмету.

Іван Франко звертає увагу на велику, домінуючу кількість зорових прикметників в українських піснях, а дуже незначну кількість прикметників звуку та запаху.¹ Автор говорить про масу "зорових, кольористичних образів" і в літературі.²

У творчості Ольги Кобилянської зросла кількість прикметників звуку і запаху. У функції пояснювального характеру прикметники виявляють всі змисли - зір, слух, дотик, смак.³

У портреті людей, пояснювальні прикметники творять тільки малу частину побіч прикметників іншої категорії, як свідчать про це приклади двох портретів: "...Олена з блідавим обличчям і широко отвореними очима прислухалася його словам",

¹ Іван Франко, Із секретів поетичної творчості, Твори в двадцяти томах, Держ.видав.Художньої літератури, Київ 1955 Т.ХУІ, стор.278

² Там же, стор. 278 - 281

³ Там же,

Л Е К С И К А

/1,71/ і друга, широко змальована постать: "З лица чорнява, майже гарна, була сама тонка, майже ніжно збудована, жива, спритна." /1,472/

Пояснювальні прикметники різних зміслів виявляються компонентами пейзажів. В гірському пейзажі запримічується прикметники зорові, дотикові, запахові: "Рунг" було йому на ім'я. /.../ Був гарний велет, високий, широкий, стрімкий, пристосний" /1,469/ "Воздух напоєний пахучою свіжістю", /1,160/, "Ліс переповнений свіжим, смоляним запахом", /1,438/ Дош розсівав смуток "з холодною мокротою" /2,83/.

Пояснювальні прикметники дотику є компонентом у зображеннях звірят, наприклад волів: "Чув виразно, як спасали своїми грубими здоровими писками траву, як відсапували, бачив дрібні крапельки поту на тих теплих пильних писках" ./2,51/

Звичайну пояснювальну функцію мають прикметники, широкого та втертого вжитку, як - старомодний, старий, і їх звичайно стрічається у перших творах письменниці, як у повісті Людина, де говориться про "старомодний фотель старої дами" /1,89/ про "старий ліс дубовий, старий годинник" /1,115/ У дальшій творчості в мові виявляється щораз більше поетичних епітетів, як: синявосріблиста мряка, біляві спорохнавілі пняки і под., хоч й в пояснювальній функції: "бурдей ... закутаний

Л Е К С И К А

у синявосрібlistу мряку" /2,78/"Біляві спорохнявілі пняки стирчали густо одні коло одних неначе кістяки з пожовклої трави,..."/I,463/ "...звісно, куди веде вузенька стежечка садом," /2,249/.

Пояснювальних прикметників в мові Ольги Кобилянської відносно зовсім не велика кількість. Увага письменниці зосереджувалась на внутрішньому світі людини, звернена на сутність явищ всякого роду, тимто найбільша сила і краса її прикметників лежить у чуттєвому плані.

Прикметники як епітети психологічного характеру творять настрій природи, що немов жива істота переживає смутки і радощі, або безвиглядне пригноблення. Епітети безпосередньої емоційності, сумний, сумовитий, піддержані в тексті семантично, і алітераційно спорідненими словами: "халібно", шемрання, - ш, ж, с, викликають настрій суму, як це спостерігається в таких прикладах: "Сумне шемрання ріки настрювало його так халібно, а він не був в силі здавити його" /I,462/, "Лісами розходилась луна сумовитих пісень" /I,459/

У зимовому пейзажі настрій пригноблення викликають епітети різного порядку, зміслові та психологічні як - зорові: безмежна, широка, сіра; дотикові: груба, штивна; звукові

Л Е К С И К А

психологічні: дитячо-дзвенячі.

"Біла рівнина лишилася пуста.
Безмежна, широка, як степ прибралася у грубу
 верству снігу й гляділа тупо, в сіру небесну копулу.
Глибоку тишу, що стелилась над широким тим штивним
 морем, перебивали напрямком голоси дрібних дитячо
-дзвенячих дзвінків і мов кропили її тоненькими
одностайними крапельками звуку". /I,547/

Яку різnorodність психологічних нюансів вносять епіте-
 ти яскраво свідчать про те численні зображення тишини, що по-
 середньо скріплюють зображення психічного стану персонажів
 з їхніми сумними, пригноблючими, драматичними, або радісни-
 ми почуттями. Одинадцять різних епітетів створюють багату
 нюансовість тишини з поглибленням змісту цього абстрактного
 поняття. Тишина зображується такими епітетатми, "безгомінна,
 брутальна, глибока, дрімуча, поранкова, страшна, мертва,
 смертельна, свята, тупа, тяжка", творить новий мікроскопій-
 ний художній образ" з глибоким психологічним змістом.

Художні картини тишини з її психологічними епітетами
 виявляють спроможність передавати настрої сповнений драма-
 тизмом, як глибоко відчувається в повісті Земля, коли Іво-
 ніка підходить до воза, на якому лежить мертвий Михайло:
 "Наступила глибока тишина. Здавалося немов кождий звук у си-
 вій імлі губився ..."/2,190/ Сумний похід рушив у сторону ха-

Л Е К С И К А

ти, а "за ними волілася крок у крок тяжка тишина..." /2,191/

Тяжкий настрій якоїсь безвихідности, невідрадности створюють психологічні епітети - понура маса, гризуча туга: "Крізь понуру масу мряк, в яку уткалася гризуча туга, що/.../ ширилася тяжкими хвилями так далеко, як око сягало", /1,546/ Епітет "важкий смуток" передає настрій душі в художньому зображенні відвідин Гриця в Маври: "Прийшов хлопець, мов місяць зійшов в її хаті, і важкий смуток викликав у її душі." /2,496/ Сумовитий настрій у пейзажі створюють психологічні епітети "жальний сум сосен" і "засумовані сосни": "...розібрав лиш жальний шум сосен", "Вокруги хвилював жалібний шум /.../ а лісом колисався шум вічно засумованих сосен", /2,532/

Психічний настрій несконцентрованости, розгублености, створюється, побіч дієслів, епітетами - барвні, чудні, скажені: "Барвні думки, чудні образи хвилювали та гнали, неначе скажені одна за одною". /1,116/

Мовостиль Ольги Кобилянської поглиблюється психологічно асоціативними епітетами.¹ Вони передають стан душі у

¹ В.П. Іванисенко, Народження стилю, Видав. "Наукова думка", Київ 1964, стор. 190.

Л Е К С И К А

різних нюансах. Почуття жалю і докору в душі створює ряд епітетів психологічно-асоціативного ряду: гіркий, жорстокий, болючий: "Гіркий жаль стиснув її знов за серце, і жорстокі, болючі слова так і виривалися на уста."/I,445/ Асоціативний епітет, "несказано важкий" передає смуток у найвищому ступні: " ...несказано важке, сумне почуття обгорнуло її душу"/I,107/

Затамований біль душі, тяжке переживання персонажа передають такі епітети, як: глухий біль, тихі стони": "Глухий біль, неописане огірчення обняли мене і тихі стони виривалися з моєї груді" ./I,137/

Психологічно-асоціативні епітети передають нюанси психічних станів людської душі і риси характеру. Особливо з очима вплітаються в мову письменниці різноманітні епітети позитивної і негативної закраски. Очі можуть бути: задумані, лагідні, добрі, чисті, цікаві, зоріючі, сумні, молоді; більшою експресійної сили виявляє негативний ряд епітетів: очі - безвиразні, жадібні, неуговтані, неприборкані, глухі, зимні, ледяні.

Коли перший ряд відкриває гарні прикмети людської психіки - лагідність, доброту, зацікавлення, свіжість молодости, то другий ряд відкриває психіку людей здатних на зло,

Л Е К С И К А

людей з притемненою свідомістю свого кращого "я". Очі Фельга /Людина/ тільки "безвиразні". Одначе у процесі еволюції художнього слова появляються щораз то інші епітети, які віддзеркалюють психологічні зміни того самого персонажа. Сава посварившись з мамою ішов в поле і нараз запримітив заяця, а в нього була пасія вбивати зайців, і ось: "Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском, і миттю пірвав він камінь у руки." /2,137/ Зимний блиск вказує на момент, на коротко триваюче психологічне переживання Сави а його зимні очі вказують на довготривалість негативного стану душі: "Його очі зайнялися чудним блиском, збільшилися незвичайно і стали зимні мов лід." /2,162

Ольга Кобилянська змагає до сильних психічних зображень, сповнених драматизмом, як: "тяжка, пригнітаюча туга, гризлива туга" /2,83/ "Неповздержна, дика туга..." /2,86/ Івоніка "Застогнав із жалю, у гризучій самотності" /2,233/ У природі драматична закраска в епітетах ночі: "Недобра, нечувана ніч спускалася на землю." /2,233/

У душі Марії /Земля/ заходять драматичні зміни почувань. Вся велика, сильна і безоглядна любов замінюється в "материнську ненависть" /2,251/, це страшне, протиприродне по-

Л Е К С И К А

чуття матері до своєї власної дитини і весь драматизм Маріїної душі вміщується в цьому епітеті материнської ненависти.

Мініатюрна картина, руки хлібороба, знана із щоденного життя, набирає виразу драматизму в епітетах пальців, як "Чорні, покривавлені, мозолисті пальці рили в волоссі"/2,91/

Емоційність епітету і психологічна відтінковість переростають у символіку. Замітним явищем в мові О.Кобилянської є символізм її улюблених красок: червоної, білої, чорної, сірої з відтінком сивої.

У нарисі Під голим небом повторюється сіра барва поряд з чорною і білою краскою та створює не лише кольорит твору, але й символіку смутку і смерті, бо небо тоне в "жалібну задуму:"

"Запанувала тупа тиша. Широкі сніжні крила хмар прилягли білим сріблом до землі й не знімалися з неї більше. Вихор згубився. Небо прибиралося в сіру барву і потонуло в жалібну задуму"./I,556/

У повісті Земля сиві маси мряк, сірі маси мряк домінують кольоритом у зображених пейзажах і рівночасно вносять символічне значення в мовну тканину повісти. Драматичність акції докола кульмінаційної точки, смерті Михайла, супроводиться кольоритом і символізмом сірини:

Л Е К С И К А

"Здавалося, що мряки змовлялися, аби зніматися кожного поранку з запустілого поля величезними сірими масами",/2,185/

або:

"Сиві маси мряк висіли в чудацьких формах",/2,186/

або:

"Осіння мряка позакутувала все в свій сивий від-
дих" /2,189/

Крім сивої - сірої краски, символічне значення приналежне червоній барві /В неділю рано зілля копала/, і білій красці в повісті Через кладку. Чорна краска внесла тонацію з символікою в художніх зображеннях смутку, похорону, інтер'єру.

Функціональна різноманітність прикметника доповнюється в синтаксичній його позиції. Прикметник стоїть в ролі підмету, як наприклад у повісті Земля декілька разів приходить прикметник "бурі" на означення іменника-підмету, бурі воли: "Бурі станули самі з себе, і все зробило йому мовчки, несміливо коло в'їзду місце"./2,190/ "Поволі, обережним кроком тягнули бурі свій тягар..." /2,191/

У живописній картині рож субстантивізується краска темночервона: "Темночервона, окружена листками, що недбало звисали, горіла пурпуром"./1,465/, або: "Коло них стояла біла". /1,465/, або замість назви дерев прикметник "столітні": "Столітні оберігали їх досі" /1,464/

Л Е К С И К А

Синтаксична зміна місця прикметника виявляє нову, іншу художню думку., ^I ставлячи прикметник під логічний наголос, авторка надає йому нового важливого значення. Синтаксичні відношення слів, синтаксична форма пов'язані зі зміною значень, з семантичними і граматичними модифікаціями. "Вже певні синтаксичні зв'язки між словами так чи інакше організують художню думку", пише М.Коцюбинська. ^I

Синтаксичні зміни місця прикметника вносять в мову сильнішу експресивність і підкресленість даного поняття. Героїня нариса, Мати Божа, говорить про свої думки, що перемогли її: "І божевільні думки, свавільні кепкуючі, вони перемогли мене."/I,433/

В афоризмі про національну свідомість із синтаксичною зміною місця наголошується прикметник - золотий, символ національного життя: "Пасма золотого не губить за собою... щоб не згубили сліду матері вашої, і батька, і діда, і прадіда ... а будучність ваша не розіб'ється". /2,570/

Функціональне виділення епітету вносить особливе по-

^I М. Коцюбинська, Література, як мистецтво слова, Видав. "Наукова думка" Київ 1965, стор. 104-105.

Л Е К С И К А

глиблення змісту, окреме забарвлення в почуваннях персонажів, сумовитий настрій, з символічним віщуванням у контексті художнього образу: "Та в тій хвилі пронісся звідкись понад верхи, як і перед двадцятьма роками, голос трембіти, смутий і протяжний". /2,457/

Мова О.Кобилянської визначається кількісним нагромадженням епітетів при зображеннях одного явища, особливо психологічного порядку. Душевне зворушення Івоніки, його почуття розпуки та безпомічності після відвідин сина в касарні, зображені поряд дієсловом, великою масою епітетів пальців і рук: "Чорні, покривавлені, мозолисті пальці рили в волоссі, і від часу до часу чувся стукіт, або радше глухе ударювання головою об стіну". /2,91/ "Його сильні, залізні руки, чорні та тверді, заворушилися незамітно..." /2,100/

Різноманітність психічних нюансів Грицевої душі /В неділю рано зілля копала/, викривається значним число епітетів двох душ: "Одна непостійна, тужлива, пуста, палка, друга вразлива, горда, вдатна". /2,411/

Наростання шуму, що переходить у легіт зображує аж вісім прикметників на чотирнадцять слів інших граматичних категорій: "тихий, ніжний, лагідний, сильніший, потемний, при-

Л Е К С И К А

страсний, свіжий, жвавий". /1,466/

Голос батька, як його відчуває Мавра /В неділю рано зілля копала/ передається в наростаючій динаміці великою кількістю епітетів: "посмертний, страшний, захриплий, глухий, зловіщий". /2,419/

Прикметник - епітет Ольги Кобилянської визначається особливою якістю. Поруч настелевих відтінків красок, як: синявий, сріблястий, білявий, виявляє величезну насиченість змістом, аж до гіперболізму. Ця особлива якість прикметників сполучується з такою ж якістю інших граматичних категорій, як іменник і дієслово, про які вже була мова. Особлива інтензивність епітетів відкриває духовість самої письменниці, свідчить про її світосприймання - глибоке та інтензивно чуттєве. В неї немає нічого літеплого. Все сприймається, як прекрасне, препишне, або жахливо потрясаюче.

Хлопець - пишний, препишний: "... пишний, препишний хлопець на чорнім коні" /2,519/ почуття не лише приємне, але "чудно-приємне" /1,104/ Любов не тільки ніжна, а преніжна: "преніжна, безгранична любов" /2,101/ Очі прегарні а погляд чудовий, ширий: " -впевняла чудовим, ширим поглядом своїх прегарних, сумних очей," /2,493/. Тайна є велика і превелика: "від-

Л Е К С И К А

крити велику, превелику тайну" /2,429/ "преніжну музику" творив бренькіт бджіл /2,52/ "препишна музикальність" /2,333/.

Почуття туги окреслюється не лише, як велике, чудне але й предивне, що вносить в це поняття якесь казкове забарвлення неозначеного бажання ще підтримане дієсловом "забаглося": "забаглося предивною тугою поволіктися кудись в дальший світ" /2,395/ Змальовання краси Тетяни проходить у суперлятивах: "а Тетяна виростає, розвивається в прекрасну, справдішню лісову русалку". /2,404/

Поряд з позитивними суперлятивами в мові письменниці виявляються й негативно насичені епітети. Орядин, обурений на Наталку, говорить про себе: "я вам задрібнодухий, замалогордий, забуденний, заслабосильний до "боротьби проти буденщини, ..." /1,236/

Гіперболізм виявляється в усяких окресленнях. Хвилі моря зображені, як скажені, божевільні: "піна кипить по хребтах скажених хвиль," /2,549/ "поміж божевільними хвилями" /.../ добувались крапельки згуку: - Я тут !" /2,549/ Задума, не м'яка, спокійна, як можна б сподіватися, а розпучлива. Так відчуває господар з нарису Банк Рустикальний прогнаний з хати: "Я піду хоч би і нині! - кликнув по якійсь розпучливій задумі з несказаною горестю," /1,444/

Л Е К С И К А

Скрізь мова О.Кобилянської рясно переткана епітетами великої наснаги - "безчисленна юрба, найбільша повага, превелике здивування, чудотворні руки, божеська пісня, вихор дикий несамопитий, препогана чорна музика, шалений льот, шалена скорість, шалена висота, розпучливе нишпорення, сильний, пристрасний плач".

Поряд з цією особливістю прикметників виявляється ще друга прикмета - їхня складеність, що вказує на змагання письменниці передати нюанси і відтінки предметів і явищ. Найбільша група складених прикметників походить від зорових зображень двох кольорів такого роду, як сивочорні маси/I,463/ брунато-золоте тло /I,466/ "все сповите в синявосрібне світло місяця", /I,II5/.

Прикметники, що в їх склад входять два абстрактні поняття, як: тужливо-хворий - ненавиджу, напр. "одноставний тужливо-хворий усміх на блідім лиці нашого народу"/I,2I4/

За граматичною побудовою складеніть прикметників виявляє прикметник і прислівник типу - "темночервона, блідо-рожева рожа" /I,465/ "для бистроумник ... натур" /I,99/ "на скорих густогривних конях" /I,459/ Дуже рідкісний прикметник за своїм походженням від іменника та дієслова - оли-

Л Е К С И К А

цетворена музика /1,503/.

Широкознаний з фольклору прикметник у сполучі з іменником, "чорнобрива дівчина" /2,110/ синьоока Настя та на той взір утворений "Морсььоока" /3,124/.

Белику групу творять прикметники із заперечною часткою - не, що їх В.П. Іванисенко називає "антиепітетами", і такого роду, як: неприязні очі, що стоять у противенстві до приязних очей. "...подивилася на панну своїми холодними, неприязними очима." /2,111/ Група складених прикметників - "антиепітетів" доволі значна в мові О.Кобилянської.

"Плачу з незтибимого смутку" /1,163/ "непорочний профіль" /19248/, "нелюдськими очима" /1,127/, "дика невгамована туга" /1,173/, "нежерпеливий войовник" /3,371/, "невмолима музика" /3,363/

Ця група складених прикметників збільшується префіксом - без. "Настала безгомінна тишина". /2,220/ "безвихідної безнадійности". /3,355/ "безмилосердна" /1,100/ "безшелесне різноманітне життя" /1,227/, "безбожні дурниці" /1,127/ "глибока беззвучна ніч" /3,349/ "бездушній силі" /1,139/

І В.П. Іванисенко, Народження стилю, Київ 1964, стор.207.

Л Е К С И К А

При розгляді прикметників запримічується ряди улюблених слів цієї категорії. Серед них розрізняється два ряди: один сполучується з філософічним мисленням О.Кобилянської, другий зв'язаний з естетично-емоційною сферою.

До першого ряду зачисляються прикметники дієслівного походження, як розважний, критичний, аналізуючий. У контексті вони сполучуються з дієсловами - критикувати, розважати, аналізувати, з іменниками - аналіза, критика, "- Бо, як ви мені сказали, в мене аналізуючий і розважуючий дух, критичний розум ..." /1,83/ "критичні вимоги" /2,326/

Другий ряд прикметників - це гармонійний, артистичний, тонкий, божеський, святий. Перші два прикметники, гармонійний та артистичний, сполучуються з сферою мистецтва в зовнішніх проявах і в душі людини, звідси є: "гармонійною, мелодією" /2,324/ "з природи: гармонійних" /2,324/ "в артистичній атмосфері" /1,518/ "замість слухати свого артистичного егоїзму, то ..." /3,351/ "артистична вдача" /1,342/.

Поняття, що міститься в прикметнику - тонкий охоплює естетичну та етичну сферу. Це не лише тонкі звичаї, про котрі говорить Зоня /Ніоба/, це - "тонка натура людини: "- З замилювань Софії бачу натуру тонкого стилю, дбалу про красу

Л Е К С И К А

й штуку"./I,520/, це - "гарна похвала цього тонкого й добро-
го чоловіка" /2,342/ тонші почування: "Жінка, мовляв, без
тонших почувань - то як арфа без струн"./2,324/

До чисто етичного засягу приналежить прикметник
- божеський, скріплений вряди - годи прикметником - святий.
"Я вважаю чоловіка чимсь божеським"./I,196/ "божеська пісня",
/3,349/ "із твоїм божеським серцем",/I,507/ "божеської руки".
/2,406/

Підсумовуючи розгляд функції і характеру прикметника
принотовується розбудову цієї граматичної категорії в укра-
їнській літературній мові. Збільшились кількісно і якісно
зорові прикметники, зросли звукові і запахові. Не бракує при-
кметників дотику і смаку.

Розширилася функціональна роль прикметника в розкри-
ванні психологічних станів, настроїв, почуттів,.

Літературна мова збагатилась новотворами - складеними
прикметниками та "антиепітетами". /забуденний, беззвучна/.

У літературну мову ввійшла група прикметників, улюб-
лених авторкою, інтелектуального та естетично-етичного поряд-
ку. /гармонійний, тонкий, артистичний, божеський/

Л Е К С И К А

В мові Ольги Кобилянської прикметник знайшов свою естетичну тонкість і надзвичайну інтензивність.

Розгляд лексики в творах Ольги Кобилянської вказує на те, що письменниця розширила лексичний склад літературної мови дорогою новотворів семантичного походження.

Ольга Кобилянська розбудувала засяг зорових зображень, впровадивши кольорову тонацію в творах та живописний жанр /Рожі/.

У лексиці звукових зображень закріплюється значну еволюцію від описового змалювання зовнішнього світу, як було в реалістів, до зображування руху і динаміки. Спостерігається наростання звукової лексики до тої міри, що в деяких творах вона стає домінантним елементом./Битва/

Письменниця засвоїла українській літературі музичну сферу зображень величезної різnorodности та багатства в глибокій органічній сполучі із зображеннями духового життя.

В її сліди пішли інші письменники, поети, продовжувачі музичности в українській літературі включно з Павлом Тичиною.

Побільшилась лексика духового життя. В літературу ввійшли нові слова, неологізми на означення нових напрямків

Л Е К С И К А

у духовому житті Європи, і семантичні новотвори. Деякі з новотворів залишились індивідуальними неологізмами письменниці, деякі перейшли в ужиток інших письменників, /лексеми - полудне, поранкова душа/. Індивідуальними неологізмами Ольги Кобилянської залишились контрастові сполучення /божесько-пекельне почуття, глухі очі/.

Словник Ольги Кобилянської розширив лексичний фонд української літературної мови засобами вислову вищої верстви нації.

Вперше українська проза засвоїла собі велику кількість іменників абстрактного характеру, чим позначається вищий ступінь розвитку мови і стилю.

Дієслівна система, розбудована по лінії духового життя, визначається рисами психологізму, динамізму та експресії з гіперболічною закраскою.

Українська літературна мова знайшла свою розбудову по лінії прикметників. Новаторським досягненням виявилась функціональна роль прикметників у розкритті психологічних станів і почуттів, у відтворенні настроїв у природі, в людині, в зображуванні тонації творів.

В авторській системі прикметників нові епітети, незвичайної експресії, знайшли своє постійне місце в літературній мові, а деякі з них /тонкий/ продовжують свою розбудову в мові М.Рильського .

РОЗДІЛ У

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Ольга Кобилянська індивідуалізує мову героїв на основі їхньої психології. В мові виявляється духовий світ персонажів, приналежність до нації, і до суспільної верстви. В мові персонажа реалізується розумові його заложення, і сфера почуттів, проявляється темперамент у способі реагування на різні прояви життя.

Індивідуалізацію мови провела письменниця на велику скалю, бо майже всі персонажі, навіть дрібні, епізодичні, мають свій окремий спосіб вислову. У зфізичнуванні мовних стилів закримічується три основні засоби.

За першим способом письменниця зображує стиль персонажів докладно і всесторонньо, в різних ситуаціях, настроях, роздумах; користується діалогами, монологамі включно з чужими голосами, що мов ехо, звучать у душі персонажа. Інколи мова героя зображується в еволюції. В кожного персонажа є й свої особливі звороти.

За другим способом індивідуалізація мови здійснюється малими рисами-деталлями, малими діалектизмами, але завжди у найтіснішій сполучі з психікою персонажів.

За третім способом, чужими словами індивідуалізується мову постатей іншого національного походження, узгляднюючи їхній світогляд.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

За основу окремого мовлення служить мовний тон суспільної верстви героя.

Героїні повістей з життя інтелігенції виявляють ту саму мовну атмосферу, тим більше, що в них існує спільна психологічна подібність в наслідок етично-естетичної концепції Ольги Кобилянської про новий тип людини.

Коли письменники-реалісти брали своїх героїв з життя, то Ольга Кобилянська формувала їх за своїми філософічними поглядами і за своїми мріями. Вона свідомо ставила собі велике завдання - творити нові художні типи людей для наслідування. Письменник і поет, на її думку, повинні творити "нові взори" з високими етичними вартостями, бо це чи не ¹одинока дорога духового розвитку людини. Такий погляд виявила письменниця в листі до Осипа Маковея, з дня 6 січня, 1903 року:

Поет і письменник на мою думку не має лиш фотографувати, а має і виховувати і далше вести. Як ми будемо нашій публиці лиш пересічні типи тої нашої публіки подавати, а не моделювати і komponувати кращих і сильніших типів на будучність, то будемо вічно на одній степені стояти.²

Вслід за цим поглядом, Ольга Кобилянська вибирав на своїх головних героїв людей непересічних, обдарованих

1. Ольга Кобилянська, Твори в п'яти томах, Київ 1963, Т. V, стор. 528

2. Там же, стор. 528

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

великим талантом, надзвичайних по лінії сильної волі, або чуття. Вони проявляють ~~свої~~ ^{своє} ~~то~~ в літературі, музиці, в малярстві, як Наталка Веркович, Ганнуся, Софія Дорошенко, Аглая-Феліцітас, то вони генії чуття, як Маня, Марта, Зоня.

Їхня небуденність проявляється у бажанні незвичайного, великого. Їх не вдоволяють щоденні життєві обставини та стерті ідеали. Провідна їхня зоря - це вищі етичні та естетичні вартості... Їхня незвичайність виявляється в тому, що вони ставлять до себе високі вимоги досконалити себе самих, так, щоб дух "заяснів всіма барвами краси." Для других мають гуманність і віру в людину, у "великість людської вдачі." /1, 237/ Попри те вміють критично, розумово сприймати зовнішній світ і власний, внутрішній. У них спостерігається ідеальне połącення розуму, та серця з певними відхиленнями в поодиноких персонажах, в один, чи другий бік. Цей духовий світ головних персонажів творить спільну мовну основу, на якій постають окремі мовні стилі людей.

а/ Мовостиль освіченої верстви

Форма щоденника повісти Царівна дала можливість широко зобразити мову головної героїні, Наталки Веркович, у монологіях, діалогіях, у контрастному зіставленні з іншими персонажами, особливо з тіткою Павлинкою.

.....Наталка Веркович - це індивідуалістка, а не людина з маси. Вона заперечує існуючі обставини в ім'я ліпшого,

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

кращого життя.¹ Її мрія - це стати новою людиною, вільною з високими етичними та естетичними вартостями.

Її мова переткана словами на означення філософських понять такої категорії, як правда, справедливість, обов'язок етичний елемент, щастя, велич. Вони концентруються в афоризмах та афористичних висловах, що творять важливу мовну рису цього персонажа. Наталка Веркович має свою основну точку зору: "чоловік щось божеське, хоч ... він має своє коріння в землі". /1, 350/ Для неї в першій мірі найважливіші етичні вартості, що реалізується в ряді афористичних висловів: "Ліпша смерть, ніж життя опутане неміччю і брудом." /1, 185/ "...обов'язок ... вважаю за найсвятішу задачу чоловіка." /1, 21/

Почуття високої духової вартості виключає постороннє співчуття, непотрібне милосердя, чужу поміч там, де людина сама може щось зробити. Вслід за тим в її мові повторюються звороти: "не зношу співчуття. Я переконалась, що через те дух дрібніє." /1, 206/ І навпаки, праця над собою, захоплення, ентузіазм для всього, що добре і гарне, підносять людину в духову висоту. Мова її замінна словами на означення абстрактних понять, як гармонія, ніжність, радість;

1. Ольга Кобилянська, До 100-річчя з дня народження, Вінницьке книжково-газетне вид. 1963, стор. 35, 46

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

багата на метафоричні вислови - потопати в праці, у звуках потонути цілою душею, купатися в праці:

Я найщасливіша, коли пишу, коли потону цілою душею в іншій світі. Це багатий, барвний світ, повний гармонії... ніжності ... радості ... /1, 294/

Літературна творчість дає їй найвищу радість, що висловлюється фразою: "В тій праці купається душа моя, поринає в ній ..." /1, 227/ Ентузіазм до праці, захоплення своїми зайняттями виявляється зворотом - робити всею душею: "Коли я що роблю, так роблю всею душею." /1, 266/

В історії Наталки є розмах, змагання до великого, небуденного, що виявляється у комплексі зворотів: "побороти всю погань, я люблю боротьбу, злетіти високо, різьбити себе, працювати для духа, боротись за щось найвище, стати величним на всі часи, не спроневірितись правді, прояснитись красою, бути орлом, тужу за красою, свободний чоловік - це мій ідеал, бути цілковито чоловіком, вищий чоловік, працювати за своєю вподобою, аристократизм духа, поважно-велично."

Її мова яскравиться інтензивністю почувань.¹

Суперлятивні якості визначені епітетами такого роду: "думки божевільні, шалені, невгомонні, поплутані, сполохані"; розпука шалена, сльози - великі, гарячі, криваві, туга - невгомонна, а щастя велике, прегарне; краса - препишна.

1. М. Х. Коцюбинська: Відтворення чи перетворення, Радянське літературознавство, Видав. "Наукова думка" Київ 1967, стор. 25-33

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Згущеними фарбами проходять в Наталчиній мові негативні почуття, погляди на декого, як підлі душі, або гієни:

"Глухий біль, неописане огірчення обняло мене, і тихі стони виривалися з моєї груді. Пощо кинула мене доля в життя, поміж ті підлі, тупі душі - ні! поміж гієни, ..." /1, 137/

Третя прикмета мови Наталки Веркович це - ліризм, що проявляється у словах захоплення, любови, подиву: "упоюється життям" "кохається в шемранні дерев," прегарна хвиля, душа розмарена, розмарено; ліричний тон ніжності у звертаннях: "Дорогі мої Карпати!", у розмові з рожами:

..підійшла я до хвірточки, задержуючись коло рож. Були прегарні! Над жовтими схилилася і спростувала одну похилу. "Ти моя любко нездужаєш на тугу." подумала я. - А ти щаслива, - приповіла другій Всюди було так тихо розмарено всюди, /1, 228/

В мову Наталки вплітаються слова романтичного забарвлення: "місяць, мряка, глибока тишина, смуток, сльози, туга, ніжна музика, еольська арфа, вислови: "Навкруги тихо, урочисто" ... душею молюся ... туга, тужу, поважно-велично, мелянхолійно.¹

Емоційно-психологічний словник виявляє в неї величезний діапазон понять, і висловів, як: Зворушена, зворушуватись, чувство, чуюсь щаслива, втіха радість, чуття,

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 30

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

співчуття, жалісний; Гордість моєї аристократичної душі скипіла" /1, 289/ внутрішнє зворушення, "Невимовний жаль обгорнув мою душу"... /1, 278/ хвилювало, огірчена, прибита тугою-жалем, жалісний зойк, зойк моєї душі;. Тональність мови Наталки Веркович проходить у кількох плянах: філософського напруження думки, інтензивності емоцій, від високого злету, до чорної розпуки, та елігіїної ніжності.

У зв'язку з цим виявляється змінне темпо мови. Спокійне, у довгих, повних реченнях, як наприклад: "Навкруги урочисто, саме, так, якби все на час здержало віддих і ждало на щось святе." /1, 220/, схильоване у коротких окличних і питальних реченнях: "Орядин! чи ти бачиш? Я не в силі тобі допомогти! Я царівна твоя!" /1, 178/

Мова Наталки Веркович це - мова філософської думки і глибокого чуття. До тої пори не говорив такою мовою ні один персонаж в українській літературі.

Аглая-Феліцітас, героїня повісти За ситуаціями, це артистичний тип, з нахилом до музики та акторування. На ній позначився "чи не перший відчутний в літературі вплив кіно."¹ Вона химерна вдача, піддається настроям. Неспокійна, нервова. В душі її існує струм протилежних почуттів:

1. Олег Бабишкін, Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 167

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

радість і тривога, серйозність і легкодущність. Цей стан виявляється фізично в усміху, що часто схожий на плач. На цій психічній основі проходить індивідуалізація мови Аглаї-Феліцітас. Наявність контрастних почуттів переведена у двох площинах: у розмовах і внутрішніх монологів. У першій розмові з професором Чорнаєм Аглая-Феліцітас заявляє йому, що вона русофілка і з українством нічого спільного не має. На питання професора, чи була в Росії притакує:

Так. Була
Вслід за своїми словами стало їй сумно ... Пощо сказала неправду? ... Пощо таке вчинила? Га? Вона сказала велику неправду. Однак, що це так його, українця обходить, /3, 309/

Після відходу професора продовжується внутрішній монолог з гіркими докорами: "О, Аглая-Феліцітас! Ти сама /...../ тота, котрих перед ним ганила!" /3, 311/

Органічно з такої химерної вдачі виростає індивідуальна мова героїні. Досягла цього авторка оригінальними тропами - небесне пекло, божесько-пекельне почуття, якими персонаж визначає своє відношення до музики: "...але передусім музика, Іванно, та музика, що викликає небесне пекло в грудях". /3, 336/ Асоціативно з пеклом лучиться поняття полум'я, що для Аглаї-Феліцітас є полум'ям звуків: "Що мені все інше, коли я стою всередині полум'я звуків!" /3, 360/, кличе вона в розпучі не одержавши стипендії на студії.

Великий талант до музики в цього персонажа, гармонізує з її бажанням досконалости, що виявляється в неї

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

мовним зворотом "до кінця". Збагнути до кінця, вірити до кінця, любити до кінця: "Я Вас ... мені так здається, щоб цілу правду сказати, ще не люблю до кінця." /3, 361/

Мова цього персонажа виткана з музичної термінології: "інспірація до музики, музика, музичити, виявити себе в музиці, упоїлась музикою." Цю прикмету мови піддержують й авторські коментарі такого роду, як "грає з захватом, горить" у музиці. Аглая-Феліцітас говорить про ритм в людях, про триб, акцію, ситуації, у житті.

Оригінальні окреслення-характеристики інших персонажів в її устах і характеристика себе самої, також у великій мірі індивідуалізують мову цієї героїні. Про себе вона думає, що в ній є "триб за ситуаціями." Зміна, вічно рухлива по своїй натурі, не любить одностайности: "До Відня! В акцію, ситуації" /3, 377/ Чорнаї в її окресленні - "професор, великий пан, українець". "Господи! Чи їй привиджається хтось знайомий? Ні, це він. Він. Професор, великий пан, українець." /3, 339/

Для Шварца, що викликав в неї прочуття чогось темного, помимо його знання, великої елегантности і таланту, є окреслення - демон. Інколи дає йому назву з музичною характеристикою - "відірваний звук від пісні": "Живе сам, мов відірваний від пісні звук." /3, 397/

Неспокійна тональність, нервові напруження мови цієї оригінальної постаті проявляється в коротких, уриваних

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

реченнях: "- В нас взагалі, ... не так, як в інших ми... /...../ О. Іванко - кликнула і піднялася. -Як не одержу стипендії, як моє життя не зміниться вкоротці, як щось не станеться, я не видержу." /3, 335/

Мова Аглаї-Феліцитас хвилююча, музична, з поетичним забарвленням, характеризується повторенням реплік, повторенням найважливіших слів, вплетенням пісенних висловів, як свідчить про те такий уривок її мови:

- Добрий вечір, мамо! Добрий вечір усім ... Отже, я їду, мамо. Їду завтра. Злагодіть велику шубу. Начепіть багато дзвінків до збруї, щоб простори зчудувалися... як віде в них Аглая-Феліцитас. А збудіть на зорях, щоб до мене поморгали зорі.... і гайда!"/3, 378/

Різноманітні оклики, як "гайда, фї ...уть, ов-ва" вносять особливе забарвлення в мову Аглаї-Феліцитас, скріплюючи її музикальний кольорит.

Мова Аглаї-Феліцитас нервово-хвилююча характеризується наявністю музичних елементів, оригінальною фразеологією контрастних понять є новим виявом індивідуалізованої мови артистичного типу в творах О. Кобилянської та в українській літературі.

Мова Зоні Яхневич з повісти Ніоба, ґрунтується на розговірній мові вищої верстви, до якої належить персонаж¹ за своїм походженням, вихованням та освітою. На цій

1. Ольга Кобилянська в критиці і спогадах, Київ 1963, стор. 292

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

природній основі плететься мереживо мовних особливостей, що впливають з її окремої духової конструкції.

Зоня Яхнович - духово закінчена особовість. Це тип з перевагою естетизму. За словами маляра "чужинця" вона є "вроджена жриця краси." /2, 354/, "артистична вдача" з великими здібностями до мистецтва. Вона так перенята почуттям краси, що все "неестетичне жахає" її. Це почуття стоїть також на перешкоді зближуватись до нижчої верстви: "...я жахаюся того, що ще є неестетичне в низшій народі, й не можу перемогти себе, щоб з ним брататися," /2, 324/ Красу дошукується скрізь і завжди в людях - в їхній поведінці, в мові. Спостерігає красу в церковній архітектурі, й дрібній китиці квітів. У мові реалізується ця духова особливість лексемою "тонкість", та лексемами, що сполучуються з поняттям тонкості. Це поняття у різних лексичних видах стоїть поряд з абстрактними і реальними іменниками: тонкість відчуття, тонка доброта, /2, 365/ тонка любов /2, 367/ тонкі хвилини, тонкість стилю, тонкість у поведінці, тонкі звичаї, але й тонкий германець.

"Тонкість" у поведінці, розмові, почуваннях з'єднав собі чужинець-маляр симпатію Зоні, її любов і подив: "... що я в ньому головне ціню й люблю - це тонкість і доброта ..." /2, 355/ Пишучи до своєї мами, Зоня говорить не про звичайну любов, але тонку любов, не про звичайну доброту, але про тонку доброту: "Коли б не повага й тонка

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

доброта цього чоловіка /..../, обидва вони не розходилися б так мирно, як це звичайно буває при кінці їхніх зустрічів."

/2, 340/ Інколи означення "тонка доброта" чергується з "ніжною добротою", що в Зоненій мові має це саме значення: "Мене огортає іноді така сильна туга за його повагою, його ніжною добротою....." /2, 351/

З поняттям тонкості, у різних морфологічних видах, гармонізують дієслівні лексеми: зворушуватись, відчувати. Зоня відчуває ніжно не тільки реальні речі, факти, але й настрої хвилин:

Між нами бувають такі ніжні хвилини, що я не в силі їх вам словами передати, бо все, що відчувається тонко, грубіє зараз через переказування словами.
/2, 354/

Глибокий відгук в її душі знаходять національні справи. Її зворушують прикмети українського народу, жертвенність, самопосягання, талановитість до музики і поезії: "мене це все в нашій народі страшенно зворушує, прив'язує до нього! /2, 333/

З цілого комплексу почувань, органічно впливає звернення Зоні до матері: "моя далека, горем похилена Мамо!" Він творить немов ліричний рефрен у мові Зоні:

Мамо, ви моя далека, горем похилена Мамо! Ви одні знаєте, як то буває, коли наші очі почали з жалю і горя не затулюватися до сну. /2, 352/

Ще іншим ліричним рефреном є слово "тайна" у різних варіантах: "захована тайна, глибока тайна, найглибша тайна, моя тайна." Ця оригінальна риса її мови виявляє й

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

тонку поздержливість її характеру й її боротьбу між обов'язком, а любов'ю, в яку також включений факт національної приналежності.

Мова Зоні - це лірична, настроєва поезія з повторенням тих самих картин та алітерацією:

Ранками, сірими зимовими ранками, з сумраком у хаті тишиною, перерваною тріцанням дров у печі, утомлена безсонням ночі, я б рада хоч такими сірими поранками засипляти. І ні /2, 352/

Зоня Яхнович схильна до філософських роздумувань, але й тоді в її мові пробивається глибоке поетичне почуття у словах: "ніжно відчуваючих душ, ніжні хвилини, відчутна музика."

Що воно таке, те щастя?
Ніщо, мамо, ніщо інше, як власне отакі ніжні хвилини, такі поодинокі проміння в житті,
Такі хвилини мають свою тривку вартість для ніжно відчуваючих душ, вони є, щоб це тобі вияснити зрозуміло, відчутною музикою, котра не є з нічим до порівняння; бо лише сама на себе похожа. /2, 356-357/

Згідно з своєю персональністю, героїня схоплює критично різні національні проблеми, і завжди у гарній формі. Вона не скаже: не обріхуймо себе, не дурім себе самих нашими досягненнями а каже: "не украшуймо себе самих": Ні, Олексю, не украшуймо себе самих, бо це не виходить нам на добре. Ми мусимо те, що в нас є мізерне й погниле, скинути з себе.
/2, 334/

Нарікаючи на схильність українців працювати для чужих націй, знов думає категоріями естетичного порядку:

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

"Не виносім так легко й охоче нашу даровитість і духові здібності в табір противників," /2, 334/

З естетичними критеріями підходить Зоня Яхнович до недоліків, до браку пильності в праці над собою, говорить про остаточне викінчення, про тонкість стилю, "В нас є гарні чоловіки, Олексю, і "гарні жінки". Лише одним і другим бракує руки артиста, що довели б їх до остаточного викінчення, вирізьбивши гарне й красне, яке є в них до тонкості стилю." /2, 334/

Мовну індивідуалізацію Зоні доповнюють короткі, а дуже влучні характеристики інших персонажів. Найчастіше повторюються два контрастові звороти, для мами - "моя далека, горем похилена мамо", для Олекси - "кінське копито прози", або прямо "кінське копито": "Його дратує якесь "щось" в мені, а в тій самій мірі, як мене в нього "кінське копито прози". /2, 329/

Інше окреслення має Зоня для свого дядька - священика: він "добрий і ласкавий". Він такий тактовний і ніжний, що зажурений долею Зоні каже не впрост до неї, а до її портрету: " - Бідна ти моя квіточко!" /2, 367/

Для себе Зоня має оригінальне окреслення: "упавший ангел", що йому "Небеса зачинені, земля замало небесна, і ціле його щастя - то його ангельські крила." /2, 367/

Мова Зоні Яхнович зібрала елементи артизму, тонкого чуття аналітичної думки і духового опанування. Це дальший

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

розвиток по лінії естетичної індивідуалізації мови.

Три жіночі постаті в Меланхолійному вальсі зображені радше фрагментарно, це три індивідуальності. Круг їх зайнять і думок належить до сфери духового життя - мистецтва і науки.

Софія Дорошенко, виявляється в музиці, Гануся в малярстві, Марта живе, в основному, у сфері науки, а також, дорогою емоційного сприймання, у сфері мистецтва.

Мова цих персонажів - це мова тої інтелігентної верхівки, що ідучи за своїм талантом, зацікавленням і працею, творить духові цінності естетичної категорії. Всі три персонажі говорять літературною мовою, в яку часто вплітається лексика загальноєвропейської культурної сфери -- малярства, музики, поменше з науки. Поряд з тим кожна постать індивідуалізується лексемами своєї вузкої професії.

Софія Дорошенко - це мистець у музиці, з-зовні зображена з профілю.¹ Тон її мови опановано-спокійний, аристократичний, виявляє її походження з вищої верстви і добре виховання. Вона й не багатомовна, виявляється у грі на фортеп'яні, з яким вона себе ідентифікує характеристичним зворотом: "наша музика запре всім віддих" /1, 529/

1. М. М. Радецька: Ольга Кобилянська - майстер поетичної деталі. Радянське літературознавство, Видав. "Наукова думка", Київ 1967, ч. 3, стор. 38

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Її мова характеризується такими зворотами, як "без музики нема життя", "симфонію казала би заграти на гробі", метафорою - любов існувала для неї "німою музикою." В її мовну тканину гармонійно вплітаються музичні терміни типу: "любители музики, артистична атмосфера, тонша краса, істота композитора, твору, грача."

Її речення, звичайно довгі, виявляють зрівноважену мову, та інколи дуже короткі, з неспокійним тоном оклику, уривані, уреальнюють її нервовість. Повторювання тих самих слів у коротких реченнях творить музику фрази, як наприклад: "Не бачили ви його? Був - і нема Був і нема! Але ніхто його не бачив." /1, 527/

Ганнуся, малярка, готується до виїзду в Італію, продовжувати малярські студії. Це химерна розпечена людина, що легко попадає в опозицію і роздрознення.¹ Наказові, окличні речення інтонують її мову. "Мовчала б ти!, - Не хочу! Ліпше попродам усі свої образки!" /1, 507/

Гарячий її темперамент унагляднюється навіть тоді, як вона виявляє свої філософські погляди на життя. По двох - трьох довгих реченнях наступають короткі, немов кинені речення, питального типу:

Коли б усі були артисти освічені, виховані, почавши від чуття аж до строю, не було б стільки п'огані

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 71

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Й лиха на світі, як тепер, лиш шама гармонія і краса.
А так? що округ нас? Лише ми одні піддержуємо красу
в житті, ми, артисти, вибрана горстка суспільності,
розумієш?" /1, 504/

Назви малярів, картин, мистецька лексика-артизм,
штука, артистичне чуття, становище артизму, сильні акції -
створять барвне плетиво мови малярки, Ганнусі.

Третя постать з цього самого твору, Марта - це
мистець чуття, глибокого, спокійного, з легким меланхолій-
ним забарвленням.

Мова Марти - це й її портрет, широко розбудована
інтелігентна мова, виявляє елементи малярські, музичні, із
мовної сфери малярки та п'яністки-композиторки. Різняться
від них лексикою науки, по лінії її особистого зайняття та-
кого типу, як: виклади, іспит, матура, мова французька,
англійська, конверзація, лекції, аналізувати, інстинкт.

Однаке головна риса її мови походить із сфери по-
чувань. Недаремно товаришки звать її біблійною Мартою та
Адою. Як основні компоненти ввійшли в мову Марти слова на
означення почувань доброти, любови: ніжність, м'якість, чут-
тя, симпатія, лагідність, вдячність, щастя, прочуття, від-
чужання, прикметники: ніжна, тепла, добра. Для її мови
чуття виявляються дуже характеристичні і звороти такого ро-
ду: розпадаюся в чуття /1, 503/, штука - великий чоловік,
але любов - більший /1, 513/. Емоційний характер мови Марти
збільшується інтимними звертаннями до товаришок: Ганнусю,

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

голубко, а до Софії - музико

Мовна індивідуалізація персонажів - мистців збагатила літературну мову, розширивши її тематичні обрії та мовно-стилістичні засоби.

Мова інтелігенції - це літературна мова з діалектичними елементами та варваризмами. Вона унагледнює різні круги зайнять - професійних груп, та домашнього життя, виявляє широту духового життя, як зацікавлення проблемами національними, новими напрямками європейської думки, відкриває чуттєву сферу представників цієї верстви.

У порівнанні з мовою мистців, мовна сфера інтелігенції виявляє значні різниці. Коли мова мистців підноситься високо до етичних та естетичних вартостей, то навпаки, мовна сфера інтелігенції тримається звичайно, щоденного життя, практичності, вигоди, звички в обставинах і бажаннях.

Замітною постаттю цієї верстви є тітка Павлінка з повісти Царівна. Її мова стоїть у тісному відношенні до "гострого кам'яного лиця, зимного інквізиторського погляду, ледяних очей, стиснених уст з насмішкуватим усміхом." Для неї важлива не людина а становище, не характер, а маєток. Аргументами практичного порядку ¹ вона бажала би переконати

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 58

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Наталку Веркович вийти заміж за Лордена. Вслід за тим в її мові наголошеними словами є становище, уряджений дім:

Подумай як другі живуть, і чи трапиться другий так скоро, ні з цього ні з того, муж з таким становиськом, чи трапиться увійти в зовсім уряджений дім? /1, 196/

До постійних повторів її мови належить "кусник хліба", що вносить індивідуальну мовну ризик титки Павлинки:

Ти мабуть щоденної боротьби о кусник хліба не бачиш, не розумієш, думаєш, що все, що є так само собою приходить. /1, 133/

Нехай Богу дякує, коли навинеться й хтонебудь та подасть кусник хліба. /1, 133/

Ти правду сказавши, нам таки чи мало вдячності винна. Ми тобі ніколи кусника хліба не жалували. /1, 196/

Глянь на Лену! Віддалася за пристарілого дивака і, стративши з дітьми здоров'я, дожила до того, що він рахує кусні хліба, котрі вона бере в рот. /1, 370/

Її мова характеризується іронічними висловами про людей. В Наталки Веркович добачується "легку кров", бо в родині були військові. Багато іронії у вислові - "прегарна матінка": "Ти донька твоєї прегарної матінки, котра бавилася в аристократку". /1, 174/

Про Орядина висловлюється зневажливо, називаючи його "соціалістом, реформатором", а військових називає "шабелькою":

А коли тобі хочеться вийти за шабельку, або за соціаліста, то - про мене!
Шукай собі тоді іншої стріхи, і іншої рідні. Шукай тоді собі свого реформатора! /1, 190/

До тону її мови підходять й чужі слова, "скандолес, імперти-

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

нент" у хвилинах обурення. Нечисленні демінутиви, "Мілочку, Леночка, Наталонька", виявляють не так ніжність, чи любов, а радше улещання, чим у великій мірі відокремлюється її мова від мови близьких до неї персонажів.

Мова цієї жіночої постаті проведена в твердій, безсердечній тональності, гармонізує з вузько-матеріалістичним світоглядом персонажа.

Багато індивідуалізована виявляється мова Олексі з повісти Ніоба. Зовнішній його портрет зарисований надзвичайно скупі словами Зоні Яхнович - він "великий, міцний, золотоволосий". Зате його мова виявляє деспотичну вдачу, практичне спрямування в житті, брак почуття краси та естетичної насолоди із всього, що гарне.

Тверезість і практичність цього персонажа розкривається в мові лексемами такого типу: "розуміння практичності, тверезий розсудок, практичне діло", а з ними гармонізують звороти - "Я йду з певним пляном", "Тут треба практичного діла і тверезого розсудку". /2, 347/

Другою індивідуальною рисою цієї мови є тон деспотизму, що проявляється у слові "мусиш" і в наказових реченнях, навіть у спокійній, звичайній розмові, наприклад: "Скажи менічи і проти артиста розвиваєш такий резон..." /2, 349/, або "Скажи мені, люба дівчино, чи ти будеш і в нас дома тратити стільки часу на марниці?" /2, 346/, а

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

прибирає різкості у коротких реченнях, звернених до Зоні -
"Ходи сюди!"

У зв'язку з його браком почуття краси, мова виявляє наявність знижених слів такого типу: "бабратися, черепок, мазайло" - замість малювати, ваза, маляр. "Але скажи мені, чому бабрався властиво ваш артист так довго коло твого портрета." /2, 360/, запитує свою наречену. Мова Олекси, з "кінським копитом прози", має ще одну рису, а саме іронію і глум, саме там, де треба тонкості і відчуття, де йдеться про красу і гарні прикмети людини. В його устах краса, аристократизм, натхнення, позначається відтінком глуму: "Що каже твоє нутро? Твоє високе аристократичне, красою натхненне нутро?" /2, 362/

Мова Олекси характеризується прикметами людини інтелігентної, але занадто вузькоглядної через свій тверезий і практичний розум.

В галерії інтелігентних чоловічих постатей в О. Кобилянської звертає на себе увагу Нестор Обринський.¹ Людина сталеволі і ніжного чуття, поет, хоч за висловом іншого персонажа, не написав ні одного вірша.

У тісній сполучі з такою психічною структурою стоїть й його мова, з такими висловами: я мушу поконати, побороти,

1: Леся Українка, Твори в десяти томах, Київ 1963
Т. 10, стор. 378

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

сповнити, виконати, підготувати, постановлю, виконаю, перерости.

Шляхетна гордість, самостійність думки й чину виявляється, в іншій рисі мови, словом "сам, сам один": "підусам, сам хочу свій шлях уместити..."

У зв'язку з відношенням до суспільності в мові Нестора виразно підкреслюється слова громадського характеру: "суспільство, нація, народ, освіта, економія, пізнання, культура, призначення нації, передусім - обов'язок, скріплений дієсловом "виконати" і прислівниками: сумлінно, совісно, чесно. "Характеристичний вислів про обов'язок" і суспільність, в реченні: "Раз належу до суспільства, взяв обов'язок на себе, то мушу його виконувати," /З, 102/, вносить силу в його мову, своєю спокійністю і певністю.

Представником інтелігенції є й приятель Нестора Обринського, Богдан Олесь. Двома рисами зазначена мова цього персонажа: ліризмом, і легкою іронією над самим собою. Заглиблення в себе, в минуле, почуття самотності і туги та глибоко захованої любови вносить позначки романтизму і ліризму, що виявляється в цілому ряді характеристичних висловів: "чую /...../ душевну самоту", "старосвітство подобається", воно має "щось успокоюче, щось поетичне, щось добре"/З, 8/ У своєму ліричному щоденнику Олесь пише про шум сосон, місячне світло, про русалок.

Різкіше позначається індивідуалізація мови

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

елементом іронії у слові "мужик", що ним Богдан Олесь часто може й за часто, орудує. У цьому слові він насміхається над своїми недоліками, що їх бачить, порівнюючи себе з Обринськими, аристократами духа. У першій мірі вони вільні від посторонніх чинників, від духової залежності, а Богдан Олесь навпаки. Він увесь час у "психічному полоні" своєї матері. Він бореться з цією залежністю, інколи погрожує: "Стережіться, щоб не збудився колись дрімучий у мені "мужик" і не пірвав гамулиці"/3,59/, аж врешті "поборов матір у собі" і почувся вільною людиною. Як Богдан Олесь сам розумів це "мужицтво" свідчить його розмова з Мамою:

Я чув жаль до себе, до вас, до матері, до загалу, а був помімо того мужиком, що не мав відваги зкинути з себе мужицький тягар. Себто виступити сміло в обороні за своє інтимне щастя, полишити матір з її маєтком, її славою "родини", пересудами й піти дорогою, що провадила б до щастя. /3, 228/

Інколи Богдан вкладає в це саме слово нотку іронії. На слова Мані, що люди говорять про нього, як про щасливого вдоволеного чоловіка, відповідає з насміхом:

-Дійсно, /...../ -Мужик не потребує багато до щастя. Гарна хата, добрі, сякі-такі матеріяльні відносини, добрий харч ... чому ні? /3, 144/

Немило вражало читачів¹ в Богдановій мові це слово "мужик, мужицький", але з точки погляду мови цього персонажа

1. Леся Українка: Твори в десяти томах, Київ 1965, Т. 10, стор. 378

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Воно знаходить своє виправдання.

У плані твердої інтонації побудована мова пані Олесь у повісті Через кладку, відповідно до психології цієї гордої, егоїстичної людини, що своїм деспотизмом всіх гнобила, сина, чоловіка, посторонніх людей.

Її мова індивідуалізується кількома мовними рисами. Займенник присвійний - мій, у всіх відмінах, виявляє егоїзм: "мій син, одинокий син, моя одніська дитина, мого сина нема вдома, Мій син не для вас."

З її владною, деспотичною вдачею сполучуються короткі наказові форми і речення такого типу: "стій, іди! Одягнись елегантно, Їхати, Богдане!"

У мовну тканину цього персонажа вплетені слова і вислови - син владики!, амбіція, вирахованість, маневрує, зневажливе, ~~вживане~~ слово "еманципантка", вказують на круг думання. Її божиче - це капітал, і про нього вона часто говорить:

"Так моя пані, капітал - повторила я. - Ту силу, що дає життю підставу, що дає людині владу у руку, можливість розвинути, жити, надає їй вартість..... особливо дівчині." /3, 136/

Вона зневажливо ставиться до всіх, що того капіталу не мають, хай би вони були й "гербові" пани, як Обринські, бо "Там з шельога в рот!" /3, 31/

Холод, сухість, глум, іронія - це прикмети її мови. Вона говорить "їдко", сміється "морозячим сміхом", глядить "холодним, докірливим поглядом":

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Письменниця глибоко схопила істоту цього артистично виведеного¹ персонажа. В мові пані Олесь бувають інколи "м'якші" елементи, під впливом природи і спогадів, як "пишний краєвид, пишні рожі, пишні скелі". Мова цього персонажа еволюціонує під враженням смерти Нестора і проявляється гарними словами, такого типу, як: несамолюбний, любимець, шляхетна скромність. Мова п. Олесь - це вольова мова людини зарозумілої, матеріялістичного світогляду в еволюції від розуму до серця.

Мова малих епізодичних персонажів з інтелігенції помітна яскравістю індивідуалізації. Наприклад, мова майора з повісти Людина, дуже енергійна. Введені у мовну тканину слова походять з військової термінології щоденного ужитку: кінь, остроги, дисципліна, трап, консеквенції, сильна рука. В тон за тим ідуть вигуки: "Дурниця! Химера!"

Контрастом до цієї кипучої мови вояка виявляється мова урядника-контролера. Вона спокійна, розважна, з аргументами, вказує на людину, що вже з самого фаху мусить до всього прислухатися, приглядатися, бо ж він контролер. Вслід за цим у його мові найбільше слів на означення спостережливості: "придивлявся, прислухався, розпитувався", скріплені висловами - "отвертими очима, настороженими вухами." Спокійна певність себе викривається в паралельному реченні: "Моя воля - се воля всіх." /1, 79/

1. Леся Українка: Твори в десяти томах, Київ 1965, Т. 10, стор. 378

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

У смутній інтонації проходить мова іншого епізодичного персонажа, Маргарети, з повісти Людина. Гіркий життєвий досвід старої учительки музики стоїть у гармонії зі словами і зворотами такої категорії: "старість, самотні, без притуку, недостаток, журба, убожество, бути злишнім; дієслова - болить, мулить, пригноблює" - доповнюють лексику цієї мови. Наростаюча градаційність цих негативних понять виявляється хочби в таких дієсловах: "Недостаток болить, журба мулить, пригноблює, робить вовчуватим, убиває."/1,94/

б/ Мовостиль селян

Друга велика мовна група сполучується з персонажами селянської верстви, а в слід за цим вона виявляє багато спільних рис.

Лексичний фонд складається з розмовних засобів селян, в яких дуже мало, або майже немає загальноєвропейської лексики, такої характеристичної для вищої верстви суспільства. Зате в цю мовну групу введені діалектизми в словах і формах.

Замість літературних елементів фразеології уведений багатий фольклорний компонент. З ним сполучуються також світоглядні властивості селян, заховані в забобонах, вороженнях. У спільних світоглядних рисах розкривається відношення селян до реального світу, що їх оточує, як також

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

до духового життя, що саме особливо наголошується у творах Ольги Кобилянської.

В основному персонажі - селяни говорять літературною мовою, але з виразними рисами селянської мовної атмосфери. Індивідуалізація мови проведена в тісній сполучі з духовою істотою кожного персонажа.

Типовим представником селянської верстви, старшого покоління є Івоніка, один з героїв великої, артистично прекрасної повісти Земля.¹

У мові Івоніки домінує спокійний ритм, ласкавість слів, співчутливість до людей, звірят. У його мові проявляється скромність людини, що не висуває своєї особи на перід, не каже "я" зробив, але завжди включає ще й інших в дію кажучи "ми" зробили, ми вчинили.

Івоніка має свою філософію. Він завжди старається роз'яснити всі явища і події в доброму змислі, і вірить в добро.

Івоніка журиться сином Савою, сподіючись весь час: "Він молодий, та й у тім вся біда. Дурний! /..../ Один приходить борше до розуму, інший пізніше." /2, 44/

Покора і філософія Івоніки виявляються в частому повторі: "Бог дає та й Бог бере", або "так мало бути".

1. Гнат Хоткевич: Земля, Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 104-147

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Здрібнілих слів не багато в його мові. В них вкладає він велику любов свою,¹ багато чуття - це синку хлібець, доньцю, сиротя, Докійко, земелька, господарик, мамка, Михайлик, їстки. Уся ніжність його душі у малому питанні: "-Що тобі треба, доньцю? -спитав Івоніка лагідно. -Хлібця?" /2, 244/

Тільки раз його розпука виривається з страшною силою, на гробі сина. Івоніка не говорить, а "ревнує", "крикнув", "зарив грубі пальці у волосся", "грозив п'ястуком", в авторських ремарках. Тоді вся його мова - це короткі наказові речення:

"-Не смійся! - ревнує нараз страшним голосом, погрозивши п'ястуком. -Не смійтеся! Доста ми дурні твої

- Пішов! -крикнув дико. -Ходи, Маріє! Він лишив уже тата й маму ... Ходи!" /2, 222/

Моменти розпуки не затемнюють одначе духового життя Івоніки, не нищать його рівноваги, як це діється з його жінкою, Марією.² Ціле своє життя вона тяжко працювала з чоловіком. Обое ходили біля землі так уважно і ніжно, як коло дітей. Мріяли передати її в руки синів, а нараз всі мрії розсипались порохом. У цих ударах судьби Марія тратить психічну збалансованість. Вона завжди була екстримістка

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 107

2. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 105

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

в своїх почуваннях і виявляла їх нагально, з великою силою.

Вперше бачимо Марію при хатній роботі. Швидка праця не перешкаджає їй думати про всі гризоти, відгрозувати невидним ворогам, і рівночасно не запримічувати сліз на своєму обличчі. Перелякана несподіваним голосом Сави крикнула: " -Ай, най тебе там!". Це перше речення надає тон цілій її мові, виявляє роздрознення, перестрах, вибуховість. В неї немає терпеливості, лагідності. Замість лагідного пояснення голодному синові, кидає гостре речення: "Чи я для них борше варю, як вони пересиджують в бурдеї?" /2, 34/

На іронію сина зривається на її устах проклін: "Бог би тебе скарав, Саво!" /2, 35/ Пізніше ці прокльони щораз більше зростають.

Її вибуховий темперамент реалізується в коротких, окличних реченнях: "Іди, іди, звідки прийшов!" /2, 35/, "Іди з моїх очей, забирайся!" /2, 36/

Роздрознено жалується вона перед Івонікою, на сина: - Ей, він усе був лінивий і упертий! /2, 72/

Мова Марії має легке діалектне забарвлення, що його вносять слова: "гай, бадіко, аякже, борше."

Короткі діалоги між Марією, а чоловіком починається здебільше в одній формі:

- Маріє!
- Гай, бадіко!
- Я гадаю, чи не було би не зле піти сього року до святого Івана до Сучави.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

У великому душевному болі Марія "Кричала переразливим голосом, стогнала, зойкала" /2, 187/ "Михайле! Михайле! Михайличку! Вставай!" /2, 187/ Оклики чергуються з повторенням тих самих питань, немов її думка зупинилася:

"-Хто се зробив? Хто? Хто? І за що? за що, за що?
- За що? За що? За що?" /2, 187-188/

В мові Сава проявляється глум і задержка думки,¹ брак пошани до батьків ... зухвалість. Батькові скаже, "хати ніхто не вкраде" мамі перекривиться,

-На святу неділю хоче тато до нього йти.
-Чого? - спитав Сава і глянув на неї похмуро, ско-
са. -Так! Аби тішився!
-Аби тішився! -повторив Сава глумливо... /2, 134/

Під впливом сильної емоції Сава інколи не може видобути з себе голосу, або замість вияснення кине: "Бо та!". Ніхто не може спинити його пристрасті убивати зайців, ні заборони, ні батькові упімнення:

-Пощо ти вбив зайця? -гнівався Івоніка
-До чого ти його вбив?
-Бо та! відповів Сава втомлено. /2, 137/

Його мова проходить у внутрішніх діалогах. Повторюється питання "Рахіра-або земля?"...

У мові Михайла звучить доброта, пошана до людей, нахил здаватись на Божу волю: "Так уже Бог дав і так мусить бути"./2, 43/ Всю ніжність своєї душі вкладає він у мову з

1. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах, Київ 1963, стор. 104

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Анною. Пестливо називає її "зозулько, любко, Анночко, ти така добра." Щось дитинного є в його мові і щось з відчуті поезії пісень, коли він впевняє Анну, що може ходити стільки хоче стежкою попри їх хату:

Ти можеш десять разів більше від інших ходити, коли схочеш! Я вистелив би тобі всю стежку найкращими килимами моєї мами! /2, 62/

Михайлова мова переходить еволюцію, поширюється на новий комплекс слів з військового життя: касарня, мельдуватися, муштра, капраль, маневри, бурш, всі німецького походження, згідно з його військовою службою в австрійській армії. У цій службі мова Михайла забарвлюється гіркістю та іронією, що виявляється контрастним зіставленням понять, делікатні пани і собаки:

"-Ми нічого іншого, як собаки! :... Я чув се вже тут!"

-Я се вже чув тут! - повторив хлопець рішуче.

-Від делікатних панів, тату,..."/2,104-105/

З військовою службою Михайло пізнав інше життя, як на селі, пізнав місто, і набрав певности до себе самого. В його світогляді селянина наступила радикальна зміна. Вслід за цим мова характеризується заспокійливим впевненим тоном: "...Я вже оглянувся трохи по світі /...../ В місті живуть люди і без землі." /2, 171-172/

Дві контрастові мовні індивідуалізації сполучуються з постаттями Анни і Рахіри. Постаті дівчат виписані словами двох протилежних мовних сфер - позитивної і негативної.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Найніжніші епітети виявляються для Анни в авторській мові: лагідна, скромна, розумна; найкращі порівняння, як "струнка смерічка, висока пальма, дика лісова квітка" і слова глибокого співчуття - опущена, обзирає, обшпигувана, упокорена.

Навпаки, в словнику Рахіриної характеристики підкреслюється велика злоба цієї постаті такими словами і порівняннями: хитра, фальшива, мов кітка, мов лисиця, в неї нечисте сумління, зловбий блиск очей, неприборкані очі.

Психологія дівчат вирішує їхню мовну індивідуалізацію. Мова Анни не багатословна, характеризується ліричним тоном, що пливе зі слів такого типу: "лелічко, Михайлику, тяжко на душі, наплакалася". Речення в неї розірвані, сповнені глибоким чуттям, або візією небаченого, страшного:

- Все воно мені ... так ... коли .. я там ..
Коли дивлюсь ... туди ... А .. нині... де воно так
ясно... дивися ... як ясно напрогуч... ясно ...
Звідти іде щось!! /2, 67/

Забарвлені ніжністю " -Хто тебе застрілив, Михайлику? -
хто зігнав тебе з того світу ... Хто?" /2, 196/

Мова Анни, цього нового типу на селі¹ - це мова
ніжної, але трагічної молоді людини.

Мовна тканина Рахіри, чорної по своїй психології

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963,
стор. 130

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

дівчини,¹ сплетена із слів і зворотів негативного забарвлення: "на злість, умисне, стара відьма, клястиму, покажи їм кулак!" У мові виявляються звороти і порівняння, що своїм змістом спонукують до злого: "тримають тебе, мов собаку на ланцюгу, я й пальцем не кивнула б, жалують куска хліба ..., він підлещується старим." Експресивність та емоційність Рахіри відкриває невласна пряма мова, що конденсує всі характеристичні, для цієї постаті, слова і вислови:

Вона держатиме умисне Сава при собі, їм на злість буде Сава її любити, візьме її за жінку, їм на злість... на злість Тій старій скупій вороні на злість..... Вона їм покаже, /2, 76/

Тонація злости і погрози продовжується у прямій мові, в коротких окличних словах такого типу:

-Чекай, чекай! - Попам'ятаєш ти ще оце! Попам'ятаєш ти ще, хто така Рахіра,
Чекай, чекай! /2, 161/

Мова Рахіри - це мова людської злости, характеристична своєю експресією та силою.

Окреме місце посеред мовних індивідуалізацій займає мова Тетяни, героїні повісти, радше поеми в прозі, за висловом критики,² В неділю рано зілля копала. Одною з особливостей цієї мови є фольклорно-пісенна тональність, витримана

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 134

2. Там же, стор. 144

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

на високому рівні від самого початку до самого кінця.¹

Ця тональність мови відповідає портретові героїні, зображеної у площині поезії з елементами казкового забарвлення. Очі в неї "блистіли як дві чорні зорі", "червоні маки коло її лица "дрижали"; в авторській мові "душа її чиста біла, мов голуб і нічого сенько злого не знає", /2, 405/ підкреслюється словами Маври, як "ангел добра". Дорогий дарунок Маври, золоті півмісячки придбали їй назву "Туркиня", з ноткою символічного натяку на її нещасне кохання з Грицем. За висловом авторської характеристики, Тетяна – це лісова русалка. В її душі "краса з першої, божеської руки". /2, 406/ і цю красу, "що в душі дзвенить" вона виспівує.

З такого психологічного джерела випливає тонація мови цього персонажа. Замість внутрішніх монологів, як в інших "в її душі грає пісня": "Гриць її полюбив, а вона Гриця," /2, 449/ трансформується факт на мову пісні. Пісенний мотив "Гей на Івана ... гей на Купала... гей ...гей ...гей", нерозривно вплетений в мову Тетяни.

Другий елемент пісенної тонації в мові виявляється у постійному повторюванні останніх слів і висловів з мови іншого персонажа, як наприклад, Мавра кінчає свою коротку розповідь словами: -Душу за ним дала - за його очима."

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 150

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

"- За його очима повторює розмірно, задумано Тетяна."
/2, 448/

Співучу тональність її мови вносить оклик легковаження - "ова", та другий оклик "О...о...о...!", що виявляє її душевний біль, або перестрах: "-Голубив, цілував ... ще останній раз з коня, по тучі...о...так щиро....О, о, о, Мавро!

/2, 506/ Тональність мови побільшується ехом власних слів Тетяни, різного емоційного розряду, від гордості і певності до ніжного чуття любови, трагізму і вичікування, що виявляється у коротких, повного значення немов кинених словах:¹
"-Не прийду! Люб-лю ... Я прийду ... Не забудь!... Я тут!
-Тут .."

В мові Тетяни виявляється ліризм такими словами і зворотами, як "тужно, любов, люблю, Господи смутно мені;" в лексичному складі її мови є слова на означення гарних понять, як "святі ікони, правду любить, мати богомільна, красний, красно, любо", і такі ж поетичні порівняння - "летить як вихор".

Важливою рисою її зіндивідуалізованої мови є вислови гордості, що органічно сполучуються з психологією цієї незвичайної жіночої постаті.² Ця риса мовна виявляється

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 150

2. Там же, стор. 148-149

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

у звороті "з мене не свисне ніхто", у різних варіантах.

Мова Тетяни укладається у короткі, часто обірвані речення, як наприклад: "-А я - Грицю.....а я - о Боже! ..."

/2, 461/ Слова в окличній формі, і коротенькі речення виявляють страшну розпуку враженої гордої душі: "Мамо! він двох нараз любив: слухайте, мамо! - Мавро!, - О, Мавро!" 2, 505-506/ В такі короткі речення укладаються також її помішані думки-питайні, розповідні, інколи окличні чергуються на зміну: "Хто винен? Синьока Настка? О, ні. -Гриць винен? О, ні; Він ні. Се лихо винно." /2, 517/

Мова Тетяни - це незвичайна мова надзвичайної істоти, перша того роду в українській літературі. Вона перекликується з мовою Мавки з Лісової пісні Лесі Українки.

Серед селянських постатей Зоя Жмут з новелі Бовчиха визначається майстерністю зображеної психології і мови.

Це егоїстична людина, що своїм деспотизмом гнобить всю родину, і рівночасно сама мучиться укритим страхом за гроші, за свою старість. Мова Зої Жмут розкриває цю психічну прикмету та скупість у ряді слів з таким означувальним змістом: "сховок, вкраде, згубити, зрадливий, гроші, банк, не дам, хапчивість". Свого чоловіка впевняла, що він може загубити гроші, і що в неї вони безпечно заховаться:

В мене вони найліпше у сховку, Павле, ніхто не дістанеться до них.

Тепер і вікна зрадливі, а не то що двері або мужицька хапчивість. /3, 467/

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

У зв'язку з її егоїстичною вдачею у мову введені часті докори - то рук не помила, то сини замало працювали, то не так зроблено, не домила, не дотерла, дочка, з зазначенням, що в неї все найліпше.

Окремою рисою її мови є зневажливі слова - насміхи, якими вона людей прозивала, такого типу: "шкаралупи, старці, голани, жебраки", Зневажливі і насмішкуваті назви прикладаються до хлопців і дівчат, що хотіли б одружитися з її дітьми, "кланцатий, печериця, макітра, козачка, драбина.": "-Ідеш, коли чуєш здалека: "кланц, кланц, то "зять" Жмутів за-ро-бляє ... Ой газди, мої газди," /3, 492/

Надмір емоції виявляється в перериваних реченнях: "Зарр-аз... зараз ходім!" Тоді всі репліки закінчуються рефреном: "Аби - сь знав ... аби-сь знав!"

Неприхильна вдача, різко виявлена в її мові, справедливо з'єднала їй назву вовчихи.

З-поміж епізодичних селянських постатей зображених малими рисами деталі¹ особливу увагу привертає до себе Катря, "стара лепетуха" з повісті Людина.

Мова Катрі не велика, зате дуже виразна, ясна. В ній розкривається приналежність Катрі до селянської верстви, за світоглядом якої земля, худоба у великій ціні, гідні навіть подиву. Виявляється цей світогляд в лексиці Катрі,

1. М. М. Радецька: Ольга Кобилянська - майстер поетичної деталі. Радянське літературознавство, Київ 1967 ч. 3, стор. 36-43

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

яловиця "Червона з білими латками", у реченнях подиву:

"Такої ще наше село мабуть й не виділо." /1, 111/

Катря селянка, і все, що панське збуджує в неї подив. Через те в її мові багато окличних речень:

"А напекли та знов! ... Боженьку, на пів милі чути той запах! Але ж бо там знов гостей!" /1, 110/

Катря любить уживати слово "Боженько", а за ним вчувається зітхання старої жінки на згадку про чоловіка: "А любив мене, любив! Боженьку!" /1, 111/

Здрібнілі слова в її мові визначають любовне відношення до Олени Лявфрер, що її називає "паннунцю", про внуків каже "онучата", а писанки, це "писаночки", що має в її мові піднести їхню красу і вартість.

Особливу закраску в мову вносять скорочені форми "нате", "хай", "му", /йому/ а індивідуалізацію підкреслює вставне слово "бачите, бачте". Як стара жінка, вона любить повчати, хоч би то й Олену Лявфрер:

"Хочу також піти до церкви, мушу однак вперед сі писаночки занести моїм онучатам. Наше й вам одну;Отже ідіть, паннунцю, до церкви та моліться св. Миколасві, щоби дав, аби ви уже від сьогодні за рік свячене не самі їли, а в чоловіком та дітьми. Не годиться дівувати увік." /1, 110-111/

Стиль Катрі - прекрасний своєю психологічною правдивістю, і селянською атмосферою, помітний малими діалектичними рисами.

Не ма^єнше гарний стиль іншого персонажа, селянина

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Онуфрія Лопати з повісти Земля.¹ Його мова зразу привертає до себе увагу особливою рисою, прикладного "кайзер". Все, що росло в його городі було "кайзер": "Кайзер - яблука, Кайзер - грушки, Кайзер - паприка" /2, 46/

Друга його гордість - це побут у війську, побут в Італії, у Відні, в Яссах. А тим вже ніхто не міг у селі похвалитись. Він постійно повторяє: "Я був у Відні, в Італії, у Яссах" або, коли щось не в лад йому, то: "Такого не бачив ані у Відні, ані в Італії, ані в самих Яссах" /2, 48/ Мова Онуфрія Лопати, це мова добродушного, незлобного чоловіка, але трохи придуркуватого. А його твердження "я не такий дурний дурбас" викликає якраз протилежне враження.

Скажи йому оце! Оце, та й що в мене є всього, і де всюди бував, і що я не такий дурний дурбас, як усі інші мужики в нашому селі. /2, 50/

або:

Прошу їсти; я знаю, як з панами обходитися; я був у Відні, в Італії, і в Яссах. Я не тутейший сільський дурбас. /2, 46/

В авторських ремарках зазначено, що Онуфрій Лопата "худий, тонкий, мов воробець" /2, 46/ Він надскакує, то присідає. В мові його чергуються то короткі розповіді, то окличні речення, повні емоції, або мудрування, повні експресії. Згадуючи пан-отця обурюється за гроші:

1. Олег Бабишкін: Ольга Кобилянська, Львів 1963, стор. 134

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

"-Раз приповідав, що світ закінчиться! -обізвався знов Онуфрій. -Чк закінчиться, то нащо гроші збирати? На тамтїм світі Бог святий самий уже нас погодує!" /2, 49/

Швидкий до всього, Онуфрій й про все знає, що тільки в селі станеться. І все, що негарне, неморальне, в його мові - це "нечесть":

...Маріцена, нанесла своєму татові й мамі гризоту у хату. /...../ -Правда, що се не таке велике нещастя, /...../ але - бо се нечесть! /2, 47-48/

Мова Онуфрія Лопати повна оригінальності, темпераменту, та добродушного усміху.

Дуже коротенька є мовна партія мати-гуцулки з новелі Природа. Вона така виразна, що рівночасно створює портрет цього персонажа. Вона розкриває материнську ласкавість, що виявляється у звертанні до сина словом "душко", і страх за нього в таких висловах: "-Хочеш другий раз бути замкнений і захорувати? Дай покій душко, дай покій." /1, 392/ Група слів: "нещаслива година, лиха година, підкурю хату" розкриває світогляд цієї гуцулки, її забобонну віру:

"...згашу вугля і підкурю хату зіллям. Ах, нарікала, - нещаслива тота година, коли втяв оце дерево." /1, 392/

Доцільно підібрані діалектизми створюють особливе забарвлення цієї мови. У порівнанні з невеличкою мовною партією персонажа, діалектизмів є багато, -~~сн~~уценов головов, сокиров, сегодне, сопілки, не киваєш, одначе психологічно вони оправдані відсталістю персонажа, що живе далеко в горах

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

відірвано від будь-якої суспільної громади.

Мова її сина, який часто сходить "в доли" має інший лексичний склад і в ній тільки рідко зустрічаються діалектизми: неньо, варе, аякже, чинити, заборзо, плохо, дзигарок.

"Твого дзигарка мені не потрібно. /...../ осьде на грудях мій ланцюг із хрестиками більше варт, як твій дзигарок." /1, 387/

Ця мова виявляє й гордість сина гір на своє багатство, що не уступає нічим панам, а ще й перевищує їх. Але це й звучить, як ремінісценція з Довбуша. У його мові й світогляд людини з народу з вірою в нещасливу, чи щасливу годину:

"Що мене найшло нещастя, що мене ймили, га, сьому винна тільки нещаслива година, коли я втяв смереку." /1, 383/

У його мові й своєрідна філософія про життя, про долю:

"Яким кого Бог сотворив, такий він є, яка в кого доля, так і живеться, а як вийде чоловікові час, то вмирає." /1, 383/

У трьох реченнях гуцул своєю протонародньою мудрістю охоплює три моменти людського існування: народження, життя, смерть.

Сильне зворушення не дає йому легко говорити. Він тільки повторяє ті самі слова: "-Коли ж бо я тебе прошу... видиш прошу ... /...../ -шепотів раз ураз. -Ти така краснатака красна" /1, 389/

Рішучість і сила свого "я" проявляється й у звичайних розмовних реченнях, що дишуть чаром несвідомої поезії.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

На увагу матері про непевну погоду, бурю, заявляє:

-Ні. Сьогодні не загостить другий раз; одне вже миготить вечірня зірниця, та й місяць сьогодні вповні!
/1, 392/

Постаті гуцулів з їх оригінальною та індивідуалізованою мовою доповнюють вже існуючу в літературі галерею мешканців українських Карпат.

У творах Ольги Кобилянської зустрічаються також дитячі персонажі. Їх не багато, зображені з великою любов'ю, а мова їхня інколи тільки типізована.

У нарисі Банк Рустикальний, троє дітей з мамою сидять у темній хаті та вижидають батька, що пішов по світло в село. Троє дітей і три оклики радості, як тільки тато вступив у хату. Кожне говорить відповідно до свого віку. Найстарший хлопчик викрикує голосно, два рази, молодша сестричка те саме повторює раз, а наймолодше, що ще й не говорить добре, й собі наслідує старшеньких:

-Тато прийшов! - крикнув утішно найстарший хлопчик, кидаючись до батька, - тато приніс вже світло! - Тато приніс світло! - повторила менша сестричка, зсуваючись скоро з лавки.
- Плиніс світло! - забелькотіло найменше й собі, - плиніс світло....

Двоє дітей з нарису Огривай сонце, дев'ятилітній Павлик і семилітня Зоня живуть у вічному страху перед своєю матір'ю, що згладила чоловіка з світу. Вони обоє, як

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

найближчі істоти, ведуть довгі розмови. Павлик старший все любить пояснювати сестрі, оповідати їй, а сестра шукає в нього потвердження своїх думок і захисту. Особливо тяжкі для них ночі, темні, повні нервового напруження і страху перед мамою. Їхня мова навантажена словами страху, остороги, уваги:

-Я боюся Павлику ... так темно ... он там де мамина постіль...

-Ти спи, як хочеш, але я не буду. Вона по сокиру пішла.

-Будеш уважати, чи мама буде спати.

-Вона пішла по сокиру, Зоню, може нас у ночі зарізати.... не спім.

-Не спім! - відповідала сесира...- І Бог не спить, Павлику ... правда?

-Правда. Він зірки посилає на варту... /3, 521/

Фантазія хлопчика, зачуті розмови, вносять промінчик дитинства в це до болю страшне життя. Зоня молодша, в її мові звичайно багато питань "чому і здивування "ая". В Павлика в мові і почуваннях впевненість, він старший: -Бо що ти знаєш, Зоню, що ти знаєш? ... -Але я знаю; або: "Ая, ая... не гадай, що брешу. Ти лиш міркуй, що скажу./1, 524/ Тоді йдуть розмови про бузька, медведя, і про сонечко:

"-Бо є божя коробка, Зоню, а в тій божій коробці є сонечко, і янгол держить ту коробку, коли він нею крутить удень ... от так, бачиш./3, 523/

Дуже зворушлива є мова дівчинки Настки з напису На зустріч долі. Мати подарувала їй ляльку, зроблену з льону і шматок, і лялька стала для неї живою істотою. Ніжними словами звертається до неї: "потіхо, пташко, чічко, люба

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Анісю,:

"-Ти потіхо - моя потіхо, -

-Ти моя пташко, моя чічко, ... Чи не можеш ти і хвилини посидіти без мене? Мама кличе мене, мама лає, а ти мене все здержуєш." /3, 428/

Настка нагодувала лялю поклати під корчик, у холодку, бо ж мала йти гуси пасти. Та ще розмовляє з соняшниками, їх просить опікуватися лялею. В її мові казковий світ дитини, ніжний і захоплюючий; в ньому все кругом, розуміє людську мову. Настка розповідає соняшникам про свої гуси, їх просить уважати на лялю. Наказові речення у стилі мови старших людей:

"-Я йду, - Я йду до гусей. Уважайте на дитину. Не відвертайте ока від неї. Заховуйтеся тихо і не перешкоджайте їй. Я зараз вернуся." /3, 429/

Мовні партії дітей, як й мова персонажів зарисованих у профіль, кожне зокрема індивідуалізовані - це мистецькі перлини в мовній творчості письменниці, що на них до тепер критика майже не звернула уваги.

Третя за способом індивідуалізування, мовна група охоплює незначні, або епізодичні персонажі, що за своїм походженням належать до різних національностей.

Інколи мова цих персонажів радше типізована, як індивідуалізована. В ній унаглядиються певні національні прикмети, гордість, зневага до інших. Також слова і дрібні фрази чужої мови, творять мовну особливість цих персонажів, включно з їхніми іменами: Ванда, Ядвіга, Міллер, Реттер.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

У нарисі Мужик зображені дві польки, Ванда, і Ядвіга. Обі говорять про гуманність, але побачивши бідного жовніра, як калікував на ногу, позаду гарного відділу війська, одна з них крикнула: "Цілий образ споганье в посліднім ряді хромающий хам!" /1, 447/ Короткі репліки у польській мові доповнюють мовну типізацію:

-То хлоп, Ядвіго...

-Русін, Вандо!..... /1, 448/

У повісті Царівна, зображена епізодична постать румунки. Її мова свідчить про внутрішню порожнечу, безмістове життя:

"- Чим же я маю займатися? -Часом гафтую, деколи печу сама тістечка, п'ю чорну каву, виходжу на прохід, переглядаю журнали, бавлюся з Фітіцею, курю ... що ж маю робити?" /1, 315/

Вона й кокетка, що унагляднюється фразою: "забавляться з мужчинами." Для її мови характеристичні румунські слова оклику: "вай ді міні ші ді міні!" /1, 316/ себто Ой, лишенько мое!

У гуморесці Він і вона,¹ др. Ріттер, німець, зацікавлений героїнею веде сам з собою довгі монологи. Мова його вказує на світогляд інтелігента, широкі зацікавлення, і на гордість національну:

"І на якого біса знати мені їх мову? Мені німцеві, що перейде зі своєю мовою цілий світ, а другого Гете не знайде в жодній літературі!" /1, 414/

¹ Ольга Кобилянська, До 100-річчя з дня народження, 1963, стор. 124

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Невдоволення др. Ріттера вибухає зворотами: "чорт зна який", невільник, собачий настрій":

"Я - невільник моїх ближніх і - підданий безумних нервів. Тепер, наприклад маю скинути з себе оцей собачий настрій.... іти до пані презесової К. на якийсь чорт зна який вечірок." /1, 414/

Найчастіше вживає він німецького прокльону, як вияв великого невдоволення, іритації:

"Den Kuckuk auch noch einmal!"

Др. Ріттер темпераментний, і коли попадає в захоплення, то в його мові короткі речення, окличні і німецькі два слова "Herr Gott". Інколи в таких реченнях радість, мало що не дитяча, що добре передається повторенням цих самих слів:

"Вона була, вона була, там була! Herr Gott!"
/1, 419/

"Отже, вона таки прийшла, була! І, ох Боже, яка змішана, немов те дитя!
Яка ж вона мила, мила!" /1, 420/

Індивідуалізація мови персонажів спрямована передусім на розкриття внутрішнього світу персонажів. Проведена дуже широко, характеризується також психічною глибиною вияву думки, і почувань, якої ще не було в українській літературі до часу Ольги Кобилянської.

Історія української літературної мови¹ виявляє

1. Курс історії Української літературної мови, Київ 1958, Т. 1, стор. 397

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

перші спроби типізації мови фольклорного характеру в творах Марка Вовчка, перші спроби індивідуалізації мови персонажів у творах П. Мирного та інших реалістів, а мовна індивідуалізація О. Кобилянської знайшла глибину психологічного вияву та ширинь артистичних засобів.

Ольга Кобилянська створила нові типи людей етично-естетичного спрямування, а вслід за тим внесла різноманітну психологічну і мовну тональність - філософську /Наталка Веркович/, артистичну /Аглая Феліцитас/, /Софія Дорошенко/, /Ганнуся/, чуттєву /Марта/, філософсько-артистично-чуттєву /Зоня/, фольклорно-пісенну тональність мови /Тетяна/, захланно-смішну /Зоя Жмут/, безсердечно-тверду /Павлинка/, нервово-трагічну /Марія/, твердо-практичну /Олекса/, ласкаво-філософську з глибокою релігійною ноткою /Івоніка/, підступно-злобну /Рахіра/, добродушну /Онуфрій Лопата/.

Поряд з тим у творах існують дрібні одиниці дитячої мови, як дитячо-казкова /Настка/, дитячо-трагічна /Павлик, Зоня/, мовні одиниці іншонаціональних персонажів, як наприклад психологічно-беззмістова мова /румунка/, гумористично-впевнена /Ріттер/, зневажливо-горда /Ядвига і Ванда/.

Індивідуалізація мови, проведена різnorodними засобами, виявляє величезний діапазон лексики, в якому не бракує також діалектизмів і варваризмів, обережно і доцільно дібраних; виявляється багатство порівнянь, різних тропів та використання синтаксичних можливостей мови.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ МОВИ

Мовостилі персонажів Ольги Кобилянської в історії мови - це дальший крок в еволюції прози, це новий, значний вклад у скарбницю етичних та естетичних вартостей української літературної мови.

ЗАКІНЧЕННЯ

На основі зібраного і проаналізованого матеріалу в поодиноких розділах тези зроблено спробу виявити особливі новаторські риси О. Кобилянської в мовностилістичному аспекті.

Письменниця, новою манерою зображування, дала початок модернізмові, включивши українську прозу в новий літературний напрямок Європи. Вона піднесла на вищий рівень культуру української прози збагативши її новими жанрами.

Виявлені авторські інвенції в зображеннях - зорових, звукових, психологічних, розроблена індивідуалізація мови на широку скалю, нове використання традиційного фольклорного елементу - вказують на величезне багатство мови і на художню майстерність прози О. Кобилянської.

Творчі надбання в мово-стилі письменниці поєднувались з глибиною філософської думки. Нові ідеї, проєкція нової людини, глибокий гуманізм, ушляхетнююча інспірація до героїчної настанови в житті - все це захоплювало читачів, викликало небувалий ентузіазм, або щонайменше велике признание у своїх і чужих. Сучасники і пізніші дослідники творчості О. Кобилянської знаходять для неї прекрасні назви: неземське, чарівне світло /Сріблянський/, визначне явище в літературі /І. Франко/, квітка папороті, квітка лотосу /Леся Українка/, царівна /Є. Пігуляк/, першорядна художниця /Леопольд Леонард/, чарівниця слова /Є. Кирилюк/, видатний

ЗАКІНЧЕННЯ

людинознавець /О. Бабишкін/.

Ще за життя Ольга Кобилянська стала широко знаною письменницею. Її твори перекладались багатьма мовами і ставились на рівні кращих зразків світової літератури.

Ім'я Ольги Кобилянської в світовій літературі закріпили визначні літературознавці: Франтішек Ржегорж, Тереза Турнерова, Їржі Горак, Ян Махал, Павла Мудра, Франк Вольман, Рудольф Гулька, Зденек Штолба, в чеській літературі, Георг Адам, Людвіг Якобовський, у німецькій, Петро Тодоров у болгарській, Леопольд Леонард у словенській, Владислав Оркан у польській, Олексій Назаріїв, Леся Українка в російській, Магдалена Ласко в румунській.

Леонід Білецький, у своїй праці "Три Сильветки", виявляє погляд, що Ольга Кобилянська - це "найсильніша повістярка й новелістка з усіх жінок цілої слов'янщини". В розроблені характерів і ситуацій - найглибший психолог і філософ у літературі."

Почесне місце О. Кобилянської в літературі, якого колись вимагала для неї Леся Українка, зараз вже закріплене.

Мовна творчість письменниці дуже помітна і великої ваги, тому слід ще закріпити за О. Кобилянською, належне їй, важливе місце, в процесі розвитку української літературної мови.

BIBLIOGRAPHY

PRIMARY SOURCES

Kobylianska Olha, Arystokratka, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 403-406.
Presentation of a new type of hero--aristocrat by birth and by character.

-----, Bytva, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 449-464.
Nature is treated as a character in the dramatic ruin of the Carpathian forest.

-----, Cherez more, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 547-550.
Short story of true love.

-----, Cherez kladku, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 3, p. 5-294.
A novel of emotion, dealing with the problem of aristocracy and using only one colour--white.

-----, Dumy staryka, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 564-572.
A lyrical short story with deep philosophical overtones concerning human fate.

-----, Impromtu phantasie, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 426-431.
The psychology of the musician is underlined.

-----, Idei, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 573-585.
The problem of marriage and creativity in the life of the artist.

-----, Khrest, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 586-588.
Thoughts and feelings of the hero at his own funeral.

-----, Liudyna, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 65-120.
Novel dealing with the emancipation of women.

-----, Maty Bozha, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 432-437.
Symbolical presentation of mercy.

BIBLIOGRAPHY

- , Moi lilei, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 562-563.
Poetry in prose in lyrical mood.
- , Nekulturna, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 469-497.
An old woman in the mountains, a child of nature.
- , Nioba, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 259-370.
The greatness and tragedy of a mother's love--the problem of the individual to his country and the question of solitude.
- , Poety, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 498-502.
Poets and their relationship to society.
- , Pokora, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 537-539.
Humility in a young gypsy woman.
- , Pid holym nebom, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 547-557.
Study in atmosphere in black and white.
- , Pryroda, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 375-398.
Beauty of mountains and the primitive emotions of a mountaineer.
- , Rozhi, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 465-466.
Still-life painting--symbolism.
- , Tsarivna, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 121-372.
Psychological novel with the philosophical conception of the "new personality".
- , U sv. Ivana, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 400-402.
The problem of Truth.
- , Valse melancolique, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 503-536.
Psychological novel of young talented students--painter, musician and sensitive soul.

BIBLIOGRAPHY

-----, Vin i Vona, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 1, p. 407-425.
Humouresque on emancipation and love.

-----, V nediliu rano zillia kopala, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 371-528.
Poetry in prose; question of sin, true and tragic love--symbolism.

-----, Zemlia, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 2, p. 5-259.
Novel in which sin and man's relationship to earth are considered. Symbolical and lyrical trends.

-----, Za sytuatsiamy, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1956, V. 3, p. 295-422.
Heroine from the sphere of the "intelligentsia"--a psychological study in impressionistic style.

BIBLIOGRAPHY

SECONDARY SOURCES

Babyshkin Oleh, Olha Kobylianska, Lviv, Knyzhkovo-zhurnalne Vydannia, 1963, 191pp.

The author tries to show the development of O. Kobylianska's talent from her first verses to the last sketches. This critical work is slightly tendentious.

-----, Maisternist' portretnoi kharakterystyky Radianske Literaturoznavstvo, Kyiv, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1963, No. 6, p. 96-102.

The portrayal of heroes is taken into consideration.

-----, Tvorchist' Olhy Kobylianskoï, Olha Kobylianska, Kyiv, 1956, V. 1, p. 5-64.

Besides the biographical sketch of Kobylianska the author is concerned with the characters in all her works.

Biletskyi Leonid, Olha Kobylianska, Try sylvetky, Winnipeg, Nakladom Soiuzu Ukraïnok Kanady, 1951, p. 23-74.

This interesting critical work attempts to determine the place of the writer as the best novelist and deepest psychologist and philosopher in Ukrainian as well as all Slavic literature.

-----, V chim vartist' povisty "Zemlia" (Olhy Kobylianskoï), Winnipeg, Vydannia "Trysub", 1954, p. 5-8.

Critical analysis of the artistic values of "Zemlia".

Dihtiar S. I., Slovesno-obrazne osmyslennia etychnoho-idealuv tvorchoſti O. Iu. Kobylianskoï, Olha Kobylianska, Vinnytsia, Vinnytske Knyzhkovo-hazetne Vydavnytstvo, 1963, p. 21-51.

An interesting interpretation of ethical ideas in two novels, considering primarily the linguistic aspect.

Franko Ivan, Manifest "Molodoi Musy", Ivan Franko, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1955, V. 16, p. 372-378.

In the opinion of the critic Olha Kobylianska is a highly talented and original writer.

Hrytsai Osyp Dr., Valse melancolique, Olha Kobylianska, Chernivtsi, Almanakh, 1928, p. 289-306.

The author shows the evolution from ideas of the individual to ideas of the whole nation.

BIBLIOGRAPHY

-----, Olha Kobylianska, Literaturno-krytychnyi narys, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, Vydavnytstvo Naukovoho Tovarystva im. T. H. Shevchenka, 1922, V. 2, p. 235-250.

The new type of women characters in Kobylianska's novels is demonstrated and stressed as "epochal moment" in the history of Ukrainian literature.

Ievshan M., Literaturni zamitky, Nash literaturnyi balans za 1912 rik, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1913, V. LXI, knyha 1, p. 163-170.

-----, Zdobutky ukrainskoï literatury za rik 1911, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1911, V. LVII, knyha 1, p. 103-110.

-----, Olha Kobylianska, Pid praporom mystetstva, Kyiv, 1910, knyha 1, p. 79-91.

In these articles the author considers some novels such as "Zemlia, V nediliu rano zillia kopala,, Cherez kladku". He stresses the deep psychological character of the novels and the value of a new artistic form.

Khotkevych Hnat, Zemlia, Povist Olhy Kobylianskoï, Hnat Khotkevych, Kyiv, Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury "Dnipro", 1966, V. 1, p. 395-438.

While analysing "Zemlia", he reveals the Kobylianska's psychological portrayal of character, stressing the aptness of the language of the person depicted.

Kobylianska Olha, Lysty, Olha Kobylianska, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1963, V. 5, p. 247-750.

Personal correspondence of O. Kobylianska to friends, writers, journalists is one of the richest sources for the study of the writers language, thought, ideas and feelings as emphasized in her writings.

-----, Avtobiohrafia, Olha Kobylianska, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1963, V. 5, p. 213-217.

-----, Avtobiohrafia, Olha Kobylianska, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1963, V. 5, p. 218-224.

-----, Pro sebe samu, Olha Kobylianska, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1963, V. 5, p. 225-243.

BIBLIOGRAPHY

In these three autobiographies the author reveals many interesting details of her life as well as the genesis of her many works.

Lesyn V. M. Olha Kobylianska i Vasyl Stefanyk, Olha Kobylianska, Vinnytsia, Vinnytske Knyzhkovo-hazetne Vydavnytstvo, 1963, p. 153-185.

This work is based on primary sources (correspondence) and therefore gives an opportunity to learn directly about the relation of the two writers.

Lutsiv L. Olha Kobylianska i F. Nitsshe, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1928, knyha 5, p. 47-63.

-----, Kobylianska, Nitsshe i rodova arystokratia, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1931, knyha 7-8, p. 682-686.

Some parallels are made between Nitsshe and Kobylianska. The author points out, that the new European ideas are introduced by Kobylianska into Ukrainian literature.

-----, Pryroda Olhy Kobylianskoi, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1930, knyha 10, p. 890-895.

-----, O. Kobylianska i E. Jacobsen, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1930, knyha 12, p. 1078-1094.

The author tries to show the influence of Jacobsen on O. Kobylianska, but the original treatment of the theme is her own.

Makovei Osyp, Olha Kobylianska, Literaturno-krytychna studia, Literaturno-Naukovyi Visnyk, Lviv, 1899, knyha 1, p. 28-51.

The first critic of Kobylianska sees these two most important points of view in her works: 1) general ennoblement of man, 2) woman's emancipation.

Melnychuk B. I. Bytva za krasu, Olha Kobylianska, Vinnytsia, Vinnytske Knyzhkovo-hazetne Vydavnytstvo, 1963, p. 52-64.

This work analyses "Bytva" in which the author sees similarities between "Bytva" and films and reveals the genesis of Kobylianska's work.

Nahirna S. Muzyka v tvorakh Olhy Kobylianskoi, Narodna Volia, Skrenton, Pa., U.S.A., 1963, No. 44-50.

In this particular study the author portrays the musical elements in Kobylianska's works.

BIBLIOGRAPHY

Pohrebennyk F. Panchuk E. Do zviāzki Olhy Kobylīanskoi iz F. Rzhhorzhem ta T. turnerovoīu, Mizhslovīanski literaturnovzaiemyny, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk Ukraïnskoï RSR, 1961, p. 211-224.

The authors clarify connections between Czech writers and Kobylīanska.

-----, Olha Kobylīanska v krytytsi ta spohadakh, Olha Kobylīanska v krytytsi ta spohadakh, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1963, p. 5-25.

This introductory article gives a review of critical works about the writer from the first critics to those of today.

Tomashuk N. O. Rannia tvorchist' Olhy Kobylīanskoi, Radiānske Literaturoznavstvo, Kyiv, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1958, No. 1, p. 43-52.

The critic takes into consideration the writer's creativity from the very beginning and up to the novel "Liudyna". The article is slightly tendential.

-----, Povist' O. Kobylīanskoi "Nioba", Olha Kobylīanska, Vinnytsiā, Vinnytske Knyzhkovo-hazetne Vydavnytstvo, 1963, p. 65-90.

Study about the novel "Nioba", which is called - the novel of ideas.

-----, Panchuk E. M., Do pytannia pro zviāzky Olhy Kobylīanskoi iz sloventsiamy, Slovīanske Literaturoznavstvo i Folklorystyka, Kyiv, Akademia Nauk Ukraïnskoï RSR, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1965, Vypusk 1, p. 182-187.

The correspondence between O. Kobylīanska and L. Leonard is exposed in this article and in certain letters.

BIBLIOGRAPHY

GENERAL SOURCES

Bernshtein M. D. Zhurnal "Osnova" i ukrainskyi literaturnyi protses kintsia 50-kh-60-kh rokiv XIX st., Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk RSR, 1959, 215pp.

This work elaborates on the history of the journal "Osnova". In it, attention is paid to the importance of Pantelimon Kulish's linguistic and literary works.

Bilodid I. K., Washchenko W. S., Folklornyi komponent osnovy khudozhnio-estetychnykh zasobiv movy, Pro kulturu movy, Kyiv, Akademia Nauk RSR, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1964, p. 176-189.

The author brings to light the influence of folklore upon literature.

-----, T. H. Shevchenko v istorii ukrainskoï literaturnoi movy, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", Kyiv, 1964, 136pp.

This valuable and interesting work reveals the great significance of T. Shevchenko in the development of the Ukrainian literary language.

Cherednychenko I. H., Narysy z zahalnoi stylistyky suchasnoi ukrainskoï movy, Kyiv, Radianska Shkola, Derzhavne Uchbovo-Pedagogichne Vydavnytstvo, 1962, 495pp.

This work enlarges upon the author's individual characteristic phonetical traits, morphology and syntax of the Ukrainian language.

Dzherela movnoi maïsternosti' T. H. Shevchenka, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk RSR, 1964, 164pp.

The problems of the linguistic and stylistic systems in the creativity of the poet are discussed here.

Denysiuk I. O., Ivan Franko pro novatorstvo literatury kintsia XIX-pochatku XX st. Ukrainske Literaturoznavstvo, Vydavnytstvo Lvivskoho Universytetu, 1966, p. 39-43.

This article deals with the critical views of I. Franko about modern literature at the turn of the century.

Essays on Style and Language, Linguistic and critical approaches to literary style, London, Edited by Roger Fowler, 1966, 183pp.

The purpose of this book is to show the growing awareness that linguistic and critical techniques applied to literature should be brought into closer relationship.

BIBLIOGRAPHY

Franko L. I. Leksychni zasoby stylistyky, Ukraïnska mova i literatura v shkoli, Kyiv, Vydavnytstvo "Radiïnska shkola", 1966, sichen, p. 24-28.

In this essay the author speaks of classification of words to various criteria: chronological, genetical, semantic.

Ilarion Mytropolyt, Istoria ukrainskoi literaturnoi movy, Winnipeg, Vydavnytstvo "Nasha Kultura", 1949, No. 12, 382pp.

This interesting and enlightening work traces the development of the Ukrainian literary language from earliest times to the beginnings of the twentieth century. The continuity of Ukrainian literary development is here stressed.

Ivanysenko V. P., Narodzhennia styliu, Kyiv, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1964, 298pp.

Theoretical reflections about the style of contemporary poets.

Kalenychenko N. L., Ukraïnska proza pochatku XXst., Kyiv, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1964, 448 pp.

The new trends of themes and problems of writers at the beginning of the 20th century are presented on the historical basis of the epoch.

Kolesnyk P. J. Kotsiubynskiyi-khudozhnyk slova, Kyiv, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1964, 535 pp.

The author considers the writer's creativity in the evolutionary process of literature at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

Komarynets' T., Shevchenko i narodna tvorchist', Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo Khudozhnoi Literatury, 1963, 321 pp.

This work presents an interesting research into the elements of folk-lore in the writings of T. Shevchenko and particularly in his ballads.

Kryshtenko A. P., Semantychna struktura koloriv v ukrainskii movi Slavistychnyi Zbirnyk, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk RSR, 1963, p. 97-111.

The article is valuable for the analysis of the nature of the visual images.

Kyselov A. Ie., Povtory iak hramatychnyi zasib ukrainskoi movy Doshdzhennia z ukrainskoi ta rosiïskoï mov, Kyiv, "Naukova Dumka", 1964, p. 110-120.

BIBLIOGRAPHY

This article takes into consideration the lexical aliterations as significant stylistic devices in literature, in folk-lore and in spoken language.

Kurs istoriï ukrainskoï literaturnoi movy, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk Ukrainśkoï RSR, 1958, V. 1, 596pp.

This is a collective work of a group of scholars--of considerable interest and value, which traces the development of Ukrainian literary language from the tenth to the twentieth century.

Kotsiubynska M. Literatura iak mystetstvo slova, Kyiv, "Naukova Dumka", 1965, 319 pp.

Theoretical reflections about the craftsmanship of poetic utterance.

Lahutina A. B., Viddiïeslivni abstraktni imennyky na-nnia v istoriï ukrainskoï literaturnoi movy, Dashdzhennia z ukrainskoï ta rosiïskoï mov, Kyiv, "Naukova Dumka", 1964, p. 212-231.

On the basis on contemporary literary works is determined a large productivity of the suffix-nnia in present-day Ukrainian literary language.

Masalskyi W. I., Mova i styl tvoriv M. Kotsiubynskoho, Kyiv, Vydavnytstvo "Radianska Shkola", 1965, 123pp.

An analysis of language and stylistic devices in the writer's works.

Middleton Murry J., The problem of Style, London, Oxford University Press, first published 1922, 133 pp.

The author is concerned with the psychology and meaning of style.

Polihuha L. M., Diïeslivna sinonimika v poetychnykh tvorakh I. Franka, Doshdzhennia i materialy z ukrainskoï movy, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk Ukrainśkoï RSR, V. II, p. 67-85.

This article deals with synonyms of oral and visual reception.

Pytannia hramatyky i leksykolohiï ukrainskoï movy, Kyiv, Vydavnytstvo Akademii Nauk Ukrainśkoï RSR, 1963, 112pp.

This collection is comprised of interesting research in lexicology and lexicography and particularly in verbal synonymy by M. T. Rylsky.

BIBLIOGRAPHY

Shekera M. H., Sposterezhennia nad leksykoïu prozy Mykhaila Stelmakha, Doslidzhennia z movoznavstva, Kyiv Vydavnytstvo Akademii Nauk Ukrainської RSR, 1963, p. 24-30.

The technique of vocabulary in the introduction of songs in the works of M. Stelmakh.

Tymchenko P. D., Khrestomatia materialiv z istorii ukrainskoi literaturnoi movy, Kyiv, Derzhavne Vydavnytstvo "Radianska Shkola", 1961, V. 2, 346 pp.

The evolution of Ukrainian literary language at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

Ullman Stephen, Ph. D., D. Lit. Language and Style, Oxford, Basil Blackwell, 1964, 270 pp.

The author emphasizes the unity of both the linguistic and stylistic method in approaching literary works.

Wellek Rene, Concepts of Criticism, The Trends of Twentieth Century Criticism, New Haven, V. 1, p. 344-364.

In the author's opinion there are six new general trends of criticism in this last half-century.

Zakrevska Y. W., Kazky I. Franka, Movno-khudozhnyi analiz, Kyiv, Vydavnytstvo "Naukova Dumka", 1966, 106pp.

A valuable work dealing with the linguistic aspect of folk-lore and the originality of Franko's artistic devices.

ABSTRACT OF THE LANGUAGE AND STYLE
OF OLHA KOBYLAŇSKA

As the title indicates, the thesis probes into the most significant problems connected with the linguistic and stylistic development of Olha Kobyl'anska.

The first chapter traces the historical development of Ukrainian literary language at the close of the nineteenth century and seeks to establish the relationship of the works of Olha Kobyl'anska to this development.

Towards the end of the nineteenth century the literary language is marked by a greater scope of artistic values and the introduction of subtle nuances.

After undergoing brilliant and not-so-brilliant transitions in its development (the results of historical circumstances), the literary style emerged triumphant at last, having profited from the literary and linguistic traditions of the former years.

Leading in the ranks of this flourishing new era were figures of world renown: Taras Shevchenko, Marko Vovchok, Ivan Franko.

The change which took place in the intellectual life of Europe (new philosophical and literary movements) in the last decades of the nineteenth century demanded new modes of artistic utterance, and this challenge was met by

ABSTRACT OF THE LANGUAGE AND STYLE OF OLHA KOBYLIANSKA

a new generation of writers. Prominent among these was Olha Kobylanska.

Her subject-matter reflects philosophical ideas of the time, especially those which bore upon the spiritual development of man. She introduces into Ukrainian prose a hitherto-unknown world depicting the psychic aspect of man. Along with this innovation in content, she searches out a means of transmitting the thoughts and feelings of such a world in a new way.

The second chapter scrutinizes the correspondence of the author with various prominent men of letters and important figures in the cultural milieu of her time.

On the basis of these letters a progressive maturation is revealed in the language of the writers, as the dialectic and archaic forms are gradually replaced by refined literary expression.

A gradual increase in the vocabulary of the writer becomes evident and results in a prose style filled with flexibility and poetic diction.

The third chapter deals with folk-lore and colloquial speech in all their variety and richness and the role they play in linguistic development of Olha Kobylanska.

These national elements incorporate the folk song, the proverbs, the dialect and phraseology of the Ukrainian peasant into artistic expression. Native speech becomes

ABSTRACT OF THE LANGUAGE AND STYLE OF OLHA KOBYLÂNSKA

intricately fused with Olha Kobylânska's subject-matter to shed light on her characters and their environment. This unique fusion results in a new means of communication in literature.

The folk song achieves prominence; even the heavy rhythms and plaintive melodies of funeral dirges become transformed, in literature, into an expansive representation abounding in colour and vitality.

In striving to portray man as a highly ethical being, Olha Kobylânska exploits his spiritual life in its intellectual and emotional manifestations. She transmits her aesthetic appreciation of man and nature by representing the world of physical phenomena as well as man's internal experiences and suffering.

Directly connected with her subject-matter is Olha Kobylânska's careful choice of visual, audio and spiritual imagery, which is discussed in the first three sections of chapter four. The subsequent three sections deal with the character and function of various parts of speech (the noun, the verb and the adjective) and their contribution to the development of both the language and style of the novelist.

The discussion of various parts of speech indicates that Ukrainian prose assimilated a great number of abstract nouns into its lexical structure. It acquired a verbal system which facilitated psychological enquiry in

ABSTRACT OF THE LANGUAGE AND STYLE OF OLHA KOBYLANSKA

literature. The adjective acquired new symbolic functions and implications.

Two sections of chapter five carefully analyze speech individualization of the characters in Olha Kobylanska's novels. The language used by these characters clearly delineates and defines their position in society.

The individualization of speech unites style with content, resulting in psychological depictions of a character's outlook on life, and his emotional experiences. Speech individualization is used with almost all the personages in the author's novels. Even episodic figures are characterized by idiosyncrasies of speech.

Having created a new type of personage, with focus on the ethical value of man and his inner being, Olha Kobylanska also introduces, a multivarious linguistic tonality. Her unprecedented handling of speech individualization and her sweeping range of vocabulary with its richness in tropes and syntactical devices present a mastery of language and style unparalleled at that time.

The thesis, as a whole, presents an analysis of the aesthetic value of the works of Olha Kobylanska, her innovations and her contribution to the linguistic and stylistic development of the Ukrainian literary language.